

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PETER LINDE

ANHOLT

SKITSER AF FORFATTEREN

KØBENHAVN
ERIK MYRDAHLS BOGTRYKKERI
1948

Copyright 1948 by
Erik Myrdahls Bogtrykkeri
Copenhagen

Der er langt fra Knippelsbro til Anholt Havn, og stundom teer Kattegat sig saa trodsigt og saa truende, at det bereder en stakkels københavnsk Turist den skrækkeligste Kval og Kvalme. Men langt om længe stævner den lille Dampers ind i smult Vande og lægger bi ved Havnekajen, og saa er Natterejseren tilende, Maalet naaet. Passagererne, der indtil for lidt siden grangivelig saa ud som de blege, blodløse Skyggevæsener, Underverdenens Færgemand, maa hjælpe ombord paa sit triste Fartøj, de lever nu op paa ny, faar Livets Farve paa Kinderne og Glædens blanke Glimt i Øjnene. Det dybe, uhyggelige Svælg er besejret, og man træder ind i en ny Verden, ind i en storartet Overraskelse. Landskabet aabenbarer de herligste Skønheder, Luften er høj og ren og stærk, Havet langs de sandede Kyster er frisk og klart og salt, og over hele den lille, paradisiske Ø vifter dejlige Dufte af Gran og Fyr og alle Slags yndige Blomster.

Fra Anholt Havn kommer man til Anholt By ved først at stige op over et stejlt, tæt bevokset Højdedrag. Man fortsætter saa ad en jævnt skraanende Vej, der snart smutter ud af Tykningen og fører videre ud i et frit og aabent Landskab, som stadig fornøjer den vandrende Turist med overraskende Udsigter over frodiggrønne Bakker og Dale. Omsider ender Vejen ved den lille By, hvis lave Huse i hyggelig Klynge har lagt sig i Læ for Vesten-

vinden just paa Grænsen mellem Øens vestlige Del, der er et Højland, og den østlige Del, der er en vældig, udstrakt Ørken.

Øens Beboere, de rigtige, ægte Anholtere har sikkert nok ur-gammel Hævd paa deres Land. De er af Udseende, Holdning og Væremaade ganske som Orientalere, de er smukke, kloge og kvikke, frigjorte og frisindede og intelligent-ironiske, de er i alle Forhold skarpe og øvede Iagttagere, prægtige Karakterer. Anholterne taler to Sprog, eet som er deres eget, og som de benytter indbyrdes, og eet, som er et klart, rent og vellydende Rigsdansk, og det har de stedse parat til Brug over for Fremmede. Anholterne har to Næringsveje, nemlig Agerbrug og Fiskeri, og Anholternes hele Tilværelse ligger bestandig inden for to Tidsaldre, Fortiden og Nutiden, de maa leve i Fortiden, fordi Teknikkens Velsignelser ikke i fuldt Maal er naaet over Kattogat, men de lever i Nutiden, og er i mange Maader mere med paa den end moderne Københavnerne.

Forinden Øens mange ejendommelige Forhold nu skal betragtes og dens mange Seværdigheder besøges, kunde det nok være ganske praktisk og interessant at høre, hvorledes samme Emne er blevet behandlet for et Par Hundrede Aar siden. Paa Det kgl. Bibliothek findes opbevaret et Manuskript, som er udarbejdet i Aaret 1742, det giver en fortræffelig Skildring af Anholt i fjerne Dage. Skildringen skyldes Øens Præst *Frederik Johan Valentin Dauw*, som var knyttet til Anholt i Aarene mellem 1736 og 1743. Paa Tryk ser det interessante Manuskript saadan ud:

Velædle og Velbiurdige Hr. Jessen, Velbestalter Secretair ved det høy kongl. General Kirke Inspections Collegium, allerydmygst til Det kongl. Waysenhuus i Kiøbenhavn.

Kiøbenhavn d. 27. Aug: 1742.

Velædle og Velbiurdige Hr. Secretair Jessen, Høy-respective Velydere!

For at udviise min tjenstberedskyldighed imod min Herr og efter forlangende at fornøye Deres curieusitæt i henseende til Anholt Øes Beskaffenhed, i sær cosmographice at antegnes, har ieg følgende at communicere:

Den Øe, Anholt ligger nesten midt i Kattegat under Aarhus Stiftt og Calløe Ampt udi Norder-Jylland.

Anholts Sogn bestaaer alleene af et Sogn eller Bye, der beboes efter gammel Indretning ikkun af 16 halve Gaardmænd, og for nærværende Tid 4re Huusmænd hvilket Tal er u-vist, thi iblandt fleere. I dette Sogn findes paa denne Tid nogle og 60 Communicanter, og er med smaa Børn, voxne og gamle Folk hen imod 100 Siæle.

Kircken er Kongens, som har Jus vocandi. Hands Kongl. Mayestet eyer Kirken, og der til fra gammel Tid af har haft Jus vocandi. Præstegaarden er efter Høy Kongl. Benaading opbyggt ved Collect i Stiftet 1726. igien allernaadigst benaadet at repareres 1740.

Proprietari-Gods. Landet er ved Skiøde 1668 d. 5 July af Høylovlig Ihukommelse Kong Frederik den 3de allernaadigst overdraget til Fyringsforvalter Peder Jensen Growe i Betaling for 2242 Rigsdaler, foruden noget Jordegods paa Bornholm. 1674 d. 14 Jan. kom Salig Peder Jensen Growes Enke, Dorothea Rhode i Ægtekab med Hr. Hans Rostgaard, som med hende bekom Anholts Land og da hand døde d. 31 Decembr. 1684 efterlod det til Søn og eeneste Arving, nu høyædle og velbaarne

Hr. Conferentz Raad, Fridrich Rostgaard. 1722 d. 15. Junii erholdt Høybemeldte Herre Hands kongl. Maystæts allernaadigste Skiøde paa Frieled for Reluitions Rettighed til samme Øe eller Land, hvilket af hannem selv mig gunstigt saaledes er communiceret; De Indtegeter eller Revenuer, som falder ved samme Gods er aarlig en liden Landgilde à 16 Sletdalere og 7 à 8 Tønder Tran, som Bønderne maae kaage og oversende. Det uvisse er af det, som paa Forstranden inddriver, eller fra Grunden ved Sand-Rebet hiemfalder efter nogen Tids Expiration til Høybemelte Proprietarie, som tillige har Forstrands-Rettigheden, og lønner Sogne- eller Bonde-Fogden for slig Indseende, hvilke iblandt kand indbringe nu over 100de, nu nogle 100de og mod 1000 Rigsdaler Indkomst.

Situs. Landet strekker sig i Øster og Vester, den vestre Ende i Synder og Noer paa det bredeste $\frac{1}{2}$ Miil, og er det gandske Lands Strekning fra Vester øster ud 1 Dansk Miil og 1 Fierdings Vey, hvilket saaledes befandt sig ved sidste Landmaaling.

Agerland. Og er efter bemeldte Land Maalingens Matricul Aar 1686 ansadt for 10 Tønder Hartkorn, foruden Præstegaardens 1 Tønde 1 Skæppe som siden er forhøyet i alt til 11 Tønder $3\frac{1}{2}$ Skæppe 3 album. — Som Jorden er sandig og paa de fleeste Steeder skarp og med leer, saaer Indbyggerne ey Boghveede, lidet Byg, men intet Haure, saa de lader sig nøye med Rug, som falder der god og uden Ukrud, end har de for nogle Aar begyndt med et slags Sæd, som de kalder Himmel-Korn, men andre Femersk Biug, hvilket med Skall og alt lader sig male til velsmagende Meel; og som Landet bestaaer af Bierge, Høye og Dale, findes der en god Græsgang til nogle og 60 Stykker Kør og 3 à 400 Faar foruden Hester.

Beslegtede. Indbyggerne ere alle besvoglede og beslegtede i 3die Leed efter Høy Kongl. Dispensation 1680, og mest inclinerede til Ladhed og Selraadighed.

Elevatio polaris. Landets Elevatio polaris eller Distance fra Middagslinien i Henseende til København i den nordre Breedde 56 grader og 34 minutter og i lengden 28 grader og 42 minutter, bliver altsaa differencen 4 minutter og 30 sekunder, saa at mand der saa meget før har Middagen.

Distance. Dette Land eller Øe er situeret fra andre land-faste Stæder saaledes:

Det nærmeste er Kiøbstaden Grænaae under Aarhus Stift, fra samme Vest Syd-Vest ... 7 Miil — Nord-Ost fra Varberg i Hallen under Sverrig 7 Miil — Syd-Syd-Ost fra Hyldeye 9 Miil, og derfra igiennem Øresundet til Helsingør 3 Miil, er 12 Miil. I Nærværelsen af Anholt ligger og to andre Insuler, nemlig Lessøe, som er lang 3 Miile og 1 Miil breed, og Niding, omkring hvilke ligeledes endeel farlige Sand-Grunde, endeel forborgene Klipper ere at antrefte og skeer, u-agtet de Kongelige Anstalter med Land-Fyring, aarlig Skade, at Skibene nu paaløbe, nu strande, hvorudover Holländerne har dette Riim til et Ordsprog:

Lessøe, Niding en Anhaut

Maeken, dat mannig Stierman niet vird out
Eller som det lyder paa Dansk:

Det volde Anholt, Niding og Lessøe,

At mangel en Styrmand ung monne døe.

Fyren. Anholts Øe holdes for at være ey een af de ringeste udi Aarhus Stift, formedelst den Kongelig Fyr / som kaldes af Indbyggerne Løgten / der er anordnet paa den Østre Ende

af Landet, de Søfarende i Kattegat til Underretning, i Henseende til det farlige Sand-Rif / som kaldes af Fremede Knubben / der Ost-Nord-Ost strekker sig à 5 Fierdings Vey ud i Søen. I sigtbar got Seylings Veyr kand bemelte Fyr ses à 3 Miil borte, og er Fyren, formedelst Søen har bortskyldet Sand-Bakkerne, Tid efter anden à 1 Fierdings Vey bedre opflyt paa Landet. End er Fyr-Huuset 1 Miil og 1 Fierdingvej fra Byen paa det yderste af Landet Øster ud.

Strandede Skibe. De strandede Skibe staae paa 8 à 9 Faune, og hielpes med 4 Fisker-Baade.

Fata. I Feyde Tider med Sverrig blive Indbyggerne ofte overrumplede og udplyndrede, saasom nu sidst 1711, 1717 og 1718.

Agerland. Den Vestre Side af Landet i Synder og Nør er Ager-Land, som bestaar af Bakker, Høye og Dale, conf. supr., og formedelst det imellemrindende Vand findes her endeel smaa Holme, paa hvilke adskillig Fugle-Vildt sig opholder. Den Østre Kant af Landet i Nor og Synder er med Sandbakker og Dale, formedelst paakommende Sandflugt circa Annum 1641 fordervet og bleven ufrugtbar, hvor alleene voxer udi temelig stor Mengde Marhalm.

Marhalm, som til at dempe Sandflugten der er saæt, hvilket Halm er sterk udi Straaet af en temelig Lengde à 3 kvarter brænder stadig og giver god Varme fra sig, som mod Sæe-Kanten, i sær ved det Vestre Hav mod Fyren, og omkring Byen spares, men ellers paa andre Steder i Sept. Maanet aarlig afslaaes og indsamles saavel til Huusfornødenhed, som ellers dermed at fore Høvderne, hvorved Hestene forderves, men det andet Quæg vel kand fordrage same.

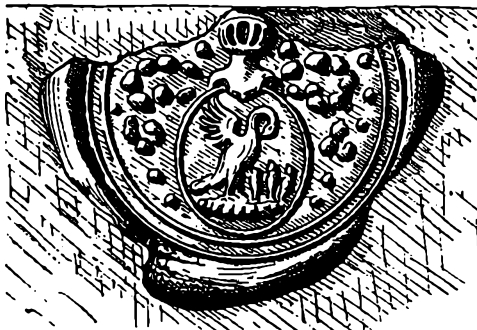
Skov. Paa denne Landets ovenmeldte Østre Side har for omtrent 100 Aar siden været en skøn Skov bestaaende af en temelig Mengde Palme-Træer foruden Hessel og endeel Fyr, hvor af end sees Greene og stærke Rødder, men som Fyren ved samme blev holdet ved lige, er den ey allene gandske bleven medtaget, men end og i Feyde-Tider i Mangel af Tilførsel eller vedbørlig Tilsium Rødderne til sidst opgravne, som har foraarsaget ovenmeldte bedrøvelige Sandflugt og Flyve Sand, der iblandt ved stærk Storm Veyr henligger fra et Sted til et andet og gjør store Sandbakker, hvilket ved Eenebær Riis omkring Byen er dempet, saa at nu der god Grønsvær haves. Naar ovenmeldte Marhalm ikke kand bekomes, som melt er, mangler Indbyggerne Brendsel, at de, som sædvanligt paa slige Øer, maae benytte sig af Giødningen paa Marken.

Sterk Søe. Den sterke Søe, som iblandt formedelst store Vinde der gaaer, har Tid efter anden skaaret temelig ind paa Landet, som meldt er ved Fyrens Flytten, i sær, hvor ikke store Bakker, enten af Jord eller Sand findes til Demming, som ved Søe-Bredden der ordinair sees.

Øens Fordeele. Øens Fordeele bestaer:

- (1) i en god Eng-Bond, som viist er.
- (2) i Sæl-Hunde-Fangsten eller Slagten, som skeer aarlig in Martio, stor 150 Stykker og kand give Indbyggerne 7 à 8 Tønder Tran
- (3) i Fiskeri, som bestaer af Rokke eller Brokke-Fisk, Hornfisk, Timper, Krabber, Hvilling, Firsinge, Ruffer, Ising, Steenbidere, Marcrel, Skiegger, Skrupper, etc. men mest for nærværende Tid af Silde-Fangsten.

- (4) i Fugle-Vilt som er Vild- og Krek Ender, Vild Giæs, Edder, Spurve, Orter, Soel Sorter etc., hvor af de dog ikkun ordinar benytte sig af Fugle-Eggene.
- (5) i Bierge-Lønningen, som falder nu i Penge, nu i Gods, der gives af de strandede Skibe til den biergende Almue, men Pro-

F. J. V. Dauw's Segl.

Aftryk i sort Lak paa den her i Bogen gengivne Beretning om Anholt, 1742. Noget forstørret.

Nu i det Kongelige Bibliothek.

prietairen i mange Aar sig same haver bemægtiget under Prætext af sin Forstrands-Rettighed eller Herlighed, da hand igien sender til Land-Folket og Præsten, som Deel i same haver efter sit Kalds Rettighed, som hand behager, og for got synes, saa de allerfleeste med megen Koldsindighed bierge og hielpe de Sø- og Nød-lidende ulyksagelige Mennisker.

Byens Bierge. Ved Byen er 3de store Bierge, kaldet det Nordre, det Syndre / der er i sigtbar Veyer til Tegn for de Sey-

lende à 3 Miile / og det imod Vesten, som er mellemste ved Byen, neden under hvilket Kirken, Præstegaarden og de andre Gaarde ligger som udi Ly og Læe, i Henseende til adskillige Vinde.

Kirken. At melde et Par Ord om Kirken, da er dens Muur udi Lengde 17 alen $\frac{1}{2}$ kvarter, udi Breede 10 alen $2\frac{1}{2}$ kvarter. Vaabenusets Muurs Lengde 2 alen $3\frac{1}{2}$ kvarter, dets Breede 4 alen 3 kvarter.

Reformationen betreffende. Alter Tavlen fremviiser det Aars-Tal 1585, som og ellers er det ældste Tal mand kand finde paa denne Øe.

Donationer. Kalk og Disk af Sølv, som holder en Pægel, er givet Ao. 1694 af Ædle Hans Jacobsen og Seign. Hieronymus Basbal, Borgmester udi Aarhus, at ieg her skal forbigaae andre Donationer. — Ao. 1737 har ieg med min Biskoppes Foreviidende indrettet ved Kirken et Inventarium af Theologico-Homiletiske Bøger, som under Guds Velsignelse bestaaer af 100 Stykker og i Kirken conserveres udi et dertil indrettet Bogskab, under Provstens og Kirkeværgernes Tilsun. —

Det er alt det ieg, som under en kort, dog tilforladelig general Idée har kundet efter Tidens Leilighed efter Forlangende indberette.

I øvrigt er, med megen egarde, og nest bedste Ønske
Velædle Hr. Secretair, Høy Respective Velyndere

Deres
tienstskyldigst-ydmyge Tienere
F J V Dauw
Sognepræst paa Anholt

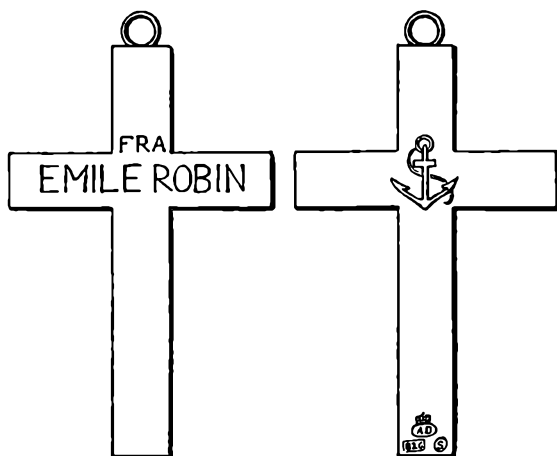
Ja, saa grundigt eftertænksomt har den gode Pastor Dauw altsaa svaret paa Begæringen om Oplysning vedrørende Forholdene paa Anholt. Kancellisekretær Jessen vilde sammen med Laurids Thurah samle Materiale til en fuldstændig Danmarks-Beskrivelse, det var Anledningen til, at Dauw fik udarbejdet sin fortræffelige Beretning.

Den Fremmede, der nu kommer til Anholt som Feriegæst eller som Turist, vil jo nok finde Dauws Afhandling i nogen Grad forældet og ønske sig en mere indgaaende og brugelig Forklaring paa alle Øens Mærkværdigheder. Det er derfor denne Bog er sammenskrevet og udgivet, den vilde gerne være til Gavn for Anholts Gæster, og hvis ogsaa Anholterne kunde komme til at synes om Bogen, saa vilde det være fornøjeligt. Paa de følgende Sider er der samlet Oplysninger, som vedrører Øen og dens Mindesmærker, og disse Oplysninger er saavidt muligt anbragt samlet om de Lokalteter, man passerer, naar man fra Anholt By tager paa Ture rundt om i Terrænet. Det vigtigste Udstyr paa en saadan Tur er et godt Terrænkort, og et saadant dejligt stort og klart Kort over Anholt er netop nylig udgivet af Generalstabens topografiske Afdeling; udrustet med det tilligemed et Kompas og denne lille Bog vil en Fremmed trygt kunne gaa igang med at udgranske Anholts Mærkværdigheder.

FRA BYEN NORDPAA

Forsamlingshuset er Byens og hele Øens fornemste Forum. Her træffer Anholterne sammen, naar de vil more sig, og her holdes Møder, naar vigtige Ting skal afgøres. Bygningen er opført af røde Mursten i een Etage med Loft. Der er aabenbart benyttet frivillig Hjælp ved Murerarbejdet, thi Skiftegangen er overalt meget afvekslende. Oven over Hovedindgangen i nordre Gavl er et cementpudset Felt, hvori læses: Christiansens Minde ANNO 1910.

Bygningens Opførelse skyldes nemlig en stor Gave fra Fyrmester *Jens Christiansen*. Han havde tjent mange Penge paa Anholt, men var uden Børn og Arvinger.

Sølvkors, som Døtre af Redningsmænd faar foræret ved Konfirmationen.

Paa Forsamlingshusets Vestmur hænger et Barometer af Cornelius Knudsens Fabrikat. Det fine Instrument er indesluttet i en lille Kasse med Glas for, eller rettere sagt med manglende Glas for. Paa Kassen er fastskruet en lille Messingplade med en graveret Indskrift, som siger at Barometret er en Gave:

Fra
Emile Robin.

Den Mand, som har foræret Anholt det værdifulde, nyttige Instrument, har erhvervet sig et berømmeligt Eftermæle ved at betænke de fleste af Europas Redningsstationer med Legater, som skal komme Mandskabet og deres Paarørende tilgode. Det fortælles, at Emile Robins Fader engang har været i Havsnød og er blevet frelst af vestjyske Redningsmænd, og at det er derfor, hans Søn fik saa stor Kærlighed til alle de Mennesker, der havde noget med Redningsvæsenet at gøre. Det første Legat, som var til Fordel for Døtre af Redningsmænd, stiftede han 1891. Ti Aar efter stiftede han et Legat for forhenværende Førere af danske Redningsbaade eller deres Enker. Efter igen ti Aars Forløb gjorde han Legatkapitalen dobbelt saa stor, som den før havde været, og siden fulgte hvert andet Aar et nyt Legat, og allesammen med nogenlunde samme Formaal.

Emile Robin var igennem en Arrække Vicepræsident i det franske Redningsvæsen. Da det danske Redningsvæsen i Aaret 1902 fejrede sit 50 Aars Jubilæum, blev dets store Velgører udnævnt til Kommandør af Dannebrog. Han døde som en 96-aarig Olding og blev begravet i Paris den 6. December 1915.

Paa Pladsen uden for Forsamlingshusets vestre Langside, hvorpaa Barometret hænger, er der rejst en høj Flagmast. Her gaar Dannebrog til Tops paa festlige Dage, og her sænkes Flaget paa halv Stang, naar Døden lægger sin Skygge over Livet, og Anholterne nedbøjes af store fælles Sorger.

Paa den sydlige Del af samme Plads ved Forsamlingshuset staar et Mindesmærke paa en lille trekantet gruset Plads omgivet med et lavt Trægitter. Mindesmærket eller Monumentet er en tre Meter høj Bautasten plantet i en bred Sokkel af rullestensblandet Beton. I Forsiden af den raa Monolit er indfældet en Marmortavle med denne Indskrift:

Anholterne rejste
denne Sten til Minde
om Aaret 1902 da
Kmhr. v. d. Maase
solgte Fæstejorden
Staten skænkede
Anholt en Havn
Vilh. Hoffmann
byggede den

*

Dersom Herren ikke
bygger Huset arbejde
Bygningsmændene
forgæves. Ps. 127.

Den store Sten er hentet i Sverige, den blev skænket Anholt By af Entreprenør Hoffmann.

Anholterne kalder Monumentet for deres Frihedsstøtte. Det er jo to for Øen meget vigtige Begivenheder Marmortavlens Indskrift minder om og giver Aarstal paa.

Naar man fra Frihedsstøtten gaar mod Nord, har man Præstegaardshavens Stakit paa venstre Haand, og hvor det holder op, ligger den gamle Skole, et lille firefags Murstenshus, som nu benyttes til Sløjdscole. Ved søndre Gavl er paabygget en lille Forstue, og inde i den oppe paa Væggen lige for Indgangsdøren var der indtil Oktober 1946 fasttømret to Trætavler med Indskrifter. Begge Tavlerne er profilerede paa Langsiderne, og paa den ældste af dem er der høvlet fine Skraakanter paa Kortsiderne. Det den ældste Tavle fortæller er indskaaret med slanke, men meget skarpe og tydelige Bogstaver. Det er et overmaade omhyggeligt Taalmodighedsarbejde, der her er præsteret. Uheldigvis er der ikke bevaret ret mange Husflidsarbejder paa Øen, her har aabenbart været dygtige Mestre i slige Fag. Den anden af Tavlerne, som er et kvart Aarhundrede yngre, meddeler sin lille Oplysning med sorte Bogstaver flot og sikkert malet paa blaagraa Bund. Indskrifterne ser saaledes ud:

Da Kong Christian d. VIII skænkede Stenene, saae Anholts Beboere, ved kiærlig Samdrægtighed sig island til at bygge denne Skole, Aar 1843, da Kammerh. H.F.R. v.d. Maase var Øens Herre. ##

Aar 1869 blev Skolen af Kommunen gienopført af Grundmuur og udvidet, ##.

*Skolen
ombygget
1877
##*

Det lille Monogram, der slutter den indskaarne Indskrift og som er gentaget paa den malede og endda med Ubehjælpsomhed paa en flygtigt tilføjet Notits fra 1919, er de sammenskrevne Bogstaver I H S. Det mærkelige Monogram har været anvendt lige siden Middelalderens Dage paa Bygninger og Genstande, som skulde tjene til helligt Brug. Man har anset Tegnet for at være baade besværgende og heldbringende, og al den mystiske Kraft, man har tillagt de tre Bogstaver beror paa, at de er blevet opfattet som Begyndelsesbogstaver til allehaande latinske Sæntenser med hemmelighedsfuld og hellig Betydning.

Naar den ældste af Tavlerne taler om Anholternes kiærlige Samdrægtighed, er man nuomstunder tilbøjelig til at opfatte saadanne Ord som en billig Talemaade uden indre Mening og uden reel Værdi. Men idet den gamle Tavle bruger de kønne, troskyldige Ord, træffer den netop det rigtige Udtryk for *det*, som gør Anholternes hele Tilværelse værdifuld. Kiærlig Samdrægtighed er just den Livets Formel, som gælder paa Anholt, og det er Efterlevelsen af den, der betinger, at Anholterne er overlegne i Forhold til saa mange andre Samfund i Verden. Ja, de fortjente endda, takket være deres kiærlige Samdrægtighed at være Mønstre og Forbilleder for hele Menneskeheden.

Begge de to gamle Mindetavler var paa en sjuksket Maade blevet oversmurt med et skæmmende Lag af tyk hvid Maling. Nu er den Tankeløshed blevet gjort god igen, og Tavlerne vil for Fremtiden finde en pæn og passende Plads paa en af Væggene i Byens nye Skolebygning.

Ved den gamle Skoles Nordgavl er tilbygget et lille Rum, som nu tjener til Sprøjtehus. Her staar en eenmands Sprøjte af gammeldags Model med Vandbeholder af Træ. Her er ogsaa

en noget nyere Sprøjte med Metalbeholder, men ellers af samme Konstruktion som den anden. Sprøjtehuset rummer desuden nogle Brandslanger og en Vandtønde, som er et gammelt Maalekar. Aarstallet for en Justering 1840 er indbrændt i Træet.

Nord for den gamle Skole ligger Præsteresidensen, en stor Rødstensvilla af den Slags, der kvæler Idyllen i Anholt By.

For Folk, som kender *Harald Kiddes Roman* »Helten«, kan det have Interesse at vide, at der inde i Præstens Have, som er anlagt paa Tomten af den ældste Præstegaard, stadig er bevaret et lidet Minde fra Fortiden, nemlig de Trappetrin, som førte op til den Stue, hvor Pastor Schwarzflügel, Pastor Tang og Pastor Honorius har boet, altsaa ifølge Romanen.

Nordøst for Forsamlingshuset ligger den nye Skolebygning, en meget smuk Rødstensbygning i een Etage med fire store Vinduer mod Syd. Henne ved Skolens østre Ende, tæt op ad en lav Cementmur, som hegner en Have, er der henlagt et mærkeligt Oldtidsminde, vistnok det største og anseeligste, som Øen kan præstere, nemlig en Gruttesten, der har været brugt til at knuse Korn i. Det ærværdige Minde fra Stenalderens fjerne Tider har nu ingen anden Opgave end den at være til Glæde for Spurvenerne, der kan pjaske sig i Hulningens Regnvand. Skolebørnene kunde maaske nok lære lidt af at se paa den smukke Sten, den, der i ældgamle Dage har tjent Øens første Beboere som en yderst nyttig Ting. Børnene kan jo deraf lære, hvor primitivt alting er begyndt. Det varede længe, førend man opfandt Drejekværnen, og længere endnu før man fandt paa at lade Vinden eller Vandet besørge Omdrejningen af Kværnen.

Lige i Nærheden af Frihedsstøtten, tæt tilvenstre for Indgangstrappen til et rigtigt Anholterhus ligger der en Hjemme-

kværn nedgravet saadan, at man kun kan se dens Overside. Det er en af de Kværne, som har hørt til det allermest nødvendige Inventar i et Anholterhus, indtil for et Hundrede Aar siden.

Ved Ras Jensens Hus midt i Byen ligger en overbrudt Kværn-

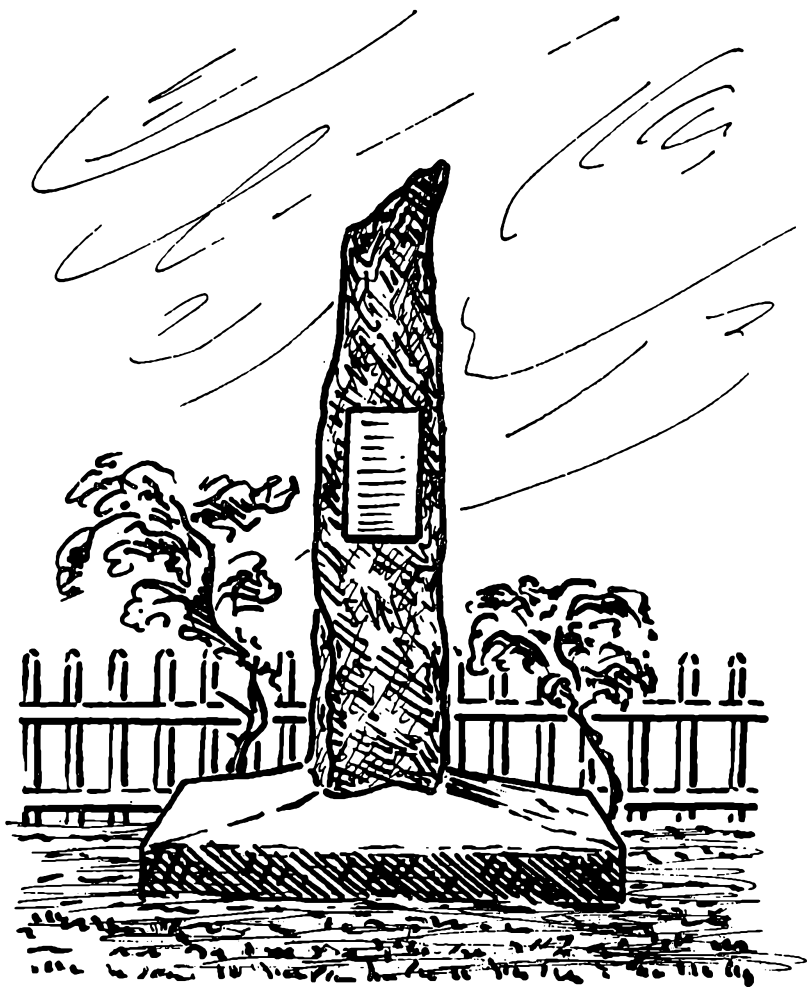
Gruttesten fra Oldtiden. Nu henlagt ved den nye Skole.

sten, som rimeligvis er en fem-seks Hundrede Aar gammel. Den er af Glimmerskifer opblandet med Granatkrystaller, og den svarer ganske til de Kværnsten, som er fundet andre Steder i Landet, og som man med Sikkerhed kan sige har været brugt i Middelalderens Dage. Hos Steffen Graa er en hel lignende.

Pladsen ved Forsamlingshuset lukkes delvis mod Nord af et rødkalket, straatækt Hus med en stor Have foran, et æventyrligt dejligt Syn. Det er Pensionatet »Straahytten«.

Gaar man nu videre ad Vejen Nord paa, kommer man forbi Gavlene af flere gamle Anholterhuse. Lidt længere fremme ligger »Skovly«, og her hvor der dannes en lille trekantet Plads, ser man til højre for Vejen et nyopført Hus af røde Mursten. Her laa den gamle Kro, som brændte ved Lynnedslag i Sommeren 1945. Det eneste gamle, som er levnet, er et yndigt lille Bindingsværks-Lagerhus bagest paa Grunden. I Haven, som ogsaa blev sparet, staar et hundredaarigt Æbletræ, og under den vældige Krone er der paa en gammeldags Trefod opstillet en ældgammel støbt Jerngryde, det er de eneste Rester af Ejerens rige Samlinger af mærkelige Ting og Sager fra Anholts Fortid.

Her i den gamle Kro, som altsaa nu er væk, fejredes hvert Aar paa den første Torsdag efter Helligtrekonger den mindeværdige Snapstorsdag. Saa var hele Huset i Brug, og alle Anholterne var interesseret i det Møde, som skulde begynde Klokkeren ti om Formiddagen, og som først sluttede et Stykke hen paa Eftermiddagen. Ved Mødet blev alle Love og Vedtægter oplæst og bekendtgjort for Øens Befolkning. De Gamle fik gentaget og indskærpet de gældende Regler for det fælles Liv, og de Unge fik at vide, hvorledes de rettelig burde forholde sig til Lands og til Vands, under Arbejde og ved Fornøjelse, mellem Landsmænd og Kammerater og ude i Verden blandt Fremmede. Bjergningslaugets Instrukser og Regulativer blev Aar for Aar paa Snapstorsdag kundgjort for den Ungdom, der stod for Tur til at skulle slutte op i Rækkerne sammen med de ældre, erfarne Folk, dem, der Dag og Nat, Sommer og Vinter altid var parat til at rykke ud med den store, tunge Redningsbaad, saasnart Søfolk kom i Nød og Livsfare derude paa de lumskelige, usynlige Rev og Revler. Et haardt og drøjt og farligt Arbejde.

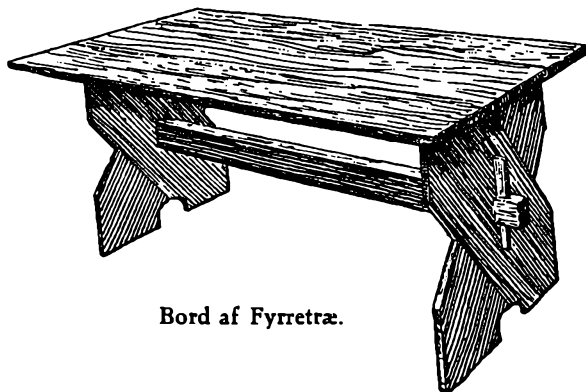
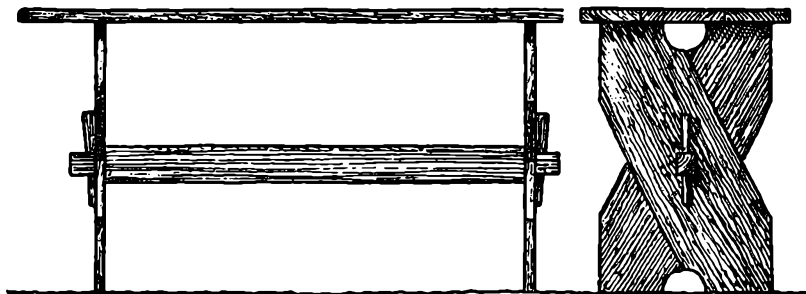
»Frihedsstøtten« i Anholt By.

Det er stærke, stolte Folk, disse Anholtere, og der er flere af dem, som bærer det fornemste af alle danske Udmærkelsetegn, nemlig Redningsmedaillen. Den ligger hjemme hos dem i sit fine Fløjelsetui, men Fremmede kan godt faa Lov til at veje den tunge Sølvmedaille i Haanden, beundre den og læse dens Indskrift: AF FARENS SVÆLG FREMBLOMSTRER PRIIS OG LØN. Jo, de er i øverste Rangklasse, disse stoute Strandvagter og Redningsmænd, og de er kommet saa højt tilvejs ved Slid og Slæb og ved bestandig at være rede til at vove Livet for at vinde det for andre. Naar man taler om det danske Redningsmandskab, saa taler man om Helte.

Snapstorsdagens vigtige Forhandlinger sluttede om Eftermiddagen ved Firetiden, og saa begyndte man at danse. Man dansede Anholterdansen til Anholtermelodier, og det gik altsammen kønt og kvikt uden Klammeri. Til Slut drak man Anholterpunch og spiste Anholteræbleskiver, og dermed var den Dag tilende, den der baade var alvorlig og munter, den der endnu længe efter blev talt om, fordi dens Minder var saa løftende og lysende.

Gaar man nu videre langs Vejen med Middagssolen paa Nakken, kommer man forbi »Skovlyst«, hvor Vejen slaar et lille Sving, og saa faar man langt fremme Øje paa den nye Doktorbolig, som har højt, rødt Tag med Kvist, og hvis Vinduesrammer allesammen skinner hvide mod det røde Murværk. Men der er stadigvæk noget at se paa langs med Vejen. Inde paa en Gaardsplads staar et lille Hus, som helt og aldeles er klædt i tynde Træplader, der er skaaret til og slaaget paa som Skæl over Tag og Vægge. Det er en ældgammel Byggemaade, der lever her paa Øen. Hvis man kigger ind i de tætte frodige Haver, kan man ogsaa opdage Ting af Interesse. Et Sted staar der et

Bord, som ser ud til at være forviist af sin Ejer, maaske til For-
del for et helt nyt Bord af den Slags der har fire Ben. Det kas-

Bord af Fyrretræ.

serede Bord er konstrueret ligesom den antikke Oldtids Borde
var det, derfor fortjente det at blive hentet ind i den fine Stue
og blive gjort Stads af. Man kunde tænke sig, at et Anholter-
museum blev stiftet og begyndte sin Virksomhed med og ved

dette ganske enkle, men overordentlig kønne Bord, Skitsen her i Bogen viser, hvorledes det ser ud.

Man kommer nu til en trekantet Plads, der domineres af Krigsmonumentet. Lige forud hinsides Pladsen ligger et Hus med en Granplantage ved Siden af. Hvor denne Bevoksning nu er, laa der i gamle Dage en Smedie, og man kender ham, der lod den bygge, og som arbejdede ved dens Esse, han hed *Peter Smed*. Han kunde lave Ankre og Dræg, han var baade Grovsmed og Klejnsmed. En Løjbom, han har smedet, ligger i Haven hos Steffen Graa. Det dygtige, respektable Arbejde burde omhyggeligt opbevares i Tiden fremover. Der kan jo ogsaa dukke andre af samme Mands Arbejder op, saa det fremtidige Anholtermuseum vilde maaske efterhaanden kunne faa samlet en hel Del Minder om Peter Smed, Øens eneste Smed.

Hinsides Huset med den gamle Smedies Tomt hæver »Kirkebjergtet« sig stejlt og vældigt, og nu ser man tydeligt Doktorboligen, og bagved den løfter »Stenkisten« sine tunge Jordmasser højt mod Himlens lette Skyer.

Mindesmærket til Ære for de Danske, som faldt under Kampen mod Englænderne i Slaget paa Anholt 1811, blev rejst i Aaret 1905 og bestaar i en tresidet Opbygning af store, raa Kampesten. Hist og her er der puttet smaa Skærver og Rullesten ind i de brede Cementfuger, en mærkelig oldtidsagtig Teknik, som gør det hele alvorligt og ærværdigt og faar det til at se uhyre gammelt ud. Det nederste Sökkelparti er af ekstra store Kampesten, og paa særlig udsøgte Blokke, der danner de fremspringende Hjørner, er opstillet Kanoner, som med den øverste Ende af Løbet støtter sig til den høje Granitopbygning. Øverst oppe er der arrangeret tre Kuglepyramider, og midt imellem dem

staar en Søjle af Sandsten samlet af to Tromlestykker. Den øverste Flade af Søjlen er skraat afhugget, man har altsaa søgt at efterligne en overbrudt Søjle, man har villet rejse et Symbol paa det bristede Haab. Paa en af Opbygningens trede Sideflader, den, der vender mod Nord, er en Stenplade med Indskriften:

Danske
Officerer og Menige
faldne paa Anholt
27 Marts 1811

Værer Fred med Eders Minde
I som Pligtens Bud adlød
Og i Kamp mod mægtig Fjende
Fandt for Danmark Heltedød.

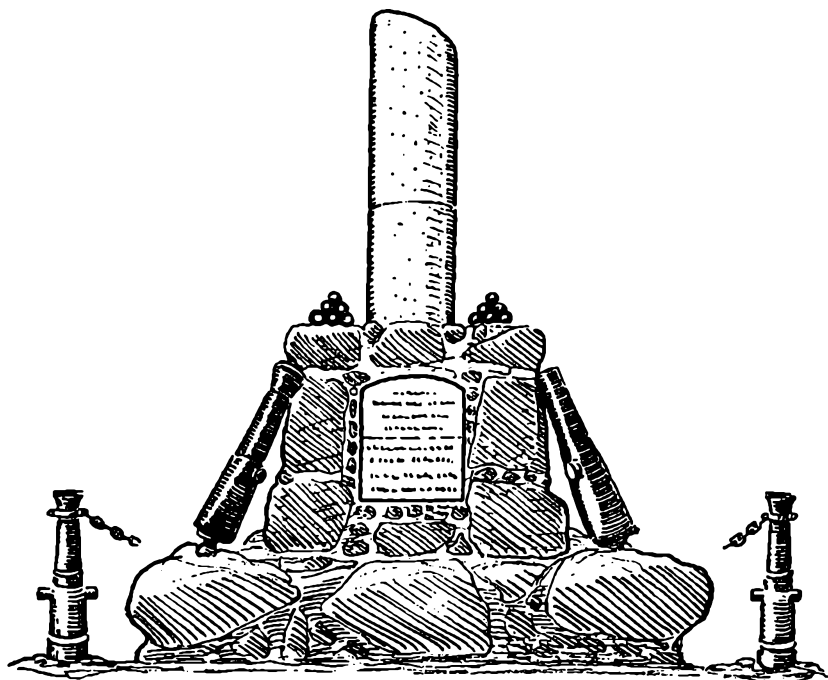
Søjlen øverst oppe paa Monumentet er tildannet af to sekskantede Sandstensprismer, som blev hævet fra et Vrag, der ligger sunket ud for Anholts Havn. Der blev bjerget flere saadanne sekskantede Sten end de to, der er benyttet til Monumentet. Een blev lavet til Vejtromle, og een skal være havnet i en Villahave ved Sjællands Nordkyst. Man maa antage, at det sunkne Skib har været paa Vej mellem Norge og Danmark lastet med Bygningssten for et eller andet kongeligt Foretagende engang i Christian den Fjerdes Dage. Arkitekturhistorien vil maaske kunne klare Problemet, saa at Monumentet derved vil faa endnu større historisk Interesse. De tre Jernkanoner, som staar opstillet paa Monumentets Hjørner, er af meget forskellig Alder, men ingen

af dem har direkte Tilknytning til Bataillen 1811. Kanonen, som staar tilvenstre for Indskrifttavlen, altsaa mod Nordøst, er en af Hærens glatløbede 12 Punds Granatkanoner af Artillerigeneral Fibigers System 1834. Kanonen tilhøjre for Indskrifttavlen, altsaa mod Nordvest, er en af Flaadens riffelløbede 4 Punds Kanoner af Model 1868. Forneden paa Løbet ser man indhugget en Vægtangivelse: 906 Pund. Slige Kanoner kaldes sædvanligvis Nicentners. Begge disse Kanoner er i sin Tid blevet støbt i Sverige. Kanonen, som staar paa Sydhjørnet, er af ganske samme Slags som seks andre, der forbundne med Ankerkæder, danner en Indhegning omkring Monumentet. Disse syv Kanoner er af den Slags, som kaldes Finbankere, og de hører hjemme i Christian den Fjerdes Dage. De er allesammen saa medtaget af Rust, at deres fine Profileringer er blevet uskarpe, eller næsten helt er forsvundne, alligevel faar man Respekt for disse ældgamle Kæmper, som i længst forglemte Feltslag tordnende og flammende og brølende af Hidsighed er sunket tilbunds i det svale Hav, og saa efter Aarhundreders Forløb er blevet hentet op til den Verden, de forlod i Vrede, men som de nu stilfærdig kan hygge sig i, samtidig med at de vogter over dyrebare danske Minder.

Monumentet blev som før sagt rejst i Aaret 1905. Dets kunstneriske Form og Opbygning skyldes Billedhuggeren *Carl Bonnesen*. Materialets Tildannelse har Stenhugger *Månson* været Mester for. Indskriften paa Tavlen er et Arbejde af *Christen Møller*. Verset er forfattet af Bestyrer *Hans Hjorth*, der endte sine Dage som Byfoged i Aalborg.

Den højtidelige Afsløring af Monumentet fandt Sted den 12. August 1905 Kl. 16. Pastor *Christensen*, Anholt, udbragte et Leve for Kongen, og saa faldt Dækket. Bestyrer *Hjorth*, Anholt,

holdt derefter et lille historisk Foredrag om Krigsbegivenhederne 1811, og Havnemester Olsen takkede Bidragyderne. Til Slut udbragte Konsejlspræsident *I. C. Christensen*, der sammen med Oberstløjtnant *Seedorf* og Kommandør *Kofoed-Hansen* i den

Monument for de Danske som faldt under Kampen 1811.

festlige Anledning var taget over til Øen, et Leve for Danmark.

Monumentet er som sagt rejst til Minde om de tragiske Begivenheder i Aaret 1811, da mange modige danske Krigere fandt Døden under en blodig Bataille.

I Aaret 1809 gik Englænderne i Land paa Anholt, og de blev her og beholdt Øen lige indtil Freden 1814. Straks ved Krigens Begyndelse var der fra dansk Side etableret fuldstændig Mørklægning af Landets Kyster, derved at alle Fyr var blevet slukket, og alle Sømærker inddraget. For Englænderne var det imidlertid af yderste Vigtighed at faa betrygget Sejladsen Kattegat ned, og som en Erstatning for Fyrene inde paa Land udlagde de derfor paa vigtige Steder Skibe med store, kraftige Top-Lanterner, som i mørke Nætter kunde vejlede og advare deres egne Fartøjer. Ved Anholt Knob, der nu ligger $11\frac{1}{2}$ Sømil = 21,3 Kilometer øst for Tottens yderste Spids blev Fyr-Fregatten »Prose-lyte« stationeret med fire Ankre i Bund. Den klarede sin Opgave helt godt indtil en Nat i Januar 1809, da Storm og Isgang blev saa voldsom, at det store Skib var ved at blive knust. Besætningen, som var paa 200 Mand holdt ud paa Vraget i tre Døgn, saa maatte de bekvemme sig til at vove den farlige Tur over Skrueisen for at komme ind paa Land og redde Livet. Det fortælles, at de slæbte en Tønde Guldmønter med sig, men at den tunge Tønde sank ned igennem Isen og aldrig siden blev fundet igen, saa at Guldet altsaa stadig maa ligge derude paa Havbunden. Øens Folk havde naturligvis fulgt det spændende Drama inde fra Klitterne yderst paa Totten, og med Vaaben parat saa de den hele Skibsbesætning komme vandrende ind mod Land. Det var jo Landets Fjender, der nærmede sig, men man opdagede snart, at disse Søfolk aldeles ikke havde ondt i Sinde. Saa snart de naaede ind i Nærheden af Kysten, saa kastede de Iskæppe og Vaaben fra sig som et sikkert Tegn paa, at de vilde overgive sig og blot ønskede at beholde Livet. Anholts Foged var imidlertid blevet opsat paa at komme til at øve vældige Helte-

bedrifter, han befalede sine Folk at fyre paa Englænderne og nedskyde dem alle tilhobe. Den strenge Ordre var der naturlig-

Fra det Kongelige Danske Cancellie er os under ifte den-
nes, som Dags Dato er os tilhændekommet, tilskrevet saaledes:

° Hans Majestæt har allernaadigst tilkiendegivet Cancelliet, at, i Følge en til Allerhöfstsamme indkommen Rapport fra General-Major v. Telleqvist, er Den Anholt af de Engelse den 17 Mai opfordret, og næste Dag, efter en Fægtning mellemi Dens Besætning og de Engelse, indtaget og besat af Engellænderne.

Da det nu er Hans Majestæts allernaadigste Villie, at saavel Allerhöfstsammes Krigsfartøier, som og alle danske Kapere og Handelskibe, der enten opholde sig i danske Havne eller passere de danske Kyster, uophølgelig skulde underrettes om, at Anholt, som meldt, af de Engelse er besat, paa det at enhver derrafter kan tage Forholdsregler, og vogte sig for at anløbe bemeldte Oes; saa skulde man tiensligst anmode Kiøbenhavns Magistrat at vilse, for saavidt den dem anbetroebe Embedskreds angaaer, i Overensstemmelse hermed foranstalte det fornødne.

Hvilket til alle Vedkommendes Efterretning herved beklendtglores.

Kiøbenhavns Raadstue den 3 Junii 1809.

Over-Præsident, Borgemejstere
og Raad.

Trykt hos E. N. S. Møller, Hof- og Universitetsbogtrykker.

Raadstueplakat 1809. Københavns Stadsarkiv.

vis ingen som lystrede, ingen Anholter havde Mod paa at myrde en Flok forkomne Mænd, der i timevis havde aset sig frem gennem Isen i bidende Kulde og i frygtelig Storm. Saa blev Englænderne som Fanger ført ind til Byen, hvor de blev indkvarteret hos Beboerne, og de fik snart efter Lov til at gaa frit omkring,

indtil der igen blev aabent Vand, saa kom et engelsk Skib og hentede dem allesammen. »Proselyte«s Besætning havde i alle Maader haft det godt hos Anholterne, og der var blevet sluttet Venskaber, som gjorde den tvungne Afrejse lige vemodig for begge Parter. Men nu besluttede den britiske Regering sig til fuldstændig at bemægtige sig Øen for at faa Fyrtaarnet til at fungere, det var jo adskilligt mere stabilt og sikkert end et Fyrskib. Besættelsen gik for sig den 18. Maj 1809. Fjenderne mødte kun svag Modstand, de var jo saa overmægtig stærke i Forhold til dem, der skulde forsvare sig. Øens Garnison var paa kun 100 Mand af det jyske Landeværn, og af Kanoner havde de kun en eneste, som endda ingen forstod at skyde med. Da de langt om længe fandt ud af Mekanikken og fik Kanonen affyret ved at skyde et Gevær af i Fænghullet, saa trillede den nedad Skraaning, og der fik den Lov til at blive liggende, for den duede ikke til mere. Episoden kom til at koste et Par Døde og Saarede for hver af Parterne, men virkelig Modstand vilde have været ganske unyttig, indsa man, og meget hurtigt overgav den danske Styrke sig til Englænderne, som bragte Fangerne hen i Kirken, hvor de saa en Tid lang blev holdt indespærrede. I Begyndelsen var det blot Fyrtaarnet, som Englænderne var interesseret i, men da der ude i Verden efterhaanden skete store politiske Begivenheder, blev hele Øen Anholt et overmaade vigtigt, strategisk afgørende Sted, og det fik dens Beboere naturligvis tydeligt at mærke. Pludselig den 10. December 1809 sluttede Sverige Fred med Danmark, og nogle Uger efter kom Krigserklæringen fra Sverige til England. Hermed var Storbritanien blevet fuldstændig udelukket fra Fastlandet, og Øen Anholt maatte nu tjene som et meget værdifuldt militært Støttepunkt

midt i et fjendtligt Farvand. Saalænge Vejr og Vind var føjelig, kunde de engelske Orlogsskibe, som til Stadighed krydsede i Kattegat, sagtens forhindre ethvert Angreb paa Øen, det var de stærke nok til. Men i den mørke, stormfulde Vintertid maatte de store Krigsskibe søge hjem til Havne i England, og saa blev

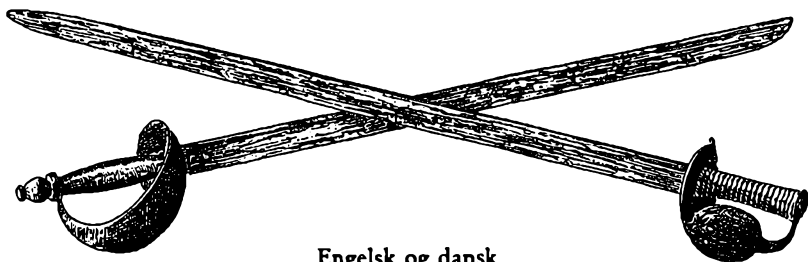
Georg den Tredie. Portrætter paa engelske Guldmønter.

det nødvendigt for Englænderne at indrette alting saadan, at Øen kunde forsvares med Soldater og Kanoner. Der blev derfor omkring Nytaarstid 1811 tilsendt Øen endnu flere Tropper og Vaaben, saa at den engelske Garnison efterhaanden kom til at tælle 400 Marinere og Artillerister. En Fjerdedel af Styrken blev indkvarteret i Anholt By, de øvrige 300 Mand kom til at opholde sig i Barakker ude østpaa ved Fyret, eller inde i selve det mægtige Fyrtaarn, hvor der paa en snedig og praktisk Maade blev rigget Køjpladser op i Sneglegangen. For at gøre Stedet til en rigtig Fæstning blev der uden om Fyret opkastet Volde

og Skanser, og i Kreds om Taarnets Sokkelparti blev der opmuret et System af hvælvede, skudsikre Kassematter. Fæstningen kom til at raade over 40 store Kanoner, de blev bragt i Stilling og alt blev gjort klar til energisk Forsvar for Øen og Fyret, der jo skulde beskytte Skibene ude paa Havet mod Farer af alle Slags. Den hastigt, men uhyre solidt indrettede Fæstning, det lille, men stærkt armerede Kastel, fik Navnet Port York. Til Øverstbefalende over Garnisonen og til Guvernør over den ganske Ø blev udnævnt en Søofficer, Kaptajn *James Wilkes Maurice*. At der paa dansk Omraade var etableret en saadan fjendtlig Station blev naturligvis til stor Fortræd for den jyske Kystfart, for der var nemlig hele Tiden armerede Fartøjer paa Vagt i Farvandet omkring Anholt. Gode danske Patrioter begyndte derfor at spekulere paa, om ikke det skulde være muligt at komme Port York tillivs ved at overrumple Garnisonen og sprænge Fyrtaarnet i Luften. Regeringen i København blev stærkt interesseret i slige Ideer, og omsider blev der udarbejdet en Plan til Generobringen af Anholt. Som Leder af et saa vanskeligt og farligt Foretagende maatte der naturligvis udvælges en særlig dygtig og energisk Søofficer, og en Mand, der i alle Maader syntes at svare til disse Fordringer var Premierløjtnant *Jørgen Conrad Falsen*. Da han fik Planen forelagt, viste han sig straks som en klog og modig Mand, idet han nemlig fraraadede Regeringen at forsøge paa at udføre Planen. Han paaviste, at det vilde blive en altfor vanskelig Opgave, en altfor vovelig Ekspedition, thi selv om alt i første Omgang vilde gaa godt for Danskerne, saa vilde Engländerne meget snart komme igen med en endnu større Styrke, som sikkert vilde kunne fordrive Danskerne fra Øen, trods en nok saa beslutsom Modstand. Og hvis det virkelig lykkedes at

vælde Fyrtaarnet, saa kunde Englænderne sikkert hurtigt finde ud af at hejse en Lanterne tilvejs paa en Stage, og den kunde saamænd i lange Tider gøre det ud for et Fyr. Det var jo klare, besindige Ord af en kæk og modig Officer, men Regeringen lod sig ikke korrigere, den gav nu bestemt Ordre til Anholts Generobring, og Premierløjtnant Falsen fik Besked om, at han skulde tilrettelægge, lede og anføre Aktionen.

Engelsk og dansk
Marinehuggert fra »Kanonbaadskrigens« Tid.
I Cyril Andréens Vaabensamling.

Saa blev der i Begyndelsen af Marts 1811 samlet en Troppestyrke paa 650 Mand Infanteri under Kommando af Major von *Melstedt*. Han placerede sin lille Hær ved Kysten i Gjerild Bugt, der ligger Nord for Grenaa. Premierløjtnant Falsen sluttede sig til med 12 Kanonbaade og med 12 Transportbaade, som skulde rumme Invasionstropperne og føre dem over Havet til den af Fjenderne besatte Ø. Alle disse Forberedelser skete naturligvis saa forsigtigt og saa hemmelighedsfuldt, som det lod sig gøre, men det blev alligevel opdaget af engelske Spioner, saa at Regeringen i London stadig væk var underrettet om den danske Mobilisering ved Gjerild Bugt. Det kunde jo se truende nok ud,

dette Opbud af væbnede Mænd ved Jyllands østlige Kyst. At Planen og Forberedelserne til dens Gennemførelse skulde holdes strengt hemmeligt, var jo netop det vigtigste ved det hele, thi for Danskerne maatte alting gaa ud paa at komme til at overraske og overrumple Englænderne, men som sagt saa fungerede Secret Service allerede dengang aldeles fortræffeligt. I Februar kunde Kaptajn Maurice indberette til Marineministeriet i London, at der fra dansk Side blev forberedt en Ekspedition mod Anholt. Den engelske Regering tøvede ikke med at sikre sig Overmagten ved at tage Forholdsregler paa længere Sigt, og derfor blev Fregatten »Tartar« og Briggen »Sheldrake« øjeblikkelig dirigeret til Kattegat. Kaptajn Maurice lod for en Sikkerheds Skyld hele Anholts Kyst besætte med Vagter, og paa Nordbjerg og Sønderbjerg og paa Byens Bakke placerede han Træskure til særlig aarvaagne Udkigsposter. Han var nu parat til at forsvare den danske Ø og det danske Fyrtaarn, der under Tvang maatte fungere til Gavn for den engelske Flaade.

Uden at vide noget som helst om den engelske Agtsomhed og Paapasselighed, og uden at ane, at Planen var røbet, lod Falsen den 26. Marts Forholdene omkring Anholt udspejde. Det var Maanedsløjtnant *Beck*, der fik tildelt den vigtige Opgave, og han kom tilbage med den beroligende Besked, at han ikke havde observeret noget, der var mistænkeligt. Ganske vist laa der en armeret Skonnert i Nærheden af Øen, men den havde ligget der hele Vinteren, og der var ingen Grund til at være bange for den.

I Mørkningen samme Aften var »Tartar« og »Sheldrake« ankommet, og de to Krigsskibe havde kastet Anker et Stykke Nordvest for Fyret, men det vidste den danske Kommando jo intet som helst om.

Matros og Landeværnsmand paa »Engelskmandens Tid».
Efter Tegninger af Lahde og F. C. Lund.

Danskernes Forberedelser var i Orden. Nu skulde Invasionen sættes igang. Om Natten mellem den 26. og 27. Marts indskibede Tropperne sig i Gjerild Bugt. De var allesammen overmaade tillidsfulde baade Officerer og Menige. Ganske vist var det jo et uhyre spændende, vanskeligt og farefuldt Foretagende, der forestod, men man stolede paa sig selv og Sidekammeraten, ligesom Sømagten og Landmagten gensidig stolede paa hinanden, og saa skulde det nok gaa og endda gaa godt, mente man. Alting var jo dygtigt gennemtænkt og dygtigt tilrettelagt, Heldet skulde sikkert tilsmile de tapre Danske, hvis forestaaende Færd baade var ret og rigtig og i højeste Grad retfærdig.

Overfarten lykkedes udmærket, der var ikke det mindste, som klikkede. Klokkeren tre om Morgenen havde den hele Eskadre naaet Pakhusbugten paa Øens Sydkyst, her kunde Fartøjerne gaa meget nær ind mod Land.

Først gik 200 Mand fra Borde anført af Premierløjtnant *Carl Holsteen* af Sø-Etaten. Det var Mening, at de skulde snige sig hen mod Fyrtaarnets Udenværker og overliste Besætningen. Nu havde det været overmaade hensigtsmæssigt, om Matroserne stille og tavse var draget afsted gennem det bakkede Terræn, men det gjorde de ikke. Af Overmod fordi de saa heldigt var kommet i Land, eller maaske af Nervøsitet, fordi der forestod noget alvorligt, gav nogle af dem sig til at raabe og rasle unødigt højt med Vaaben og Værktøj. De engelske Vagtposter blev mistænksomme og lyttede, og en af dem satte i Løb ud til Fyrtaarnet, saa at Kaptajn *Maurice* faa Minutter efter Danskernes Landgang vidste, hvad der i Nattemørket gik for sig paa Stranden i Pakhusbugten. Han lod en Kanon fyre af, og saa vidste man ude paa de to Krigsskibe, at han ønskede Hjælp. Samtidig lod han

200 Mand med fire Kanoner marchere mod de danske Matroser. Men da Englænderne kom til at staa overfor en Styrke, som de kunde se var dem nogenlunde jævnbyrdig, trak de sig hurtigt og uden Kamp tilbage til deres sikre Stillinger ved Fyret. For

Lederen af Ekspeditionen til Anholt 1811,
Jørgen Conrad de Falsen.

den danske Kommando var det en meget nedslaaende Vending, det hele tog. Port York var jo en uhyre solid Fæstning, hvis Besætning stod kampklar bag Volde og Mure, og den havde rigeligt af alt, hvad der kunde blive Brug for i Krig og under Kamp. Overrumplingen var slaaet fejl, og man stod overfor en stærk og farlig Fjende. Naa, man trøstede sig med, at det ikke saa aldeles haabløst ud, der var endda ingen Grund til at tage Situationen tragisk, der befandt sig jo ikke andre fjendtlige Krigs-

skibe ved Øen end den lille armerede Skonnert, mente man. Et beslutsomt Angreb med hele den landsatte Styrke hjulpet af Kanonbaadenes Skydning maatte sikkert kunne tvinge Englænderne til at kapitulere. Ja, saadan tænkte de Ledende, medens de tillidsfuldt gik igang med at udarbejde Planen for det kombinerede Stormangreb, der skulde faa det til at lysne i Situationen. Men just i det samme saa de et uhyggeligt Syn. I det dæmrende Morgenlys dukkede to store Krigsskibe frem derude paa Havet, og saa vidste man, at Situationen var kritisk, maaske haabeløs. Det er muligt, at det havde været rigtigst at indstille Kampen og slaa al Tanke om Angreb og Erobring ud af Hovedet, men modige Mænd giver ikke op, saalænge der bare er en lillebitte Mulighed for et godt Resultat. Major Melstedt vilde aldeles ikke give op, og Falsen, som dirigerede Kanonbaadene vidste ikke noget om de fjendtlige Skibe, saa han gjorde ufortrødent klar til at aabne Ilden mod Fortet ved Fyret, som det var aftalt.

Saa stormede de danske Soldater og Matroser frem mod den engelske Fæstning, og Melstedt var i Spidsen for sine Tropper. Han blev slaaet ihjel af en Kanonkugle, og Kaptajn Prydz, der resolut havde overtaget Kommandoen, fik begge Ben knust af en Kanonkugle. Holsteen blev ogsaa truffet af en Kanonkugle, saa han dræbtes, og Kanonkuglerne slog 30 Menige tildøde, medens næsten 400 af deres Kammerater sank skrigende og blødende om i Sandet, kvæstede og saarede af det frygtelige Kanonskyts. Det var et fuldkomment Nederlag for de Danske.

Kommandoen blev nu overtaget af Kaptajn Borgen. Han kunde kun beordre Hæren tilbage i Dækning mellem Klitterne, Angrebet maatte indstilles, alt var slaaet fejl, alt var tabt. Ude i Kanonbaadene blev man snart klar over, hvad der skete inde paa

Land, og saa lod man Kanonerne tie. Falsen gik med sine Fartøjer langs med Kysten for om muligt at faa det landsatte Mandskab ombord igen, men hans Manøvre nyttede ikke, fordi Folkene havde opfattet hele Felttoget som et fuldstændigt Nederlag og nu troede de, at ogsaa Falsen flygtede for Fjenden. Da Klokken var blevet ti om Formiddagen, maatte henved 500 danske Krigere overgive sig, forbitrede over Nederlaget og vrede paa dem, der uden Forstand og Tanke havde skvadret op, dengang de gik iland, det var Tøsser og Taaber, der havde ødelagt det hele Felttog og beredt Fædrelandet saa megen Sorg og Græmmelse. For alle fædrelandssindede Danske var det jo sørgeligt og smerteligt, at den saa længe og grundigt forberedte Ekspedition trods alt fik et saa beskæmmende tragisk Udfald.

Efter at de Danske havde døjet Nederlag paa Landjorden, fik de nogen Oprensning til Søs, derved at modige og snarraadige Søofficerer lykkeligt fik reddet det allermeste af den Eskadre, der fra Gjerild Bugten var stævnet mod Anholt, og som saa pludseligt var blevet overrasket af »Tartar« og »Sheldrake«. Under Manøvrer, der altid vil blive nævnet med Hæder og Beundring, naaede de fleste af Officererne sammen med deres Mandskab ind til Havne i Jylland og Sverige. Falsen satte Kursen mod Hovedstaden, som han naaede samme skæbningsvangre Dags Aften. Den kække Secondløjtnant *Peter Buhl*, som i 1807 havde mistet sin ene Arm, præsterede saa kvikke Bedrifter, at han har placeret sig mellem de ypperste Helte inden for den danske Marine. Det lykkedes ham at narre de engelske Skibschefer, saa at han ikke alene reddede sit eget Fartøj, men ogsaa gav flere af sine Kammerater Lejlighed til at undslippe Forfølgerne med deres Baade og naa en sikker Havn.

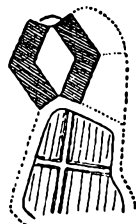
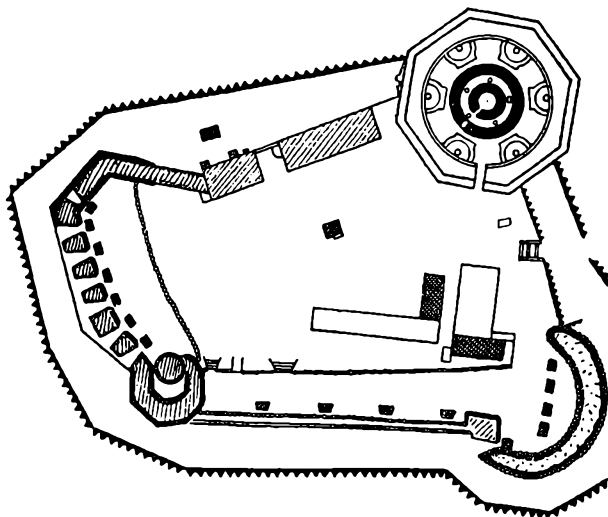
De faldne Officerer blev baaret ind til Anholt By og begravet i Nærheden af Kirkens Taarn. De menige grov man ned paa det Sted, hvor de var faldet, og det siges, at man endnu stundom kan se Rester af Ligene komme tilsynede ude ved Sælehøjene, især efter voldsomt stormende Vejr.

Danskernes Tab under Kampen blev opgjort i følgende Tal: 3 Landofficerer og 1 Søofficer dræbt, 15 Landofficerer fangne, deraf 4 saarede, 2 Underofficerer dræbt, 3 saarede, 12 Menige dræbt, 61 saarede, 16 Matroser dræbt, 25 saarede. Ialt 34 dræbte, 93 saarede og 393 usaarede taget tilfange. Englænderne opgav deres Tab til 32 dræbte og saarede.

Lige saa snart Falsen var naaet ind til Hovedstaden, udarbejdede og aflagde han i Krigsministeriet følgende:

»Underdanigst Rapport.

Den 23de denne Maaned samlede jeg Flotillen og Transportflaaden i Gierild Bugt. Efter at jeg havde modtaget General-Major Tellequist's Communication om engelske Krydseres Ankomst til Kattegattet, sendte jeg en Recognoscer-Baad under Lieutenant Becks Commando til Anholt, for at undersøge om disse havde taget deres Station der, og opsatte Expeditionen saalænge. Den 25de, efterat Lieutenant Beck havde fundet Lejlighed til ubemærket i Dagningen at omseile Øen, modtog jeg Rapport om Aftenen at ingen uden den bekjendte Skonnert opholdt sig der, og besluttede mig altsaa d 26de til at foretage Toget. Kl. 6 Eftermiddag afgik jeg fra Gierild Bugt med den føjeligste Vind, med 12 Canonbaade og 12 Transport Fahrtojer. Alting syntes at favorisere os. Kl. 12½ fik jeg Øen Anholt i Sigte og ankrede Kl. 2½ paa Syd Ost Siden tæt Vesten om Pakhuset.

Den engelske Befæstning ved Fyrtaarnet.
Nederst Fyrmestergaarden. Efter Originalkort i »Det Kgl. Fyr- og Vagervæsen«.

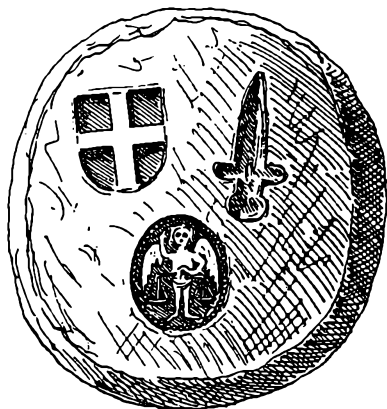
Med Hurtighed og Orden kom Tropperne ubemærkede i Land. Kl. 4 vare alle debarquerede. Medens Major Melstedt opstilte sit Corps 650 Mand stærk, og Capitain Prytz de ham anførte 120 Mand af Flotillens Soldatesque, marscherede Premier Lieutenant S. Holsteen som Avant Garde med 200 udsøgte Matroser. En udsendt Cavallerie Patrouille opdagede uheldigviis deres Anmarch og Lieutenant Holsteen ankom netop nogle Minutter for sildig for at afskiære Tropperne, der til Vogns og Hest ilede ind i Fæstningen. Med stormende Haand vovede han et Angreb, som blev afslaaet med betydeligt Tab. Imidlertid rykkede Major Melstedt frem, medens jeg avancerede med Flotillen op imod Fæstningen. Ogsaa en General-Storm af denne brave Officier, ledsaget af Flotillens Søb og Land Magt blev afslaaet. Da Tropperne i Følge mit givne Signal havde gjort Plads for mig, begyndte jeg at beskyde Fortet med al den Force mine 12 Baade formaaede. Jeg saae allerede Virkningen af mine Anstrængelser og lovede mig et hældigt Udfald. Colonne-viis styrtede Fienden need af sine Batterier da jeg observerede en Fregatte kommende fra Norden, holdende Øster om Øen, en Brig styrende Vester om, og en Skonnert Synder fra. Vinden var Vestlig med en 2 Revet Mers Sejls Kuling; denne Vind giver intet Læe under nogen Kant af Øen, og jeg besluttede at retirere mig fra et saa farligt Punct for Flotillen, op paa NW Revet, haabende Beskyttelse af Grunden der. Fem Timer tilbragte jeg paa denne Retirade imod Vind og Strøm, medens Major Melstedt og Lieutenant Holsteen anvendte alt, med vedholdende Anstrængelse for at erobre de høje, fast ubestigelige Batterier, der vare omgivne af dybe Grave. Min Opmærksomhed var imidlertid henvendt paa at faae Major Melstedt og hans Magt conserveret,

men mit Bud i denne Anledning traf ham for seent. Kl. 10 Formiddag bestemte han sig til nok en General Storm og var alt kommen Gravene paa faae Skridt nær, da han i Spidsen for sin Batallion endte sit ærefulde Liv. Lieutenant Holsteen og Capitain Prytz fulgte ham og beseglede begge deres sieldne militaire Iver og uforlignelige Bravoure med deres Blod. Lieutenant Holsteen styrtedes af en Canon Kugle til Jorden, i samme Øjeblik som en anden tog Beenene af Capitain Prytz. Fra dette Øieblik blev Nederlaget almindeligt. Skareviis faldt Hans Majestæts brave Tropper, der foruden deres 3 Anførere havde tabt en Deel andre af deres Officierer. I meere end 6 Timer holdt de Stand med deres Geværer imod et Svælg af Cartesque Ild af meere end 40 Canoner. Lieutenant Falbe førte imidlertid Matroserne tilbage med al den Orden og Conduite som kunde ventes. Soldaterne fulgte langsom, fordie et engelsk ridende Artillerie af 6 Canoner forfulgte dem og tvang dem til at forlade Stranden som det eneste Sted hvorfra jeg med Baaden kunde beskytte dem. Den sidste Mand som embarquerede var Lieutenant Falbe, der bragte mig Efterretning om at de tilbageblevne Soldater havde overgivet sig af Mangel paa Ammunition og overvældet af Fatigue efter 9 Timers March i sandige Veje, som ofte gik dem over Knæerne. Af alle Kræfter fortsatte jeg nu Retiraden til NW Revet, hvor jeg ikke fandt det forventede Tilflugtssted. Vind og Sø var stedse i et saadant Tiltagende, at hverken Haabet om at afride Stormen der, eller at undgaae de fiendtlige Skibe og Land-Artilleriets Attaque blev mig tilbage. Jeg afsendte derfor Transport Fartøjerne, som havde en fiern Ligning med Canon Baadene til Iisefjord, med Ordre at holde saa nær Vinden som mueligt, for at bevæge Fregatten, der var i Læe og ikke kunde see os for

SW Pynten af Landet, til at jage disse, medens jeg med 12 Canonbaade styrede Cours til Lessøe Grunden, som den eeneste Retirade der stod os aaben. Briggen mødte vi snart paa denne Vej og Søens Voldsomhed overbeviiste mig om Umueligheden af at levere den en Affaire som jeg havde haabet. Baadene kunde neppe vage paa Vandet. Stormen tiltog bestandig, og jeg saae altsaa intet tilovers uden at forsamle Flotillen og give enhver Officier Ordre at forcere i forskellige Compas Streger til nærmeste Land. Med min Baad, der sejlede fortrinlig vel, søgte jeg at lokke Briggen til at jage mig. I flere Timer lykkedes det mig at føre ham om i forskellige Compas Streger, medens Premier Lieutenant Fog med de 8te Baade stræbte op i Vinden og styrede ad Jylland til. Kl. 5 opgav Briggen sin Jagt paa mig og stod ned paa Lieutenant Buhl, som efter et særdeles udmærket Forsvar og flere Lag af dens fulde Batterie, endelig overgav sin Baad i en hielpeløs og tilintetgiort Forfatning. Denne udmærkede kiekke Modstand opholdt Fienden saalænge, at de øvrige Baade fik et got Forspring. Jeg styrede over Anholt Knob Rev, medens at Fyhrtaarnets Batterie stærkt beskiød mig, for at gaae til Louvart af Briggen, der endnu stedse jog os. Jeg traf paa Sydkanten af Øen den fiendtlige Skonnert, der i $\frac{3}{4}$ Time forfulgte mig under en levende Ild. Nogle hældige Skud med mine Caronader tilbragte ham saa megen Skade paa Skrog og Takkelage at han forlod mig, og jeg fortsatte derpaa min Cours ad Kullen til, heele Natten jaget af den fiendtlige Brig, hvis Fyhr jeg kunde see. Imod Dagningen naaede jeg Siællands Kyst. Briggen ophævede da sin Jagt og jeg ankrede Kl. 10 Formiddag d 28de med min synkefærdige Baad her paa Rheden. I Solens Nedgang d 27de saae jeg Fregatten ophæve sin Jagt efter Transport Fahrtojerne og styrende need ad

Canon Baadene til. Vinden tiltog heele Natten, rummede stedse for Fienden og blev skrallere for Baadene, saa jeg ikke er uden Frygt for dem uagtet deres lange Forspring.

Kl. 9 om Aftenen hørte jeg en Attaque tæt under svenske Ky- sten, der desværre lod mig formode, at ogsaa Lieutenant Mühlen- stedt blev taget af de fiendtlige Krydsere.

Vægtlod af Bly, $\frac{1}{2}$ engelsk Handelspund.
Optaget af et Vrag ved Anholt. Nu i Tøjhusmuseet.

Saaledes endte denne uheldige Expedition hvor Hans Maje- stæt formodentlig, saavel til Søs som i Land, har mistet henimod 300 Døde og Saarede. Jeg tør imidlertid med største Tryghed angive at Fienden uagtet sine mange Canoner og ubestigelige Volde, har dyrt kiøbt sine Fordeele saavel som at Hans Majestæt aldrig kunde modtage et større og ærefuldere Beviis paa hans forenede Troppers Bravoure og roelige Standhaftighed end de paa denne Dag have afgivet.

Kiøbenhavn d 29 Marts 1811

underdanigst
Falsen.

Da Englænderne havde erobret Øen, blev det godt for Anholterne, at de i Aaret 1809 havde taget saa pænt imod »Proselyte«s skibbrudne Besætning. Øens Folk skal behandles godt, sagde Guvernøren, og det blev de engelske Soldater strengt forbudt at gøre Folk Fortræd eller tage noget uden at betale for det. Guvernøren flyttede ind til Byen, hvor han indrettede sig en Bolig i Fogedgaarden. Blandt meget gamle Beboere paa Øen lever der endnu Minder om ham, det var jo deres Oldeforældre, der kom til at opleve de store Begivenheder, og indenfor Familierne har man trofast bevaret enkelte Træk af det usædvanlige Liv, der blev levet i Krigens Dage.

En Skrivelse, som af Guvernøren blev sendt til den Øverstbefalende i Nørrejylland, General *Telleqvist*, siger os en hel Del om den myndige Englænders Karakter. Hans Ord dengang er til lige stor Hæder for den Sejrende som for de Besejrede. Forinden Skrivelsen blev overrakt General *Telleqvist*, blev dens Tekst oversat til Dansk, og kom saa til at lyde saaledes:

»Øen Anholt April 1811.

Jeg er bleven bæret med Deres Excellences Breve af 19de f. M. og 1ste dennes, indeholdende Hans Danske Majestæts Forlangende at Officierer og Gemene, som udgiorde Armékorpset, der angreb Øen som jeg har den Ære at commandere maatte blive sendt over til Jylland for at udvexles. — Det har stedse været mit Fædrenelands Ønske at respektere de tapre Danske samt saa hastigt som muligt at raade Bod paa Lidelser af deres Fangenskab, og ingen højagter de Danske som en ædel Fiende mere end jeg. Derfor vil Hans brittanniske Majestæts Fregat

Tartar blive sendt under Parlamentærflag for at overføre Officerer og Gemene indtil Tallet af 300 Krigsfanger paa Æresord ikke at tjene indtil de er blevet udvexlede.

Den smertefuldeste Begivenhed jeg har at tilmelde Deres Excellence er Deres Adjutant Capitain Prydzs Død hvis tapre Forhold har tilvundet ham vores Beundring og hele Garnisonen beder at condolere Deres Excellence over hans uheldige Bortryk-kelse. Men det har behaget den Almægtige at tage ham til sig derfor maa man bære det med Standhaftighed, skjønt ikke uden Kummer. I enhver Henseende beder jeg De vil forsikre Deres Souverain, at de saarede skulle modtage enhver Opmærksomhed og Omhu og naar de bliver i Stand til at flyttes skulle de blive oversendte med en Parlementair til Jylland.

Jeg har den Ære at forblive med største Consideration og
Højagtelse

I. W. Maurice,
Gouverneur.«

Om de engelske Soldater hedder det, at de var nogle dejlige Folk. Der var dog enkelte af dem, som drak lidt rigeligt, og de var ikke hyggelige, de huserede i Byen om Natten og skraalede Viser, saa Kvindfolkene blev bange. Man var til Stadighed utryg. Det havde været Meningen, at Byen skulde være brændt af, før Englænderne fik taget den, og Englænderne havde foresat sig at stikke Byen i Brand, naar der blev gjort Angreb mod Øen, men begge Parter havde glemt deres Forsæt, de var blevet forvirrede, og Byen slap altsaa for at blive tilintetgjort. Brandfaklerne laa ellers parat henne i Kirken.

Guvernøren erindres og omtales endnu som en streng, men ellers dygtig og venlig Mand. Imedens han endnu havde Hoved-

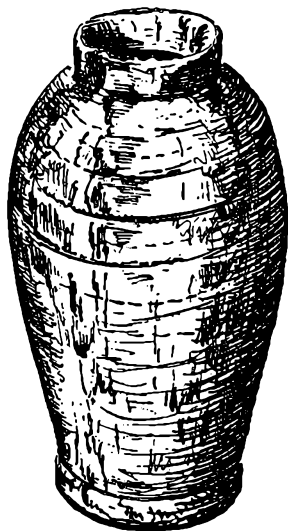
kvarter ude ved Fyret, maatte Anholterne køre Tørv den lange Vej derud, og det var Hestearbejde at trække de tunge Vogne gennem Sandet i det bakkede Landskab, men en Ordre maatte jo adlydes. Saa en Dag, da de kom asende med en tungt læsset Vogn, fik Guvernøren Medlidenhed med Forspandet og vilde traktere med Punch. Men Degnen Per, som trak forrest i Sele-tøjet, og som ligesom sine Landsmænd højlig var krænket over Slaveriet, svarede med stor Værdighed: Horses drink næ grog. Saa fik de for Fremtiden Lov til at føre Tørven ud i Baade.

Engang da de Engelske holdt Bal, stod der en fattig Pige i en Krog og skjulte sine pjaltede Ærmer under Forklædet. Da Guvernøren saa hende, gik han hen til Pigen og dansede med hende, og Dagen efter sendte han hende et smukt Stykke Tøj, som hun kunde faa en ny Trøje af, og saa behøvede hun ikke længer at staa i en Krog, naar der blev danset.

Slige smaa pæne Historier tyder paa, at man i nogen Grad har forsonet sig med de engelske Gæster og med Øens Guvernør. Dengang de ankom, maatte man frygte dem som farlige Fjender, men fem Aars Naboskab fik vakt gensidig Forstaaelse, og da Britterne omsider igen drog bort, var det Venner, der maatte skilles, og begge Parter kom til at føle oprigtig Savn derved. Saaledes lyder Fortællingerne, som er til Ære for begge Parter.

Hvis man nu paa Anholt vilde oplede synlige Minder fra »Engelskmandens Tid« vilde det ikke blive meget, man kunde finde. Først og fremmest er der jo det mægtige Kassemat-Anlæg ude ved Fyrtaarnet og Køjepladserne inde i Taarnet under Vindeltrappen. Man kan ogsaa gaa og være saa heldig at finde rustne Kanonkugler, der er af den Størrelse, at man lige netop kan gribe om dem og bære dem i een Haand. Det er smaa, alvorlige Min-

der, for det er jo de Kugler, som Englænderne hin Marts Morgen sendte imod den danske Landgangshær, og som slog saa mange af vore tapre Folk tildøde. Minder af en ganske anden Art er de

Stor Lerkrukke.
Benyttet af Englænderne paa Anholt.
Nu i Nationalmuseet.

Guldmønter, som nogle af Anholterne ejer og gemmer som Arve-gods fra Forfædrene. De smukke, vægtige Mønter viser os Georg den Tredies Billede, og der er adskillige Varianter, saa at man kan more sig med at se den engelske Konges Portræt forandre sig efter skiftende Stil og Mode.

Paa Nationalmuseet opbevares nu en meget stor Krukke af rødlig Ler, som er glaseret indvendig. Det siges, at den store

Krukke, som kan rumme en halv Snes Liter, har været benyttet af Englænderne, der holdt Øen besat, de havde Harpix i den. Det blev brugt til at lave Lunter af.

I Kammerjunker von der Maases Besiddelse findes en Chacotplade, som bærer Georg den Tredies Monogram, Hosebaandsordenens Devise og Mærket for Regimentet »The King's Own«, en kronet Løve. Chacotpladen er fundet i Sandet ude i Nærheden af Fyret, og den er sikkert et Minde om den blodige Kamp i Morgentimerne den 27. Marts 1811.

Da man engang for et halvt Hundrede Aar siden grov i Kirkegaardsjorden, blev der fundet nogle smaa, kuglerunde Sølvknapper, som havde været fastgjort til en Trøje ved Hjælp af en Læderlidse. Man fandt ogsaa en forgyldt Knap med et Anker i, og der er jo stor Mulighed for, at det er de smaa og yderst fattige Rester af de Uniformer, som de danske Helte, de tapre Officerer er blevet begravet i. Knapperne blev indsendt til Nationalmuseet, som stadig passer godt paa dem.

I Berlingske Tidende for Aaret 1811 kan man finde Dødsannoncer og Mindevers vedrørende Officererne Melstedt, Holsteen, Prydz. De kække Helte fortjener jo bestandig at blive mindet med Ærefrygt, og nulevende Efterkommere af dem og deres Familie vil sikkert med Stolthed erfare Ordlyden af de Linjer, hvori Samtiden gav Udtryk for sin høje Beundring og sin dybe Sorg. Melstedts Hustru skriver saaledes:

»For fraværende Familie og Venner bekiendtgøres herved sørgeligst, at min retskafne Mand Major Melstedt, endte sin jordiske Bane paa Anholt den 26 Marts, ved at træffes af en fjendtlig Kugle. Enhver der kjendte ham, er jeg forvissat, deeltager i mit og mine faderløse Smaaes ubodelige Tab; kun Tanken: Han

Engelsk Chacotplade,
fundet ude ved Fyret. Nu i Kammerjunker von der Maases Besiddelse.

døde for Fædrelandet byder os en mild Trøst. Condolence fra-
bedes. Kjøbenhavn den 31. Marts 1811.

Lene Melstedt, født Borchgrevink.«

I samme Nummer af Avisen er indrykket følgende:

Gravskrivt

Helten og Ædlingen,
Islænderen Major Melstedt.
Faldt paa Ærens blodige Valplads,
Den 27 Marts 1811.
Ved sin Død vandt han Udødelighed.
Ved sit Liv havde han vundet de Godes Hjerter:
Thi Han var
Kjæk, uden Pral,
Ven, uden Egennytte,
Menneske, uden mange Lige.
Hans Fald var:
Sørgeligt Tab for Fædrelandet,
Ærefuldt Vidnesbyrd for Ham selv,
Bittert Stød for Hans Venner.
Fortienestens Evighedsblomst
Pryder Hans Gravhøj.

H. . . . n

Nogle Dage efter bringer Avisen følgende Vers, som sikkert skyldes den samme Forfatter, som har indsendt den foregaaende »Gravskrivt«. Man tør sikkert i begge Tilfælde tyde det underkrevne Mærke som »Hansen«, og det har vel været en nær og kær Ven af Melstedt og hans Familie.

Ved Major Melstedts Død.

Dødens Lyn foer ud — da Kampens Torden
Kaldte Ærens Søn til evig Æres Hjem.
Venners Taarer flyde — Ak! i Jordan
Skjultes Han, der var saa kjær for dem.

Over Codans Bølge Tanken svæver;
Søger Heltens Spor i Anholts Sand:
Fra dens Ørken flyende den bæver
Her han faldt for Konge, Fædreland.

Ja! for det Han leved, stred og døde;
Varmt, som Heklas Ild, for det hans Hjerte slog.
For dets Hæder kjækt Han vilde bløde:
For dets Hæld sit sidste Suk Han drog.

Vennehertet saares — Sorgen hæver
Savnet, Klage fra vemodigt Bryst —
Ædle Melstedts Minde evigt lever;
Elskte, tabte Ven! Det er min Trøst!

H . . . s . n.

Endnu engang møder vi et Udtryk for Vennernes Sorg og Savn ved Melstedts Død. Den latinske Linje er laant hos Cicero, og den vilde paa Dansk lyde saaledes: Man bør elske Fædrelandet højere end sig selv.

Ved Major Melstedts Død.

Cic de Finib 3. 94.

Cariorem decet esse patriam nobis, quam nosmetipsos.

Denne Lære, hedenfarne Ven!

Viste Du i Gierningen,

Da Du stred og faldt

For elsket Konge og Fædreland:

Et lysende Exempel for Samtidige —

Du var en Samling af Fuldkommenheder.

Ja! Hvo kiendte Dit Værd, og frydedes ikke

Ved Din lyse Forstand og Dit ejegode Hjerte,

Ved Dine sjældne Talenter og redebonne Gavnelyst,

Ved Din liberale Aand og Dine Følelser for Venskab,

Ved Din Sjels Fasthed og Dit uforfærdede Mod —

Ogsaa mig var Du kier

I mange Livets Dage

Elsket som Broder og Ven —

Sorgfulde Venners Trøst ved Dit kiere Minde:

KONGEN OG FÆDRELANDET TRO DØDE
MELSTEDT.

Sam. Fr. Zimmermann.

Carl Holsteens Forældre bekendtgjorde i Berlingske Tidende
1. April 1811 Sønnens Død med disse Ord:

Med et dybt men roligt Savn bekiendtgøres for vor saavel fra-
værende som nærværende Slægt og Venner, at vor Søn, Pre-
mierlieutenant i Søe-Etaten Carl August Holsteen, den afvigte

26 Marts faldt for sit Fædreland og sin Konge paa Øen Anholt, i sit femogtyvende Aar. Enhver skriftlig Deeltagelse i en Sorg, der i sig selv medfører en stille Trøst, frabedes af

C. Holsteen

Commandeur og Hvervings-Chef

E. Holsteen

fød Jan.

Bekendtgørelsen om, at Prydz fandt Heltedøden paa Anholt ser saaledes ud i Berlingske Tidende for den 15. April 1811:

For fraværende Slægt og Venner bekendtgøres herved med Smertens dybeste Følelser, at den 2den d. M. endte min inderlig elskte Mand Johan Lorenz Prydz, Stabs Capitain ved det 2det jydsk Infanteri-Regiment og Adjutant under Nørre Jyllands General Commando, sin Livets Bane paa Øen Anholt, hvor han døde af sine Blessurer i Slaget der paa Øen den 27de Marts. Paa en hæderlig Maade vidner baade Ven og Fjende, at han ofrede Liv og Blod for elskte Konge og Fødeland, men smærtelig er hans Tab for mig og 3 Børn. Overbeviist om Deeltagelse frabedes al skriftlig Bevidnelse.

Randers, den 6te April 1811.

Edel Helene Prydz fød Fischer.

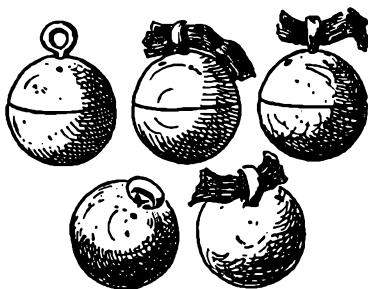
Monumentet her ved Anholt By har altsaa sørgelige Ting at berette, det fortæller om Vanheld, Nederlag og Dødsofre. Alligevel ligger der et fortrøstningsfuldt Skær over den gamle Slagmark, derude mellem Bakkerne østerpaa. De danske Krigere, der hin kolde Morgen i det gryende Dagslys stormede frem mod en stærk fjendtlig Fæstning, fortjener hver og en at blive mindet

som Helte i Række med de mest navnkundige. De af dem, som modigt gik Døden imøde, og som segnede i Kampen, dem har Anholt beredt en Heltegrav, saa værdig, saa skøn, saa storladen og saa stemningsfuld, at der ikke findes Mage noget Sted i Danmark. I Anholts rene, hvide Sand ligger de og hviler ud efter den Kamp, der kom til at koste dem Livet. Om de pludselig vaagnede, rejste sig fra Gravhøjen og saa sig omkring, saa vilde de kende det altsammen igen, Ørkenen og Bakkerne og Klitterne og Havet udenom og Himlen ovenover og Kammeraterne ved deres Side. Med Tryghed kunde de igen gaa til Ro, hvile og sove og drømme, thi aldrig nogensinde vil Anholterne saa meget som tænke paa at forstyrre deres Hvile eller krænke deres Gravfred. Men stundom sætter Stormene ind, saa at Gravhøjens Sand flyger bort, og Kistelaagene lettes. Hvis der er Mennesker ude i et saadant Vejr, saa kan de faa de Døde at se, men kun for en kort Stund, saa dækker Stormen dem atter barmhjertigt til med Bjerge af Sand, og sidenefter kan ingen mere huske eller genfinde Stedet, hvor skjulte og løndomsfulde Ting blev aabenbaret.

Fortsætter man nu Turen videre nordpaa, har man paa venstre Haand »Kirkebakken« og paa højre Ørkenen, som her er beplantet, saa at Udsynet delvis spærres. Vejen gaar videre lige fremad og fører altsaa helt ud til Nordstranden, men man kan ogsaa vælge at dreje af mod Vest ad Hulvejen mellem »Kirkebakken« og »Stenkisten«. Det er den korteste og vel ogsaa nok den kønneste Vej til Havnen. Ved Hulvejens venstre Side er Jorden altid lidt vaad, siges der. En meget sparsommelig Kilde har aabenbart sit Udløb her i Bakkeskrænten. Stedet kaldes »Leppekjeld« eller »Lippekinden«. Men nu dukker der en dejlig Udsigt frem forude. Langt hinsides en Eng med smaa Mosehuller

løfter sig det vestlige Højland tæt bevokset med Gran og Fyr. Nede i Lavningen ligger en Forpagtergaard, og højt tilvejs over Skovenes mørke Mur rækker en Baake sit advarende Tegn mod

Forgylt Knap fra en Søofficersuniform
og kuglerunde Vesteknapper af Sølv, fundne ved Gravning
paa Kirkegaarden. — Nu i Nationalmuseet.

Himlen, og det betydningsfulde Mærke kan altsaa øjnes af Folk, som er tilsøs langt vesterude.

Paa Hulvejens højre Side er der en lille Grusgrav og en dyb gravet Rende, som med stærk Stigning fører nordpaa. Det er »Højmilrenden«, en gammel Vej op i Højderne. I Stedet for at fortsætte ad Havnen til kan man jo lade sig lokke af den spændende Vej, der gaar lige mod Himlen. Det er lettest at følge

Renden oppe paa dens højre Bred, og efter en anstrengende Travetur staar man saa pludseligt paa Toppen af »Stenkisten«. Her ligger en Bunke store, tunge, uhyggelige Jerndelevester, Rester af den nu sønderslaaede tyske Krigsmaskines utallige Indretninger. En lang graamalet Trækasse har med sorte Bogstaver Paaskriften:

Fu. M. G. (Flum) 426 (f 2)

Traglast 10 Getriebe/ Peilschalter.

Det giver os jo nogenlunde Besked om, hvad det var for en Indretning, der har været placeret heroppe paa den forblæste Høj, og nu ligger det hele som en vældig Skrammeldyng og er et sælsomt Monument over en Epoke, der maatte gaa til Grunde, et dystert Mindesmærke om onde Aar, der langt om længe gik til ende. Naar man endelig efter en Stunds Betragtning vender Opmærksomheden fra de splittede Panserdelevester, Hjul og Aksler og alle Slags Jernstænger og Haandsving og Drejeskruer, som nu enten altsammen skal ende i en Smelteovn eller faa Lov til at ligge her og ruste op, naar man paa een Gang løfter Blikket fra alt dette taabelige Menneskeværk, som kun er udspekuleret og lavet til Menneskehedens Fortræd, saa faar man et Syn at skue, saa faar man Anholts Ørken at se, en milevidt østerud henstrakt Flade med Bakker og Højdedrag af mærkelige Former, et graagrønt, brunviolet, øde Landskab, der fjernest borte, hvor Land og Hav og Himmel mødes, fortøner sig i lysende Dis. Et højt, hvidt Taarn er det eneste Menneskeværk, som skimtes i den paradisiske Egn, hvor alt er rent og fint som i en nyskabt, uskyldig Verden. Landskabets Bund, den plane Ørkenflade er stribet af ganske lave, lange Stenvolde, som forsvinder ind under Bak-

kerne og kommer tilsyne igen. Det er Strandrevler, der blev til dengang Havet gik ind over Mestedelen af Øen, det er sammenskyllede, rullede, glatslebne Sten, som Strømmen og Bølgerne for Aartusinder siden har dynget sammen. Bakkerne og Højderne er bevokset med stridt og sejglivet Marehalm, men nogle Steder har Stormen flaaet Huller i det tørre Plantedække, og der er dannet dybe Gruber, hvor Sandet er føget bort. Paa Øens Nordside er Bakkensand hvidt som Sne, ellers er det gulligt eller rødbrunt i Tonen, fordi der er meget Jern i det. Baade paa selve Ørkenbunden og op langs Bakkernes Skraaninger gror Enebærbuske, som i Aftenskumringen grangivelig ser ud som Mennesker, der enkeltvis eller i Smaaklynger befolker det sælsomme Landskab. Tyske Vagtposter har meget ofte, naar Mørkerædsel og daarlig Samvittighed greb dem, givet sig til at fyre løs med Maskingeværer mod de tætte, buttede Buske og undret sig, naar de saa, at Skuddene ingen alvorlig Virkning havde.

Udsigten her oppe fra »Stenkisten« forandrer sig, saasnart man vender sig lidt og ser mod Syd og mod Vest. Dernede ligger Anholt By i Læ af »Kirkebakken«, »Bollen« og »Byens Bakke«. Det hvidkalkede Kirketaarn, som er forholdsvis lavt, løfter sig højest mellem hele Bebyggelsen, og man ser næsten kun de nyere Huse, der har Teglsten paa Taget. Allerlængst borte hæver Sønderbjerg sin Top et ganske lillebitte Stykke over Horisontlinjen. Man ser ud over dyrkede Lavninger inddelt i Firkanter, og der gaar Mennesker dernede og sysler med et og andet. Der er en forunderlig Modsætning mellem Ørkenens storladne Ensomhed og Vestlandets beboede og flittigt benyttede Jord. Det er, som om man betragtede et Billede, hvis højre og venstre Side var helt forskellige. Henimod Nord er store Højdedrag med fjerne Skove.

Foran dem er der frodige, grønne Bakker, hvor graahvide Faar gaar tøjret i Smaaflokke. Det er et interessant Land at se udover, det er en frisk og stærk Luft, der blæser heroppe i Højden, og rundt langs hele Kysten skyller det klare, salte Hav til Vederkvægelse for alle Sanser. Her er dejligt at være, Anholt er en herlig Ø og et velsignet Sted paa Jorden.

»Højmilrenden« er efterhaanden, som den steg mod Bakketoppen, blevet mindre og mindre dyb, og helt tilvejs er den nu kun et Hjulspor. Hvis man følger det, kommer man ned til en Lavning, en bred Hulvej, som ligger stille og indesluttet, gemt og afsondret fra hele den øvrige Verden. Stedet kaldes »Klagedalen«. Her samlede Øens Kvinder sig i Aaret 1711, da Fjenderne var gaaet i Land og rasede og huserede og plyndrede og torterede, saa det var en Gru og en Rædsel for den hele Ø. Den dybe Slugt blev et nogenlunde sikkert Sted, hvor de jamrende Kvinder og deres grædende Børn kunde gemme sig en Stund i Fred for de vilde Krigsknægte. »Klagedalen« var en barmhjertig trøstende Favn, selve Naturen trøstede og hjalp her de stakkels rædde Mennesker med sin ømme Fortrolighed.

Følger man de bugtede Hjulspor videre, vil man uvilkaarligt vende sig om nogle Gange og se tilbage mod den mørke Ensomhed, den der for Aarhundreder siden har dulmet saa mange Smerter og stilnet saa megen Angst. Hjulsportene i det høje Græs synes at føre over imod Veststrandens Skove, der mørkner saasnart det er henad Aften, og som aldeles sortner, naar Solen gaar ned. Men paa engang staar vi saa paa Vejen mellem Byen og Havnen. Gaar man indad mod Byen, ser man paa venstre Haand ved en Vejdrejning Villa »Humleløkken«. Lidt længere fremme ligger det yndige, rødmalede, spaanklædte »Bakkebo« oppe paa en

Højning. Saa er man nede i det lune, flade Land mellem Skoven og Bakkerne. Ved en Vejkrumning ser man højt tilvejs Pen-

Klagedalen.

sionatet »Vesterled«, en mørkerød Træbygning med grønne Skodder heget af en lav Cementbrystning. Paa Skraaningen med den stejle Sti, der fører op til Huset, ligger et Par store Kampesten, en Sjældenhed paa Øen. Saa drejer Vejen tilvenstre ad Lip-

pekeld, og snart staar man atter ved den trekantede Plads med Krigsmonumentet. Nu kan man bestemme, om man vil gaa ind i Byen ad samme Vej som før, eller om man hellere vil vælge en mere vestlig Vej, som fører til den Del af Byen, hvori Sognefogden og *Steffen Graa* bor. Sognefogden *Peter Lundberg* har megen Sans for Øens gamle Minder, og han ejer en lille Samling af udmærkede Museumsting. Steffen Graa er Øens levende Hukommelse og en trofast Forvarer af dens Traditioner.

Denne ægte Anholter, født 12. April 1870, fortæller let og levende, klart og klogt om Anholterlivets Formler og Vilkaar i de svundne Tider. Om *Husbygningen* oplyser Steffen Graa, at hele Familien og de, der skulde bo sammen, troligt hjalp hinanden. Naar de vilde flytte fra et Sted til et andet, samledes de, satte Stolperne i Jorden og drev Løsholterne ned imellem dem. Saa blev der snoet Halm om fastgjorte Pinde, og det hele klaskedes over med udblødt Ler. Gulvene var langt tilbage i Tiden lagt med Kampesten, senere blev de af stampet Ler, senere igen af Brædder, som blev savet ud af Mastetræ. Nu bruges »pløjede« Brædder, som hentesovre paa Fastlandet.

Baadene, lige fra smaa Joller til 8 Tons Bjergningsbaade, byggede Befolkningen ogsaa. Fra Forfædrene havde Anholterne lært saa meget, at de selv kunde ridse Skabelonerne op. Fremmede Baade blev altid meget omhyggeligt studeret, for maaske var der et og andet at udsætte paa dem eller maaske var der noget i deres Bygning, som det var værd at tilegne sig, og som kunde blive til Nytte. Baadebygningen foregik i fri Luft. Først lagde de Kølen og rejste Stævnene, derefter blev Bordene lagt paa og sammenføjet med Klinker. Materialerne blev som Regel købt og hentet i Helsingør, men hvis der var drevet Egetømmer iland

Teset

Musik

Carl Prosch Jensen

Puffen Paa.

BARNDOMSMINDERNE

*Jeg mindes Dig, du kære Ø,
med Dine høje Brinker,
der stiger blaanende af Sø
og fra det fjerne vinker.*

*Jeg husker Dine Gaarde grant,
de lange, lave Længer,
hvor mangen Barndomsven jeg fandt,
ved hvem mit Hjerte hænger,*

*Jeg husker Dig, Du lille By
derinde midt paa Øen,
og Bakken, som Dig giver Ly
mod Stormene fra Søen.*

*og Kirken med det røde Tag,
og Præstegaardens Have,
der hæver hvælvende sig bag,
ved Kirkegaardens Grave.*

blev det brugt. Der var gerne otte Mand om at bygge en Bjergningsbaad, men da Folkene samtidig skulde passe deres Landbrug, saa hengik der som oftest mere end een Vinter med Arbejdet. Til de store Bjergningsbaade blev der helst ikke anvendt savede Bord, men svenske, flækkede, de var nemlig de stærkeste, men ogsaa de dyreste. Ja, med Stolthed har de gamle Anholtere kunnet synge Hans Petersens troskyldige Sang:

Mig Fædrene lærte at tømre en Baad,
At bygge mit Hus og min Hytte,
Og det uden Haandværkers Bistand og Raad
Slet intet skal trænge til Støtte;
Og Sejlet som hejses i Top paa slanke Mast
Det skar jeg og syede saa sirligt og fast,
Og hvert et Fiskenet jeg knyttet rask og let.
Med Haanden paa en Plov, jeg derfor ikke sov.
Og er jeg ej Mester med Skilt over Dør,
Saa er jeg ej heller en Tosse.

I Stuen hos Steffen Graa hænger der Violiner paa Væggen, og her bliver der ofte musiceret. Steffen Graa købte sig i sine purunge Dage en Violin, og spillede allerede som syttenaarig til Dans. Nu er han en Mester i Musikken og dertil endda en dygtig Komponist. Steffen Graa er dog altfor beskeden til at betegne sig selv med saa fint et Ord: »Jeg har dannet en lille Melodi«, siger han, og det er ikke saa faa smaa, kønne Melodier, Steffen Graa har »dannet«. Denne Bog fik Lov til at aftrykke en af dem efter Originalmanuskriptet, og saa er her ogsaa aftrykt de fire første Vers af Prosch Jensens smukke Anholtersang.

FRA BYEN SYDPAA

Fra Pladsen ved Forsamlingshuset kan man ved at følge Vejen i sydlig Retning komme ud til Øens Sydstrand, tæt ved Sønder-

»Degnens Hus«. Tilhøje den lille Laage, som fører ind til Kirkegaarden.

bjerg. Det første Stykke af Turen følger Præstehavens Plankeværk. Hvis man gaar langs med det, ogsaa efter at det har dannet et Hjørneknæk, kommer man til nogle Stentrin, der fører op til en lille hvidmalet Stakitlaage, Indgangen til Kirkegaarden. Vestpaa fra Laagen hegnes Kirkegaarden af et rødmalet Stakit, som staar oven paa et højt Dige af store Rullesten. I en ret ringe Afstand fra Diget med Stakittet ligger et umaadeligt langt Anholterhus. Den vestlige Del, som er straatækt, har mere end tre-

dive Fag Bindingsværk og er sikkert ældgammel. Østenden med Tjærepap paa Taget er tilbygget i forholdsvis ny Tid. I Huset bor »den gamle Degn«, *Lars Peter Larsen*.

Omtrent i Flugt med det lange Hus, men øst for Hovedvejen, ligger *Ras Jensens* og *Gisela Christensens* gamle Anholterhus. To Kastanietræer skygger for den seks Fag brede Gavl med det lille, lave Vindue. Paa Husets Nordside er Frugt- og Køkkenhave, paa Sydsiden med Indgangsdøren er der en meterbred, frodigt bugnende, farveglad Blomsterhave. Huset har Vinduer baade mod Syd og mod Nord, men der er flest paa Sydsiden, og de er tillige større end dem paa Nordsiden. For Københavnerne er det overraskende fornøjeligt at komme ind i disse Stuer, der har Vinduer mod to modsatte Verdenshjørner. Det er et rigtigt Anholterhus dette her. Bjælken under Loftet er tilhugget af en Mast fra et Skib, som i længst forbigangne Dage er strandet ved Øen. Panelværket har sirligt snittede Profileringer. I næsten alle Dørstolper ser man højt og lavt nogle Huller, som er indboret til Anbringelse af en lang, smækker Pind, Garnteen, som blev brugt, naar Fiskegarnet skulde redes og bødes. I det Arbejde tog baade Voksne og Børn Del, og derfor var Pindene anbragt i forskellig, hensigtsmæssig Højde. Der er god Plads i Anholternes Stuer, alt er praktisk og bekvemt indrettet, Stemningen er hjemlig, hyggelig. Husets Ejer, den ægte Anholter *Ras Jensen*, kan fortælle, skildre Mennesker og gengive Menneskers Stemme og Tonefald saa mesterligt, at det er skabende Kunst. Alle Slags Scener af Humor og Alvor faar troværdigt Liv, hver Gang *Ras Jensen* inspireres af kunstnerisk Skaberkraft. Anholterne siger om *Ras Jensen*, at han i sine yngre Dage var endnu mere beundringsværdig, og om hans Fader hedder det, at han kunde fortælle Spø-

gelseshistorier saadan, at ingen af Tilhørerne turde gaa alene uden for Huset i Vintermørket.

Takket være den Fortællekunst, som igennem lange Tider er blevet dyrket her i Huset, er det Samlingssted for hele Øens Befolkning. Paa lune Sommerdage flokkes Anholterne ved Stendiget under Bladhanget uden for Indgangsdøren. Paa kolde blæsende Vinterdage mødes man inde i Stuerne, hvor man gør sig det mageligt og behageligt ved Kakkelovnen og Komfuret. Og her er der blevet fortalt og drøftet og diskuteret, der var Emner nok: Familieforhold, Landbruget, Fiskeriet, Vejrudsigter, strandede og forliste Skibe, Redningsvæsenets Arbejde og Mandskabets Oplevelser under Vagtturene langs Kysten i mørke, stormfulde Nætter. Efterhaanden blev Talen ført ind paa mærkelige Hændelser, uforklarlige Tildragelser og andre sære Ting. Lavmælt, langsomt og omstændeligt berettedes om Genfærd og Spøgelse og Varsler og synske Folks Spaadomme, som paa forunderlig Maade slog til og gik i Opfyldelse. En af Strandvagterne kunde fortælle, at han en Nat i buldrende Mørke tydeligt kunde høre Dødningskrig ude fra Havet, hvad det nu kom sig af. Hans Kammerat kom i Tanke om, at han en solklar Sommerdag havde set en Havfrue dukke op af Bølgerne ude ved Østerrevet, men med et sky og skræmt Blik i sine store, runde Øjne var hun straks igen sunket tilbunds, men Synet var ikke til at tage fejl af, hun sang endda dernede under Vandet. Havet rummer jo saa mange gaadefulde Skabninger, Tilhørerne tænkte over Sagen, indtil en af dem venligt spørger, om ikke denne Havfrue mon ret beset har været en Sælhund; det mener de fleste, og dermed er Troen paa Havfruer tvunget ned i Bevidsthedens dybeste Lag, men helt og aldeles er den skam ingensinde udryddet.

Ligesom Havet har Ørkenen sine dystre Hemmeligheder, som stundom aabenbares for de gode Mennesker. Sandet gemmer og skjuler Dynger af Guld og Sølv. Dværge og alskens Troldtøj holder Vagt ved de herreløse Rigdomme, og de underjordiske Væsener kan ikke lide at blive forstyrret, naar de engang imellem ved Midnatstide for at holde Tingene blanke og fine stiller alle Herligheder frem i Maaneskinnet. Skulde nogen tvivle om Dværgenes og Ellefolkenes Eksistens, saa behøver han kun en Dag at gaa ud i Ørkenen og se sig godt for. Her finder man deres Husgeraad. Bittesmaa Gryder og Pander og Kopper og Skaale ligger strøet omkring mellem Sand og Stene, og saa kan Videnskaben nok saa meget forklare det som tilfældige Jernudskilninger i Sandet og kalde Fænomenerne for Limonit, det er der ingen som lader sig belære af, saa godtroende er man jo heller ikke, naar man har naaet en Alder, saa man næsten kan huske helt tilbage til »Engelskmandens Tid«.

Saadan blandedes ret og vrangt, Virkelighed og Æventyr, Videnskab og Vankundighed, Spøg og Alvor, Ironi og lun Snusfornuft tilsammen af disse Folk med den gode Forstand, med den ypperlige Opfattelsesevne og med den sikre Hukommelse. Og det skete altsammen i et ordrigt, føjeligt Sprog med fint betænkte, malende Ord. Tankerne fandt med Lethed saa kønne og klare Udtryk, at det blev fin og ægte Kunst.

Ras Jensens Hus styres nu af Gisela Christensen, en Værtinde, som er kvik og køn og klog og kort for Hovedet; omsorgsfuld og omhyggelig, en Dygtighed, en Sjældenhed, en Kostbarhed, et Klenodie blandt Menneskene, en sand Pryd for hele Anholt.

Naar man staar ude paa Hovedvejen og ser østpaa langs ad den Sti, som fører forbi Huset, kan man fjernt ude faa Øje paa

en graa Trappegavl med et Kors over, det er Kapellet paa den nye Kirkegaard, men hvis man vil der ud, maa man en Omvej.

Sydstrandvejen bliver nu en lille, trekantet Plads med Trær og grønne Felter. Lige for ligger *Alfred Petersens* Hus med Hestestald, Kobaas, Faaresti, Hønsesus, Lo og Lade i Østenden og

Forgylt Knap, som er fundet ude i Ørkenen,
maaske fra »Engelskmandens Tid«.
Ejes af Gisela Christensen. Skitsen er i 3-dobbelt Størrelse.

med Beboelse i Vestenden. Det er Oldtidens Bolig og Byggeskik, som endnu bruges her paa Anholt. De Jernalderhuse, hvis Tomter er fundet og udgravet adskillige Steder i Danmark, de har været indrettet paa ganske samme Maade. Et kønt og kærligt Forhold mellem Mennesker og Dyr sammen med en øm Paa-passelighed over for alle gavnlige Forraad har ledet Menneskene til at indrette Tingene saaledes. Nu skal man bare ikke tro, at Nutidens Beboere her i Anholt er Oldtidsfolk. De er helt moderne, de er langt fremme, de passer den daglige Bedrift, saa

det er mønsterværdigt, og de underholder sig i deres Fritider med Musik og Litteratur, saa det godt kan beskæmme adskillige Landsmænd, der har langt lettere Muligheder, men som efterhaanden helt har glemt, hvad Aandsliv er.

For at komme ud til Sydstranden kan man nu gaa enten øst eller vest om Alfred Petersens Hus. Vælger man at gaa østpaa, kommer man forbi et stort grundmuret Hus, som i en Gavlblænding med blege Frescofarver siger, hvad det hedder. »Vort Hjem« staar der og to Ankere flankerer Navnet. Huset blev 1904 opført af Postfører *Petersen*, der døde 1937.

I Postfører Petersens smukke Hjem bor nu hans Datter *Anna Petersen*, som omhyggeligt værner om mange sjældne Skatte og dyrebare Minder.

Lidt længere fremme ligger Pensionatet »Havely«, som ganske svarer til sit hyggelige Navn. Her maa man dreje af for at komme ud paa Vejen til Sønderstrand. Hvis man gaar vest om Alfred Petersens Hus, passerer man Hjørnet med »Brugsen«. Det er ikke noget almindeligt Anholterhus »Brugsen« bor i. Et gammelt, fornemt engelsk Slot eller Herresæde ligner det, vel at mærke, hvis man betragter det med den alleryderste Grad af Velvilje og lader sin romantiske Fantasi forbedre og forskønne alle de arkitektoniske Forhold. Bygværket blev opført som Hotel 1904. Det hed »Peder Paars« og skulde løse den Opgave at trække Turister til Øen. Gennem nogle Aar fungerede baade Hotellet og Fremmedbesøget udmærket, men saa fandt Turisterne hen til andre Egne af Landet, hvor de bedre kunde kede sig i hinandens Selskab, og saa afsluttedes det anholtske Heltedigt uden Fortrydelse. Nu residerer *Johannes Albertsen* her, en rundhaandet Uddeler af Alverdens Varer og Værdier.

Anholterne har jo i lange Tider været meget afhængige af Haandværkere og Handlende i Grenaa. Især ved Sommermarkedet var der livlig Forbindelse mellem Øen og Fastlandet og her-

Rasmus Petersens Gæstgiveri, nedlagt ca. 1900. Rasmus Petersens Enke giftede sig med Tømrer Baasch, som opførte Hotel »Peder Paars«.

om fortæller *Carl Svenstrup*, Grenaa's Historieskriver, meget levende og interessant:

»Som faste Gæster ved Grenaa Sommermarked mødte ogsaa Anholterne. Det var den eneste Gang om Aaret, at de fra deres fjerne, lille Ø kom hertil, naar lige undtages, at de unge værnepligtige kom hertil paa Sessionsdagen sammen med Øens Sognefoged. Anholterne kom sejlene herover i deres Baade. Det var

en noget besværlig Markedsrejse, men de var jo vant til Søen. Anholterne boede næsten altid hos Madam Fladberg paa Torvet, (hvor nu Gæstgiver Christensen). Hendes Mand havde været ansat ved Anholt Fyr, før han blev Skipper, og hun, der nu var Enke, idet Manden var druknet paa en Sørejse, kendte Anholterne fra sine unge Dage derovre paa Øen.

De bragte alt muligt Strandingsgods med herover, som de saa solgte ved Sommermarkedet: Tov, Liner, Blokke, Sejl, gammelt Jern, men ogsaa til Tider værdifulde Ting af Messing eller Kobber, som var købt ved Strandingsauktionerne derovre.

Ligeledes medbragte de Schalotløg, som voksede godt i Anholts Sand.

Alle disse Varer spredtes ud over Fortovet langs Madam Fladbergs Hjørne. Om Natten mellem Markedsdagene flyttedes Sagerne ind i Porten, og den følgende Dag bredtes Resten af de ikke solgte Varer ud igen.

Skibssejlene fra de strandede Skibe købtes af Bønderne, som anvendte dem som Underlag, naar de tærskede Raps. Der avledes dengang ikke saa lidt Raps her i Omegnen. Piger og Karle paa Landet brugte Sejlene til Forklæder til grovere Brug, og Anholterne selv brugte dem til Vesterygge i deres daglige Tøj.

Adskillige Steder i Byen havde Anholterne Ærinde i de Dage, deres Sommerophold i Grenaa varede.

De skulde jo i nogen Maade forsyne sig for et helt Aar med de Ting, som de ikke selv fremstillede.

Bl. a. skulde de ned til Glarmester Zebitz, hvor de købte Kit og »Ryder« (d. v. s. Ruder). De mødte med en Pind med et Hak i. Saa stor skulde Ruden være, og saa skulde den passe, naar de kom hjem.«

Nu ligger Vejen mod Stranden klar og aaben, og det er en herlig Tur, naar Sommersolen skinner over Landskabet. Tilvenstre er Ørkenen, hist og her er der smaa Granplantager nærved Vejen, men hvor Synet er frit, øjner man i det Fjerne, hinsides de lave Bakker paa den umaadelige Flade, Klitrækkerne langs Kysten. Tilhøjre ser man ud over dyrket Jord, og bagved den løfter

Skilt for Rasmus Petersens Gæstgiveri malet med Kalkfarve udvendig paa Huset. Den gule Kringle og de sorte Bogstaver skyldes Maler Mikkelsen fra Grenaa.

Vestlandets Bakkedrag sig grønt og frodigt med stadig afvekslende bløde, bugtende Konturer. Helt forude naar Bakkerne deres største Højde, derude rejser Sønderbjerg sig i al sin Vælde. Vejen gaar lige forbi de stejle Skrænter, førend den taber sig i Flyvesand og bliver til mange Smaastier, som allesammen fører ud til Stranden, men inden man naar saa langt, er der Ting, som fortjener Opmærksomhed.

I en Granplantage tilvenstre for Vejen staar Monumentet over seks Anholtere, som omkom ved en Katastrofe ude paa Søen den 14. Juni 1945. Et Baadelag var en Eftermiddag gaaet ud til Pak-

husbugten, hvor der laa et bornholmsk Fiskefartøj, som havde faaet Maskinskade. Efter at Anholterne havde snakket lidt med Bornholmeren, bestemte de sig til at tage ham paa Slæb, men vilde dog blive liggende for Anker i Pakhusbugten Natten over. Om Morgenen var det haard Vind mod Nordvest og for at kunne holde sig i Læ af Landet, besluttede de sig til at stikke over Pyn-ten ved Skejnæshage. Et Stykke vestfor skete det! Maaske var det en nedstyrtet og sunket Flyvemaskines Bombelast, de var gaaet paa. Anholterbaaden, som hed »Jutlandia« var en tyve Tons Fiskekutter, den største til Landet, den sprængtes fuldstændigt, medens Bornholmeren, som var paa Slæb, fuldstændig undgik at blive beskadiget ved Eksplosionen. Mandskabet paa »Jutlandia«, de seks Anholtere, hvis Navne læses paa Monumentet blev begravet inde paa den nye Kirkegaard, efterhaanden som de kom iland. Skipperen *Karl Larsen* kom samtidig med *Alfred Frederiksen* iland ved Anholt Strand, de andre fire kom ind til Sveriges Kyst. Der var tre Gange Begravelse, og der gik en hel Maaned mellem Katastrofen og den sidste Begravelse. Ulykken tog naturligtvis haardt paa hele Anholts Befolkning. Tiden nærmest efter var tung og drøj at komme igennem. Der blev grædt og sørget meget over de Døde, men i nogen Grad trøstede det, at de allesammen havde efterladt sig saa mangfoldige gode og kære Minder, som det sidenhen skulde være en Pligt at værne om og vogte over langt ud i kommende Tider.

Mindestenen er rejst paa en lille Højning, der er belagt med store Rullesten og beplantet med mange Slags Blomster. Den vældige Granitstens glathugne Forside udraaber med Bronzebogstaver Navnene paa de seks omkomne. Underneden Navnene staar et firinjet Vers, kønt og tænksomt i Tonen og gribende

ved sin Ægthed i Følelsen. Som særlige Prydelser bærer Stenen to broncestøbte, fint ciselerede Relieffer. Forneden ser man et Skib i Storm og Havsnød. Øverst oppe over Navnene staar en Engel med et Kors og en Buket Roser.

Sønderbjerg set fra Ørkenen.

Monumentet er udført ovre i Grenaa i Øvlesens Stenhuggeri. De to Relieffer skyldes den københavnske Billedhugger Carl Andersen. Det firlinjede Vers er forfattet af Marie Grentzmann.

Som Udtryk for Anholternes kærlige Samdrægtighed blev Monumentet rejst den første Aarsdag efter Ulykken, og det blev med stor Højtidelighed afsløret den 20. Juni 1946. Ved Højtideligheden talte Johannes Carlsen og Ane Christensen.

Der hviler stadig et Sorgens Skær over Livet paa Anholt siden den tragiske Begivenhed derude paa Havet. Men engang langt ud i Fremtiden vil der komme Turister og tilfældige Gæster forbi den høje Sten med Bronceskriften, og mange af dem vil standse op og læse og gribes af Ordene. I Tankerne maa de da takke de seks brave Anholtere som med deres Død, alt som Tiden gaar bestandig saa herligt lovpriser det heroiske Liv.

Vejen til Sønderstrand gaar nu videre forbi »Kringhøj« og langs det store Højdedrag, der stiger og stiger, indtil det med Sønderbjerg brat og pludseligt standses af Havet. Men endskønt man opmærksomt følger Sønderbjergs magtfulde Kontur, fordi den angiver, hvor Kysten og den dejlige Strand er, saa undgaar man ikke at faa Øje paa et mørkt, højtideligt Tegn, som løfter sig over en Bakke forude lidt tilvenstre for Vejen. Det store Kors bliver uvilkaarligt Maalet for den opmærksomme og interesserede Vandrer, og han gaar derfor lidt væk fra Vejen ind over Ørkenen, som her er tæt bevokset med Lyng.

Endnu før man er naet hen til Højden med Korset, kommer man til »Engelskmandens Have«, men hvis man ikke netop søger efter den, opdager man vanskeligt det firkantede, indgrøftede Terræn, hvis Historie endnu ikke er klaret. Nogle Anholtere mener, at Englænderne har baaret Jord fra Engene hen til dette Sted for at kunne plante i det. Andre tænker sig, at her er en Begravelsesplads. Nogle har gættet paa, at det er et Fæstningsanlæg eller maaske bare en Plads for Telte eller Barakker. Det uforklarlige vilde sikkert kunde klares med et Par Spadestik inden for Rammegrøften. Det gaadefulde Anlæg som troligt nok er en engelsk Begravelsesplads ligger inde i den beplantede Del af Ørkenen, ca. 100 Skridt øst for Vejen. Rammegrøften er hen-

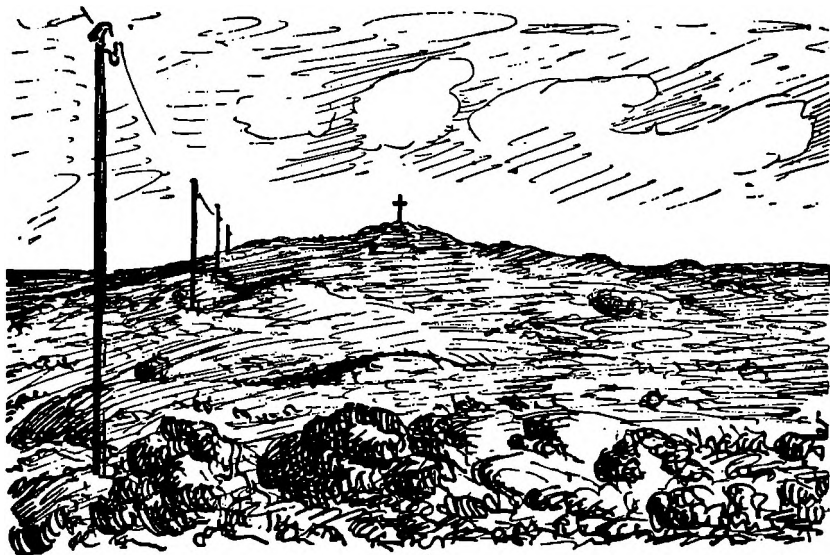
Monumentet for Jutlandia-Katastrofens Ofre. Opstillet ved Vejen til Sydstranden.

ved 25 Skridt paa den ene Led, vest—øst og henved 50 Skridt paa den anden Led, nord—syd. Der er nu kun et kort Stykke Vej hen til Korset paa »Kistehøjen«, som den kaldes. Korsets lodrette

Tømmer er tydeligt nok en Pæl af den Slags, som bruges til Nedramning i Havbund, og som for ikke at blive angrebet af Pæleorm er klædt med tynde Jernplader fastholdt med en Mængde Søm. Den vandrette Bjælke af samme Dimension er af gammelt, mørt Træ. Tiden og Vejret har tæret paa det hellige Tegn, saa der nu mangler en stor Splint af den venstre Korsarm. Ingen- somhelst Indskrift fortæller den Fremmede om Korsets Bestem- melse og Historie; men den er ikke vanskelig at opspore, For- tællingen om Korset lyder saaledes:

I Aaret 1872 den 3. December satte Jens og Per Andersen fra Hornbæk, Holger Drachmanns »lille og store Bjørn«, et Ægte- par iland paa Anholt; det var den nye Distriktslæge *August Thierry* og hans Hustru *Elisabeth*. Thierry var dengang tredive Aar, hans Hustru tre Aar yngre. Gennem mange Aar kom disse Mennesker til at leve lykkeligt sammen i Doktorboligen neden for »Byens Bakke«, og her blev deres fire ældste Børn født. Thierry var en dygtig Læge, en ivrig Jæger, en indsigtfuld Old- gransker og et herligt Menneske, som hurtigt vandt Anholternes Tillid og Hengivenhed. Efter otte Aars Forløb maatte Thierry paa Grund af Hustruens Sygdom rejse bort; men syv Aar efter kom de igen for at henleve en lang Tid paa Anholt, hvori Dr. Thierry naede at blive helt fortrolig baade med Befolkningen og med Øens Natur, dens Historie, dens Planter og Dyr og dens særlige Stemning under alle forskellige Forhold. Sine allersidste Aar kom Dr. Thierry til at henleve i Gilleleje, og her døde han den 9. Marts 1928. Ved hans Grav blev der sagt, at nu faar Dr. Thierry sin Grav paa Gilleleje Kirkegaard, men hans Hjerte er forblevet paa Anholt, og der vil han længst blive mindet som det sjældent prægtige Menneske han var.

Dr. Thierry kom ud for mange store personlige Sorger, medens han var Læge paa Anholt. Korset paa Kistehøj er netop et Minde om en haard Hjem søgelse, der ramte Doktorboligen i Julen 1899. Den yngste Søn Raymond var kommet hjem paa

»Raymonds Kors« paa »Kistehøj«. Set fra Ørkenen nær ved Sydstranden.

Juleferie, men saa forlæst og overanstrengt, at det var trist at se. I uklar Tilstand gik han omkring paa Øen og kom en Dag ned til Havnen, hvor han tankeløst satte sig i en Jolle, løsnede Fortøjningen og lod sig drive til Havs uden Aarer, kun med en Baadshage ombord. Det var blæsende Vejr, og Jollen forsvandt hurtigt uden at det blev bemærket. Men inde iland begyndte man snart at savne den unge Mand, og man gav sig til at søge

efter ham allevegne, men det var jo sørgelig forgæves. Først næste Morgen blev det opdaget, at den lille Jolle var borte, og øjeblikkelig gik tre nordsjællandske Fiskekuttere under Sejl for at afsøge det Farvand, hvori Vind og Strøm skønnedes at have ført Jollen. Samme Dag krydsede Postbaaden »Anna Elisabeth« fra Grenaa op igennem Farvandet. Folkene kom paa Dækket for at gøre klar til at vende, men pludselig faar Postføreren en mærkelig Indskydelse: Nej! Idag vil vi staa nordpaa til Stavns-hoved, derfra kan vi saa nok strække Sønderbjerg op. Da de omtrent var kommet ud for Stavns-hoved, saa de en Hornbækkutter med Flag paa Nokken og en Jolle paa Slæb, de havde fornylig fundet Jollen drivende med den unge Thierry, der havde forsøgt at styre den med sin Baadshage. Han kom nu over i Postbaaden, og lidt efter mødte de Fiskeriekspeditionsdamperen »Hauch« med Dr. Thierry ombord. Den sort fortvivlede Fader fik nu sin reddede Søn i Varetægt. Raymond kom sig hurtigt og kunde snart genoptage sin Læsning og sine Studier.

Til Amindelse om sin forkomne Søns lykkelige Hjemvenden lod Thierry det store Trækors oprejse tæt ved den gamle Doktorbolig. Tømmeret blev ham venskabeligt foræret af Entreprenør *Wilhelm Hoffmann*, som dengang var i Færd med Anlægget af Havnen. Den lille Jolle, som Raymond saa ubesindigt havde betroet sit unge Liv, blev af Anholterne slæbt i Land og henlagt ved Korset som en Gave til Thierry. Nogen Tid efter blev Korset flyttet hen til en lille Plantning ved Vejen til Vesterstrand, men da Lægefamilien 1909 var flyttet til Gilleleje, ønskede Kammerherreinde *Wilhelmine von der Maase* at faa det alvorlige Monument væk herfra. Saa slæbte Postfører *Peter Petersen* og nogle andre brave Anholtere Korset ud til Sydstranden og rejste det

paa Kistehøjen, som Thierry dengang ejede. Ja, saaledes lyder Historien om »Raymonds Kors«.

Naar man efter en Stunds stille Betragtning fortsætter Turen mod Stranden og gaar ned ad Højens Sydskraaning, bliver man opmærksom paa en uhyre Mængde Flintskærver, som ligger og glimter i Sollyset. For en Turist, som mange Gange har vandret hen over Ørkenfladen, er Synet ikke noget nyt og usædvanligt, saadanne Stenstrøninger træffer man paa mange Steder, men det er i Virkeligheden noget højst interessant. »Flinttipperne«, som Anholterne siger, er gamle Værkstedsplasser, som forunderligt uforstyrret har faaet Lov til at ligge hen i Aartusinder.

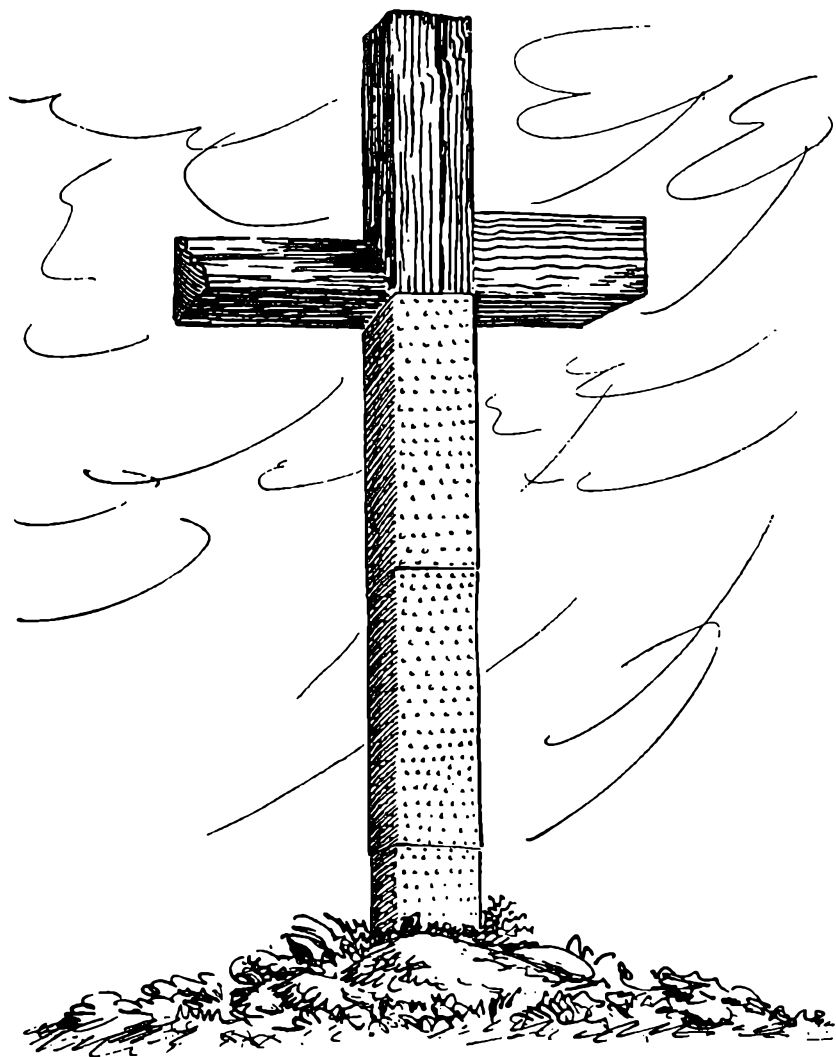
For omkring Hundrede Aar siden, nemlig 1841—1843—1851—1853 og 1863, modtog Museet i København nogle interessante Sendinger af Flintsager fra Anholt. Sendingen 1851, som var den betydeligste, var en Gave fra Candidat *von der Maase*. Nogen klar Forstaaelse af Flintfundene var der dengang ingen, som havde erhvervet sig, hvorfor Etatsraad Worsaae overdrog en yngre Museumsmand den Opgave at rejse over til den afsides liggende Lokalitet for at udforske Forholdene. Det blev *Vilhelm Boye*, der som den første Sagkyndige kom til Anholt, det var i November 1866. Vilhelm Boye var dengang 30 Aar, og han havde allerede deltaget i de store Udgravninger i Thorsbjerg Mose i Sønderjylland og i Vimose paa Fyn. Da der blev Krig 1864, meldte han sig og gik med som Frivillig. Sidenhen blev han nær knyttet til Museets Arbejde ude omkring i Landet, og han fik præsteret meget fortjenstfulde Indsamlinger, Undersøgelser og Afhandlinger, forinden han døde i Aaret 1896.

Vilhelm Boyes Beskrivelse af Fundene paa Anholt begynder med en grundig Oversigt over Øens geografiske Forhold. Efter-

haanden nærmer han sig sit specielle Emne, og hans Ord herom, der altsaa havde Gyldighed for godt 80 Aar siden, lyder med enkelte Udeladelser saaledes:

»Den store, østlige Del af Anholt, den over 1 Mil lange Slette har et saa vildt og øde Præg, at kun den, som har besøgt Øen kan gøre sig et Begreb derom. Den bestaar nemlig af Stenrevler, gamle Havstokke eller »Rimme«, som i parallelle Rækker stryge fra Vest—Sydvest imod Øst—Nordøst og enten ligger blottede eller er bedækkede med større eller mindre Flyvesandsbanker, hvilke Vindene næsten uafladeligt sætter i Bevægelse, og som trodser enhver menneskelig Anstrengelse for at standse Sandflugten ved Beplantning. Særlig vild er den »søndre Strand«, som »Flyvesandsmilerne« giver et højst ejendommeligt sønderrevet Præg. Saa lille Øen end er, har Vandreren dog ikke let ved at finde Vej i dette trøstesløse Øde, især naar hans Hud piskes af de fine, skarpe Sandkorn, der hvirvler ham om Ørerne.

Men Anholt har ikke altid været saa uheldigt udstyret, thi der var en Tid, da den var bedækket med frodig Skov, som bestod af Fyr, Birk, Enebærbuske og Eg. Selve Anholt aflægger jo ogsaa Vidnesbyrd om, at den lille Ø (som af Anholterne nu kaldes Anø) engang har været skovbevokset. Det er dog Aarhundreder siden, at dette var saa. Saa meget vides af gamle Beretninger, at Sandflugten begyndte at vinde Overhaand allerede i Aaret 1643. Endnu midt i forrige Aarhundrede var der dog saa megen Skov tilbage, at samtlige Øens Kreaturer kunde skjule sig deri; hvor meget eller lidt dette har været, afhænger naturligvis af Tallet paa Kvæghovederne, som dog næppe kan have været synderligt stort; men saa meget er vist, at Skoven nu er fuldstændig forsvundet. Glemte er den dog ikke, og Spor deraf er

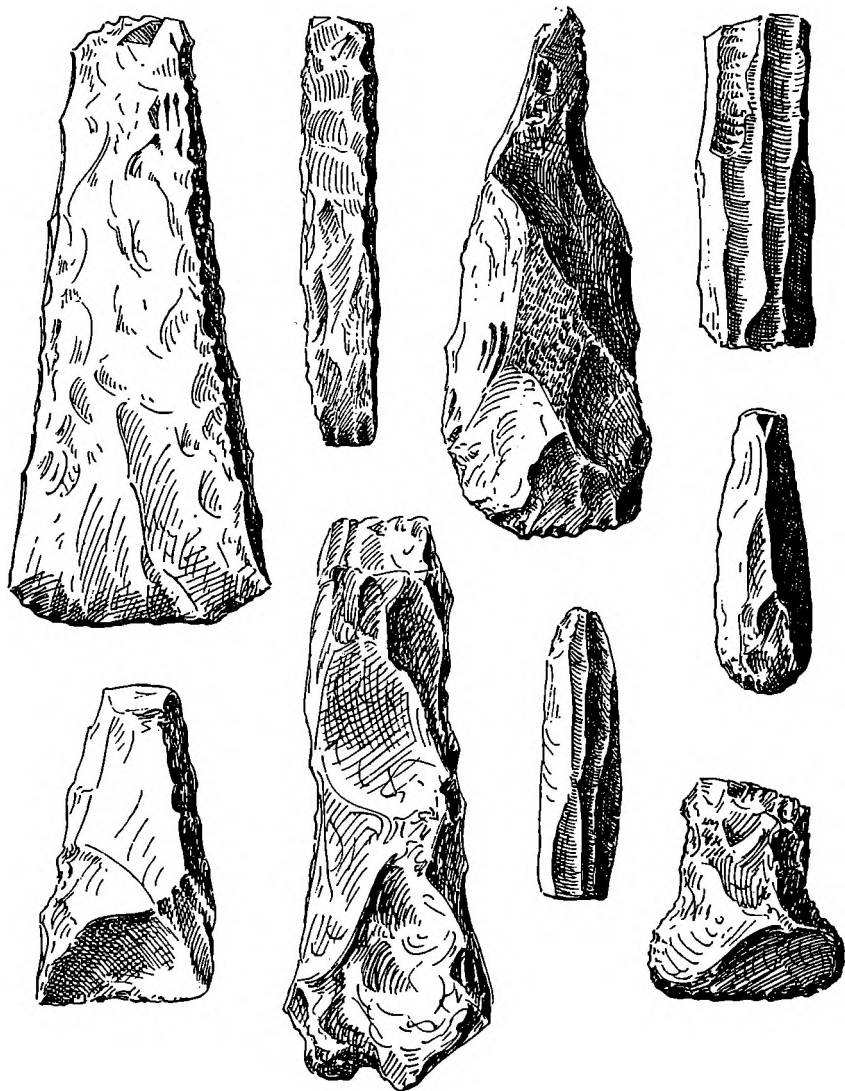

»Raymonds Kors«. 3 Meter højt.

endnu tilbage. I Nærheden af Byen og paa et Sted ved den saakaldte »Pakhusbugt« vokser endnu nogle forknytte Enebærbuske, som gør et ejendommeligt Indtryk midt i de vilde Omgivelser. Hist og her kan man i Flyvesandet træffe enkelte Fyrrestød, og i det tidligere omtalte Engdrag skal der nu og da findes Egestammer. Imellem Bakkerne i Vest ligger en Lavning, som kaldes »Birkemose«, men langt mærkeligere er det, at den store golde Slette endnu den Dag i Dag bærer Navnet »Skoven«, som en ufrivillig bidende Spot over de Ødelæggelser, menneskelig Kortsynethed har afstedkommet, thi det kan næppe være nogen Tvivl underkastet, at det her som saa mange andre Steder væsentlig er Skabningens Herre, som af Mangel paa Forudseenhed hensynsløst har forvandlet en smilende Egn til et sørgeligt Ødel. En farlig Fjende har Anholt Skov dog sikkert haft ikke blot i Enkeltmands Letsindighed og Vindesyge, men ogsaa i Vippefyret, som vides at være tændt allerede under Kong Frederik den Anden.

For flere Aar siden har man forsøgt paa at opelske Skov i Læ af Bakkerne; hidtil har man dog været absolut uheldig dermed.

For et Folk, der var henvist til Jagt og Fiskeri som sit Hovederhverv og ikke kendte Kvægavl eller Agerdyrkning, maa Anholt have været et fortrinligt Opholdssted. Den lille Ø var bevokset med Skov, og der kan næppe være Tvivl om, at der har været ikke mindre rigelig Adgang til Fuglejagt end til Fiskeri. Her fandtes tidligere Sæler, som ved Fyret havde et yndet Tilholdssted, men da Englænderne i Begyndelsen af Aarhundredet holdt Øen besat, jagede de disse nyttige Dyr med Skydevaaben, hvad der tidligere havde været forbudt, og fordrev dem derfra. Der foreligger uomtvistelige Beviser for, at »Vores Land, Provinz og

Oldsager af Flint opsamlet i Ørkenen.
 Tyknakket Økse, Mejsel, Kærneøkse, Flækkeblok og Flækkeskraber;
 Skiveøkse, »Planke«, Flække og Skiveskraber.

Sogn Anholt« har været beboet i Stenalderen ved de *Tilhugerværksteder* for Flintsager, som forekommer paa den store Slette, »Skoven«, hvor de er fundet grupperede pletvis og lejrede paa to Maader; men hovedsagelig følger Værkstedspladserne Øens Midtlinje fra Sønderbjerg, der danner den sydvestlige Del af Øen, og til henimod Fyret ved Øens nordøstlige Kyst; derimod lykkes det mig ikke at finde noget Værksted ved den nordlige eller sydlige Kyst. Dette Forhold kan dog ikke fastslaaes som bestemmende, thi de største Flyvesandsdannelser forekommer navnlig ved Kysterne og især ved den sydlige Kyst. Her kan altsaa godt forefindes Værksteder efter en stærk Blæst, thi Flyvesandsbakkerne er saa at sige altid i Bevægelse, hvorved Steder, som i Dag er blottede, i Morgen kan være tilføjne og omvendt. Jeg havde Lejlighed til at undersøge 10 Værkstedspladser; men det var ikke muligt at fastsætte deres Grænser eller Tværmaal paa Grund af Sandflugten. Denne Sandets idelige Bevægelse har ogsaa bevirket, at alle paa Sletten liggende Flintsager er blevet afglattede af Sandet saaledes, at de skarpe Kanter er afrundede, de er altsaa sandslidte; de ligger for højt over og for langt fra Havet til, at disse Slid kan hidrøre fra Bølgeslag. En fra en enkelt Side fremkommen Hypothese om, at Flintsagerne engang skulde have ligget under Vand som en Følge af en eller anden Naturrevolution, er altfor søgt til virkelig at fortjene nogen nærmere Drøftelse.

Som anført er Oldsagerne grupperede paa to Maader:

1. Paa forskellige Punkter forekommer *naturlige Smaahøje*, som bestaar af Sand og Grus og tildels er bedækkede med Rullestene. Disse sidste er saa godt som alle skørnede og revnede i Ilden. Paa Højene træffes en Mængde Flintsager, hvoraf en Del,

men langt fra ikke alle er mere eller mindre angrebne af Hede, idet de dels er ildskørnede, dels hvidbrændte. Dette Forhold kan næppe tydes anderledes end ved, at der paa disse Høje til forskellige Tider har været tændt Baal; forresten er det en Selvfølge, at der ikke findes Spor af Trækul, som paa Grund af Stoffets Lethed forlængst er blevet bortført af Vinden. I Aargangen 1849—51 af »Antiquarisk Tidsskrift« er to af Højene omtalt og beskrevne som opført »af Menneskehænder«, hvad der ikke er rigtigt, da de er ganske af samme Beskaffenhed som de andre. Den største Høj ligger ved Foden af det ovennævnte Sønderbjærg og er forlængst blevet gennemgravet, saa at den nu danner to Halvhøje; Anholterne kalder dem »Kistehøjene«.

2. Oldsagerne er ogsaa lejrede pletvis umiddelbart paa *Stenrevlerne*; her lader det til, at der ligeledes har brændt Baal, thi flere af Flintsagerne er paa de forskellige Pletter angrebne af Ild paa samme Maade som de, der er fundne paa Højene.

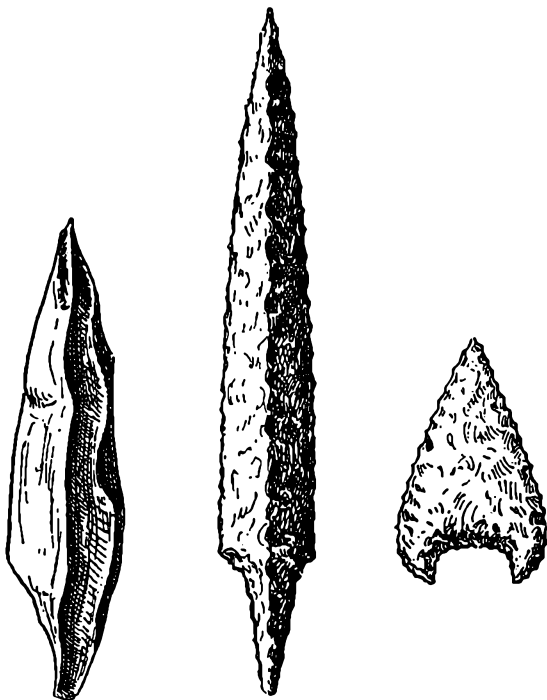
Vi skal nu gaa over til nærmere at betragte de enkelte Grupper af Oldsager, som er forefundne paa Øen.

1. *Blokke* eller *Kærner*, der er naturlige Flintstykker, hvoraf Flækker er spaltede. De er: a. Enten saadanne Blokke, hvoraf Flækken simpelthen er spaltet paalangs ved et enkelt Slag. b. Eller Blokke af Flint, der har været af en saadan Beskaffenhed, at man ikke straks har kunnet spalte Flækken ved et Slag, hvorfor man ved korte Tværslag har frembragt en skarp Kant og derpaa afslaaet denne som Flække; denne Slags Flækker kaldes almindelig »Rygflækker«. Blokkenes Størrelse varierer fra henved 2 til 11 Tommer. De forekommer i forbavsende Mængde og er særdeles lærerige. Af nogle er der hugget saa mange Flækker, at et kun forholdsvis tyndt Stykke, ofte med den naturlige

Yderskorpe, er levnet. Paa andre derimod er der gjort kun enkelte Slag, hvorefter de er blevet vragede, rimeligvis fordi det har vist sig, at Materialet har været ubrugeligt paa Grund af Huller, Knaster eller lignende Mangler. En stor Del af Blokkene synes at vidne om forskellig Dygtighed hos Arbejderne. Mangfoldige aflægger Vidnesbyrd om stor Dygtighed med Hensyn saavel til Valget som Behandlingen af Stoffet, idet Flækkerne er afslaaet smukt og lige, andre Blokke vidner om det modsatte. Saaledes er der flere større Blokke, hvoraf kun mindre Flækker er spaltet, fordi Arbejderen synes at have givet Slaget en fejl Retning eller været mindre sikker i Haanden. Ikke faa Blokke har tilsyneladende faaet yderligere Anvendelse, efter at det forønskede Antal Flækker er afspaltet; flere af dem har saaledes i den ene eller begge Ender tydelige Mærker eller Ar efter Slag og maa antages at have været anvendte til at støde eller knuse med. Andre Blokke er kløvede paa langs og i den ene eller begge Ender tilhugget med Smaaslag som Skrabere. Der er store og næsten firkantede Flintstykker, saakaldte »Planker«, som synes at have været Blokke og derpaa i mange Tilfælde at være bestemte til videre Forarbejdning til Økseblade osv. uden dog at være fuldførte. Paa den anden Side er der Redskaber, som er blevet kasseret, vistnok efter en eller anden Beskadigelse, og brugt som Blokke. Det er saaledes Tilfældet med et Brudstykke af et smukt slebet Økseblad.

2. *Flækker*, der i Regelen er $1\frac{1}{2}$ —6 Tommer lange, sjældent længere. De er enten simple Flækker, der stammer fra de under 1 a beskrevne Blokke, eller »Rygflækker«, afslaget af Blokkene 1 b. Flækkerne optræder naturligvis mest som Brudstykker. Medens mangfoldige af dem ikke er videre bearbejdet, er der et

»Flækkepil«, tresidet Pil
og Pilespids med Flige.
Fundne paa Anholt.
Nu i Nationalmuseet.

ikke ringe Antal, som ved Tilhugning er blevet dannet til forskellige Redskaber og Vaaben. Flere Flækker er saa smaa og smalle, at de kan tænkes at have været bestemt til at indsættes i Siderne af Ben-Pilespidser.

3. Raat tilhuggede Flintstykker, hvoraf mangfoldige er saa uformelige, at de ikke kan beskrives. Enkelte af dem har en

fjern Lighed med meget plumpe Lansespidsler, andre er tresidede og noget krumme. Der er nogen Mulighed for, at der blandt dem er Redskaber, hvis Anvendelse man ikke kender, men sandsynligt er det ogsaa, at en Del af dem maa betragtes som raa Forarbejder, der er blevet vraget, efter at Arbejderen har indset, at Stoffet ikke kunde bruges i det tilsigtede Øjemed.

4. De *trekantede Flintøkser* eller *Ismejsler* har en vis Lighed med Økseblade. I Almindelighed er de raat tilhugget i Kanterne, og den ene, som oftest den bredeste Ende har en skarp Kant som en Slags Ægg, som i Regelen slet ikke egner sig til at skære med. At de er at betragte som fuldstændige Redskaber, fremgaar af den Mængde, hvori de optræder rundt om i Landet, navnlig i Kystfundene og Køkkenmøddingerne. Fra Anholt kendes i det mindste eet Eksemplar, som er tilhugget af et *slebet* Redskab.

5. Raat tilhuggede, *mejselformede* Stykker, hvoraf de største er 6 Tommer lange. De maa vel i Regelen betragtes som Forarbejder til Smalmejsler.

6. *Skrabere*, der har været brugt til at afskrabe Sener og Køddele paa Dyrehudernes indvendige Side. De er især forfærdigede dels af Flækker, dels af Fliser, som er tilhugget med Smaaslag, snart i den ene, snart i begge Ender, snart helt rundt; flere er tilhugget hult i den ene Ende.

7. *Knuder*, som dels er flade, dels toppede og antages at være benyttet som Kastevaaben mod vilde Dyr, navnlig større Fugle. De er Flintstykker, som man har tilhugget med flere Slag, saa at de har faaet mange skarpe Kanter.

8. Saakaldte *Bor*, der formentlig har været benyttet som Boreredskaber. De er forfærdiget af Flækker eller Fliser, der er spidst tilhugget fra den ene eller begge Kanter.

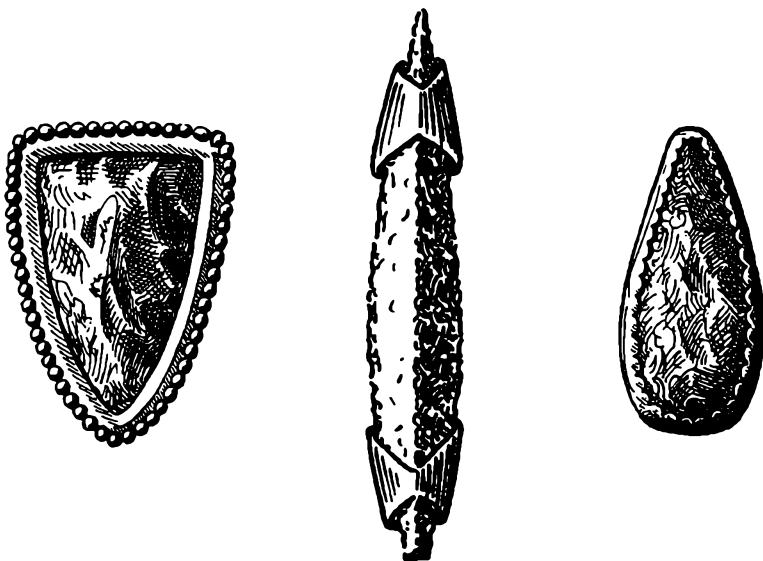
9. Forskellige *Redskaber og Vaaben*. Hyppigst fremtræder Økseblade, Bred- og Smalmejsler samt Pilespidser, hvilke sidste er dels flade, dels trekantede og forfærdiget af Flækker. Kun undtagelsesvis forekommer halvmaaneformede Skrabere, Harpun- og Lansespidser, Knive og Dolke samt hjerteformede og tværæggede Pilespidser. Det er iøvrigt en Selvfølge, at denne Klasse Oldsager danner en betydelig Minoritet, sammenlignet med de andre, og saa godt som altid forekommer som Brudstykker. Thi paa et Tilhuggerværksted er der jo kun blevet efterladt det, for hvilket man ikke havde nogen Brug, og de enkelte fuldstændige Stykker maa naturligvis antages at være tabt eller glemt af Arbejderne. Men ikke desto mindre frembyder ogsaa de stor Interesse, ligesom de i det hele giver Fundene en ejendommelig, livlig Karakter. Paa den anden Side er der flere af disse Genstande, som øjensynlig ikke er blevet fuldført paa Grund af en eller anden Fejl i Flinten eller som Følge af, at Arbejderen ikke har haft Held med sig i Behandlingen deraf. Paa den anden Side har flere af Øksebladene øjensynlig været hyppigt benyttet, thi Æggen paa dem er tilhugget eller tilslebet paany; nogle Økseblade er knækket over og tilhugget i og ved Brudfladen, saaledes at de kunde befæstes i et Skaft; ogsaa slige Eksemplarer synes at være vraget som ubrugelige efter at Arbejderen ved Udbedringen af dem har været saa uheldig at beskadige dem. Der er fremdeles flere slebne Redskaber, som ved nogle faa Slag har faaet Form som raat tilhugne Stykker, paa hvilken den gamle Slibning er kendelig kun hist og her. Som Eksempler herpaa kan anføres en Knude, der øjensynlig er tilhugget af et slebet Økseblad. Fremdeles har som omtalt, en af Blokkene vist sig oprindeligt at have været et slebet Økseblad. Det samme kan paavises

for enkelte andre af de bedre tilhuggede Genstandes Vedkommende, saaledes er en overknækket Lansespids eller Kniv i Brudfladen blevet tilhugget som Skraber. Slige Omdannelser af Redskaber og Vaaben beviser, hvor stor Pris man har sat paa de omhyggeligt forarbejdede Sager, idet de er blevet brugt saalænge som muligt og, naar de ikke kunde anvendes efter deres oprindelige Bestemmelse, omdannedes til andre Brugsgenstande; først naar disse ikke længere kunde benyttes, kastedes de bort.

10. Endelig er der *Fliser*, der kun er at betragte som Affald fra Tilhugningen af de forskellige Redskaber og Vaaben. Paa enkelte Punkter forekommer de i saa store Masser, at de danner tætte og vidt udbredte Lag, som tilstrækkelig taler for den store Virksomhed, Ur-Indvaanerne har udfoldet paa disse Værkstedspadser. Det lader iøvrigt til, at der ogsaa paa det vestlige Højdedrag er Værkstedspadser, som er blevet skjult ved Sandflugtens Dæmpning. Blandt de her enkeltvis forefundne Genstande skal nævnes et tilhugget Økseblad.

Ved den nærmere Undersøgelse af de enkelte Værksteder viste det sig, at de alle var mere eller mindre skjult af det letbevægelige Flyvesand, hvorfor det ikke var muligt at bestemme deres Omfang. Da Øens Beboere i en betydelig Aarrække havde opsamlet og bortsendt en Mængde Oldsager, selvfølgelig især de bedst forarbejdede, var det heller ikke muligt at fastsætte Antallet af de Genstande, som oprindelig har ligget paa hver Plet, hvorimod man ved en Optælling let vilde kunne faa et vrangt Billede af de enkelte Pladsers Indhold. Det var desuden af de anførte Grunde ikke til at vente, at der med Bestemthed kunde paavises en Deling af Arbejdet saaledes, at der paa eet Sted særlig var forfærdiget een Slags Redskaber eller Vaaben, paa et

andet Sted en anden Slags. Saameget er dog vist, at jeg paa de forskellige Punkter forefandt Eksemplarer af de Former, der er repræsenteret paa Øen. Saaledes optog jeg paa eet Sted 88

Pilespidser af Flint indfattet i Guld.

Ejerne er Fernanda Carlsen, Ernst Christensen og Frederik Frederiksen.

Blokke, 116 Flækker, 52 store og seks mindre, raa, tildels fir-kantede Stykker, 64 Skrabere, 7 tildels ufuldstændige Pilespidser, 3 Brudstykker af slebne Økseblade, et Brudstykke af et kun tilhugget Økseblad, 6 ildskørnede Stykker og 118 Stykker Affald, af hvilke flere dog synes at være Brudstykker af Redskaber. Af de raat tilhuggede Stykker kunde flere antages at være Forarbejder til Smalmejsler, andre ligner de ovenfor om-

talte trekantede Flintøkser eller Ismejsler. Paa den samme Plet efterlodes en Mængde Affald af Flækker, dels fordi Stedet vidstes tidligere at være afsøgt, dels af den Grund at Sandflugten dækkede dets Grænser. Naar der saaledes indenfor de enkelte Værksteder ikke kan paavises nogen Deling af Arbejdet, maa det erindres, at de formentlig har været benyttet gennem længere Tidsrum, og da det vel tør antages, at hver Plet stammer ikke fra en enkelt, men flere Arbejdere, hvad nu enten disse har arbejdet der paa samme eller til forskellige Tider, foreligger der af Fundforholdene ikke nogen Grund til at benægte, at en Deling af Arbejdet ligefuldt kan have fundet Sted. Men tager vi alle de paa Værkstedspfadserne forefundne Genstande for os, vil vi se, at Hovedmængden bestaar af Blokke, Flækker, raa Stykker som i det væsentlige maa antages for mislykkede Forarbejder til Økseblade og Mejsler, Skrabere og saakaldte trekantede Flintøkser. Ogsaa flade eller trekantede Pilespidser, der er forfærdiget af Flækker, optræder i et stort Antal, hvad der tilnærmelsesvis ligeledes er Tilfældet med Økseblade og tildels Smal- og Bredmejsler. Paa den anden Side optræder hjerteformede Pile- og Harpunspidser, halvmaaneformede Skrabere og Lansespidser i et aldeles forsvindende Antal, medens der er Former, som, saavidt vides, hidtil ikke er forefundet. I det store og hele har der altsaa gjort sig en vis Deling af Arbejdet gældende. Det maa endnu tilføjes, at der foruden de Tusinder af Flintoldsager, som kendes fra Anholt, kun er tre Genstande af andre Stenarter: to Graastenøkser med Skafthul og et kileformet Redskab af Sandsten, hvoraf de to uheldigvis er i Privateje.

Anholt ligger saa fjernt fra Fastlandet og de andre Øer, at det er mere end sandsynligt, at Urfolket har haft blivende Op-

hold der, hvor Betingelserne for deres Levevis, som tidligere anført har været meget gunstige; da vort Fædreland saa at sige overalt er rigt paa Flint, var der jo ingen Opfordring for Stenalderens Folk til at søge derhen, fordi dette Materiale forefandt i Mængde. De Fartøjer, der har staaet til Urfolkets Raadighed — udhulede Træstammer eller Tømmerflaader — har ikke egnet sig til at vedligeholde en daglig Forbindelse med andre Egne af Landet, om end Datidens Mennesker nu og da har kunnet foretage saa lange Sørejser. Naar der desuagtet hidtil ikke er fundet saadanne Minder om dem som Køkkenmøddinger og Grave, naar undtages nogle forvitrede Dyreknogler, der muligvis kunde hidrøre fra en Køkkenmødding, beror dette vistnok paa de naturlige Forhold, navnlig Flyvesandet, der utvivlsomt dækker langt mere end det, man hidtil har fundet, ligesom der ingen Tvivl kan være om, at der i Tidernes Løb vil opdages flere Værkstedspadser paa Øen.« Ja, det var Boyes Ord.

I 1670'erne udgav Thomas Bartholin et højt værdifuldt naturvidenskabeligt Tidsskrift, det første i Danmark. Tidsskriftets allerflittigste Medarbejder var den lærde Latiner *Ole Borch*, Stifteren af Studenterkollegiet i Store Kannikestræde. Blandt mange forskellige Afhandlinger vedrørende Anatomi, Kemi og Filologi har *Ole Borch* ogsaa beriget Tidsskriftet med en lille Meddelelse, som angaar Anholt. Meddelelsen er trykt paa Latin, i dansk Oversættelse lyder den saaledes:

Trekantede Flintstykker fra Anholt.

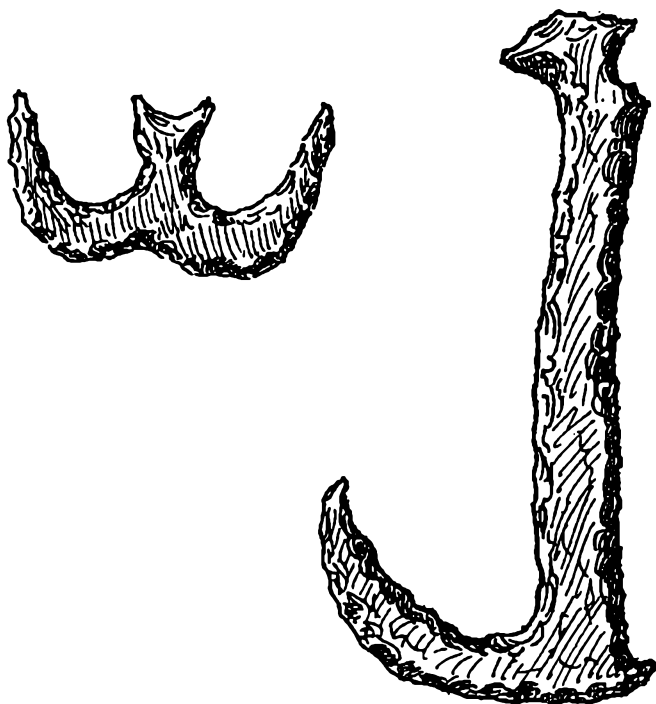
Bemeldte lille Ø hæver sig i Codans Bugt. Den er berygtet for mange Skibbrud, og den er mærkelig derved, at der ved dens Kyster findes en uendelig Mængde Flintstykker skjult i Sandet. Flintstykkerne er seks Fingerbredder lange, og een Tomme brede.

De er allesammen trekantede og synes dannede ved Menneskehænder. Som oftest er de skærpet saaledes, at de kunde have tjent til Israelitternes Omskærelse, som efter Josvas Paabud skulde foretages med Stenknive. Nu i vort Sekel hvori Jernet hersker, tjener Flintstykkerne til et helt andet Brug, thi naar de med en Hammer er hugget i passende Smaastykker, kan de hurtigt give Ild i en Geværlaas, saa Krigeren kan affyre sit Ildrør. — —

Bemærkningen om den nuværende Jernalder kunde tyde paa, at Forfatteren har haft en uklar Forestilling, om at der laa en Stenalder forud. Den meget lærde Mand har forøvrigt som en af de første forstaaet Iltens Betydning for Forbrændingen, ligesom han synes at have haft samme Ide, som den Linné senere blev berømt paa. Til den rituelle Operation, som ifølge Jehovas Befaling gennem Josva foretages paa jødiske Drengbørn, blev der igennem lange Tider benyttet en Kniv af Sten. Det er slige Instrumenter, Ole Borch har tænkt paa, da han omtalte de skarpe Flintstykker paa Anholt. Til gammeldags Fyrtøjer og Geværlaase blev der anvendt en lille Flintskærve. Ved Hjælp af en Mekanisme blev Flinten slaaet haardt ned imod en Staalkant, saa den gav Gnister, som saa kunde fænge i en Fyrsvamp eller i en Lunte. Naar saadanne Flintstykker skulde forarbejdes var det nødvendigt først at lave lange Afskalninger eller Flækker, der saa igen kunde deles i flere mindre nogenlunde firkantede Stykker. I Flintebøssernes Tid har der været Folk, som forstod Stenalderfolkets Metode saa godt, at de kunde bearbejde Flinten efter deres bestemte Hensigt. Ole Borchs Meddelelse betyder, at man i det 17. Aarhundrede har opsamlet de tusindaarige Flinteflækker, fordi man uden særlig Haandelag let kunde tilदानe dem videre.

Det allerfineste Flintarbejde, de bittesmaa, ubegribeligt dygtigt hugne Pilespidser respekteres og paaskønnes paa Anholt lige saa højt som slebne Ædelsten. Paa forskellige Maader indfattes

Fiskekroge af Flint fundne paa Anholt, nu i Aarhus Museum.

de i Guld eller Sølv og bliver til Brocher, som baade er pyntelige, sjældne, kostbare og interessante. Ganske ubevidst knyttes der maaske ældgamle, dunkle Forestillinger til slige smaa Flint-sager. Før i Tiden har man maaske ment og sagt, at der var Held

ved at finde en af disse mærkelige Smaatingester, og saa har man gemt paa dem i Tillid til, at de kunde afværge al Slags Fortræd i det daglige Liv. Efterhaanden som Folk blev klogere, og Videnskaben bedre kunde forklare Flintsagernes Oprindelse, er de fra at være mægtige Amuletter blevet til praktiske Pynting. Men det er kun her paa Anholt, det er sket. Vistnok ingen moderne Københavnerinde er saa lykkelig at eje et Kjølesmykke, som i Alder og Ærværdighed svarer til hele den danske Kultur.

Forresten er det jo endnu et aabent Spørgsmaal, om Anholterne har levet under Stenaldervilkaar længere op i Tiden end Danmarks øvrige Befolkning. Foreløbig er der jo ikke fundet noget, som tyder paa, at Broncealderens Kultur nogensinde har præget Øen og dens Befolkning. Endnu i Mands Minde benyttede en gammel Anholterkone et fint og skarpt Eksempel af en slebet Flintøkse, naar hun skulde flække store Kulstykker, men det er naturligvis kun et mærkeligt og morsomt Eksempel paa Flintværktøjets Duelighed.

Turisten, som jo var paa Vej til Badestranden, synes sikkert, at nu kan det være nok med al den Tale om de sølle Flintflækker. Træt og foraset af Vandringen i Ørkenen, pint og plaget af Solens hede Straaler længes han nu ud mod det lifligt lokkende Bølgeskvulp, ud til det klare, friske, kølige, salte Hav, som villigt aabenbarer sin Skønhed, frister med sin Dejlighed, og ganske uden Forbehold lover og forjætter de livsaligste Glæder, de mest frydefulde Fornemmelser.

For den, der vandrer lidt østover for at finde et fuldkomment ensomt, fredeligt Sted ved Stranden, maa det oplyses, at der mellem en lille Plantage og Klitterne ligger nogle omstyrkede Vægge af skærveblandet Cement. Den der ukendt med Øen vandrer om

i Ørkenen maa uvilkaarligt studse over slige Tegn paa menneskelig Virksomhed, alt er jo ellers ren Natur. Den omstyrtede Bygning var et »Hønseri«, som blev anlagt under den første Verdenskrig, men da Anholterne fandt »Hønseopdrætteren«s Færd mistænkelig, forsvandt han pludselig, og saa faldt Bygningen sammen.

FRA SØNDERBJERG TIL HAVNEN OG VIDERE TIL BYEN

Efter en Svømmetur i Kattegats Bølger er Turisten fra København blevet saa forfrisket og oplivet og saa fuld af Kaadhed, at han faar Lyst til at storme og berende Sønderbjerg, der som en middelalderlig Borgbanke vender sin allerstejleste Side ud imod Havet. Angrebet paa Anholts højeste Bastion kræver Anstrengelse af den uvante Bjergbestiger, og øverst oppe møder han direkte Modstand. Han faar sin Hat revet af Hovedet og sit Generalstabskort flaaet ud af Hænderne, og hvis han ikke klamrer sig til en tung Granitblok, som er sat forsvarligt fast i et Betonfundament, saa vil Bjergets Behersker hylende af Arrigskab skubbe ham ud over Afgrunden. Den frygtelige Orkan er nu i Virkeligheden ikke engang en Storm, men bare en lille Smule Blæst, som har pustet sig op til at forestille en mægtig Bjergaand. Den kække Københavner, som nu 48 Meter over Havet i Læ af en Stenstøtte holder Stand imod Orkaners Rasen, konstaterer stolt og glad, at han i Egenskab af Tindebestiger har slaaet sin gamle Højderecord med hele 12 Meter. Den hidtidige Rekord

paa 36 Meter satte han dengang, han i Egenskab af Konfirmand maatte ulejlige sig op paa Rundetaarn. Nu begynder han ogsaa at se sig omkring, og Sønderbjergs Seværdighed aabenbarer sig for hans Blik. Seværdigheden bestaar i det skønneste, herligste, frieste, videste og mest betagende Udsyn, som det hele Danmarks Land og Rige er i Stand til at præstere. Milelangt ude skimtes Horisontlinjens vage Grænse mellem Himlen og Havet, og midt i en lysende Uendelighed, midt i et glitrende Ocean ligger den lille Ø, som aldeles ligner en Malers Palet med smaa Stænk af Tubernes rene Farver, men ellers ganske dækket med lysende og mørknende Blandinger, alle mulige Mellemtoner og sælsomme Nuancer. Det dejlige Syn, som forundes Turisten, er ham Belønning nok for de udførte Heltebedrifter, Indtagelsen af den høje Fæstning og Kampen med de rasende Orkaner. Oplevelsen her paa Tilværelsens Højdedrag glemmer han aldrig. Hjemme i København vil han tit og ofte med Fryd og Vemod tænke tilbage og mindes den festlige Livets Stund heroppe højt tilvejs over en lillebitte, yndig Ø midt i et prægtigt Panorama, midt i det solskinsfyldte Verdensrum.

Hvis vor Turist havde været mere fyldt med Forskeraand end med ren umiddelbar Naturglæde, saa var hans Betragtninger dog ikke standset ved Synet af de dejlige Farver. Fra sit Udsigtssted paa Læsiden af Sønderbjerg vilde han ikke kunne opfatte de mangfoldige Formationer og de forskellige Karakterer uden at spørge, hvorledes det massive Landskab er blevet til, og hvad det var for Kræfter, der engang har skabt og formet Anholt, jævnet Ørkenens øde Flade og opdyngt Vestlandets mægtige Jordmasser. Den tænksomme Turist vilde forsøge at udfritte Naturen om de Ting, Naturen for Aartusinder siden har

foretaget sig for at frembringe al denne herlige Øjenlyst. Ved en nøje Betragtning og ved Eftertanke og ved lidt Hjælp af sin Skolelærdom vilde han godt kunne faa nogle korte tilforladelige

Ældgammel Egestub opgravet i Mosedraget vest for Byen.
Opstillet ved den gamle Doktorbolig.

Svar paa sine Spørgsmaal. Svarene vilde hviskes ham i Ørene og storartede Billeder trylles frem for hans Øjne, han faar at se, hvor haardt det gik til, dengang Danmark for første Gang fik Form og Skik. I en uhyre fjern Fortid blev hele Danmark slæbt hid. Det var Indlandsisen, som kom med alt det meget Ler og

Grus, og det var ogsaa Indlandsisen, der lagde Anholts Højde-
drag saa pænt paa Plads. Sandet, der nu flyder hen over Øen
og lejrer sig i store Driver, Bakker og Klitter, er smaa-bitte Par-
tikler, knuste og kværnede Skærver af Urtidens Bjerge, og af
det samme haarde Materiale er jo de rullede, glatslebne Sten,
der som lave Volde ligger sammendyngede i Ørkenens Bund.

Den overmaade flittige, konstaterende Turist lagde nok Mær-
ke til, at der inde i en lille Bevoksning henne ved den gamle
Doktorbolig staar en underlig ærværdig, ældegraa Træstub. Det
blev fortalt, at den døde Træstub var fundet ved Grøftegravning
ude i det dyrkede Terræn. Dr. Thierry, som havde set den
dukke frem af Jordens Dyb, havde saa ladet den slæbe ind, for
at den kunde staa og være en Seværdighed i Stedet for at blive
pindet ud til Komfurbrændsel. Det var jo forøvrigt ikke saa helt
sjældent, at man traf paa slige gamle Egestubbe og Rodstykker.

Turisten som nu af sin frie, vide Udsigt inspireres til dyb
Indsigt i hemmelighedsfulde Ting, ser da paa engang den hele
Ø bevokset og dækket med en tæt og dunkel Egeskov. I det
samme husker han Flintskærverne i Sandet nede ved Kistehøj,
Oldsagerne, som forhaalede hans Tur til Badestranden, og Sten-
alderens Mennesker kommer til syne. De vilde Væsner, der har
pyntet sig med Muslingskaller og Dyretænder, sniger sig snu-
sende, snøftende, vejrende frem af Egekrattet. I deres grove Næ-
ver har de Ting og Indretninger af ganske samme besynderlige
Art, som det der ligger i Montrene paa Oldnordisk Museum.

Den indsigtsfulde Turist sidder i dejligt Solskin og ser Sy-
ner. Oppe paa en af de høje Bakker ligger der et lille Kapel
tømret op af Vraggoods og Drivtømmer. En præsteviet Munk
løfter Guldbægeret fra Alterbordet, idet han hvisker latinske

Ord. Høje, gule Vokslys brænder med smaa blafrende Flammer. Udskaarne og bemalede Træfigurer staar Vagt ved de hellige Mysterier. Den ferierende Københavner har drømt sig tilbage til Valdemarernes Tider, men der er dog een Ting inde i den romantiske Helligdom han ligesom genkender, det er Døbefonten, hvis Kumme er signet med fire indhuggede Kors. Jo, det er den samme Døbefont som den, der nu staar inde i Anholt Kirke. Det er altsaa mere end syv Aarhundreder siden, at en Stenhugger i Halland ud af en raa Granitblok skabte det dejlige, djærve Kunstværk, Anholts ældste Kunstværk og vistnok Anholts eneste gamle Kunstværk. Der blev siden handlet ilde med det kostelige Stenhuggerarbejde, Kummen blev brugt som Andetrug, og Fodstykket stod i et Køkken og støttede en aaben Skorsten. Sidenhen blev Delene samlet igen, og hvis ikke Verden forgaar forinden, vil Døbefonten i al sin fine Skønhed staa her om Tusind Aar og endda være solid nok til at holde ud gennem mange kommende Aartusinder.

Den romantiske Københavner synes, at han nu maa til at vaagne op af sine Drømme, for nu vil han videre, han vil ud og glæde sig over Landskabet og ud og se, om der maaske er flere interessante Ting heroppe paa Vestlandets herlige Højder. Allerstørst gaar han tilbage til det højeste Sted, det Bastion Hjørne, som han efter sin Svømmetur satte sit kaade Angreb ind paa.

Det er Geodætisk Institut, som har opstillet den Stenstøtte, der fast og urokkelig trodser baade Blæsten og Stormen og Orkanen. Støtten er en Meter høj. Midt i Støttens kvadratiske Overflade er der nedstøbt en Broncetap med en lille Fordybning i, selve det fine Maalepunkt, som bruges ved Triangulationsopmaalingen af det danske Land. Paa den Side af Støtten,

som vender mod Syd, ses Aarstallet 1937. Paa Nordsiden staar Bogstaverne G. I. med Krone over, de betyder Geodætisk Institut. Støttens Vestside er ganske glat. Paa Østsiden er der anbragt en stor, oval, pyntelig, støbt Broncemedaillon, som bærer følgende Indskrift under en kongelig Krone:

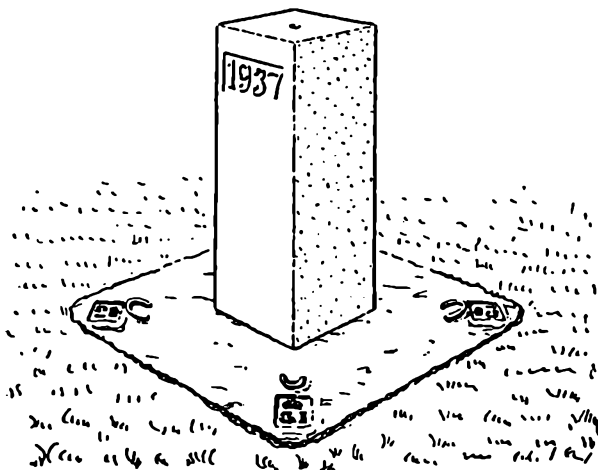
Denne Sten
og Grunden om den
i 2 m Afstand er fredet.
Navnlig forbydes det
at tænde Ild paa
eller ved den.
G. I.

Støtten staar fast funderet i en vældig Betonblok, som rager en halv Meter udenfor i Terrænet. Før end Betonblandingen størknede, er der i hvert Hjørne indstempet et kronet G. I., og desuden er der nedstøbt fire Bøjler af Jern beregnet til Barduner, som skal holde Vindskærme fast, naar der opstilles Nivellérapparater og andre Instrumenter paa Stenstøtten.

Paa en aaben Slette ligger et lidet næsten tilgroet Vandhul, som for Kreaturerens Skyld er hegnet med en Kreds af Staaltraad. Den sælsomme Forekomst af en Brønd her oppe i Højderne har skabt Sagn, som maaske dog indeholder gamle Sandheder. Stedet hedder Døberkilden, og man siger, at Øens første Kristne blev døbt her. En arkæologisk Undersøgelse kunde maaske faa interessante Resultater, men Anholterne vilde muligvis betragte saadan noget som Helligbrøde.

Ved Skrænten ind imod Ørkenen ligger en Villa, hvis Ejer

med megen Flid og god Forstand og fin, kultiveret Kræsenhed har samlet paa Almuekunst, saa det er blevet til et Museum af ypperlig Rang. De mange smaa Mesterværker, beundringsværdige Resultater af det jævne Folks Skønhedssans, Nøjagtighed,

Geodætisk Instituts Maalepunkt oppe paa Sønderbjerg.

Sirlighed og Taalmodighed rummes i en Tempelbygning, et lidet Akropolis indviet til Dyrkelsen af Danmarks Folkesjæl.

Lidt mere nordpaa kan man faa en meget stor Sten at se, og det er en Sjældenhed paa Anholt. Stenen ligger nede i et Hul, der nylig er gravet udenom den. Det fortælles, at der tydeligt nok har været tændt Baal inde under den, men det er vist en forkert Iagttagelse, Stenen er en Istidsblok, flyttet hid fra nordlige Egne, og den er næppe nogensinde løftet eller vendt og drejet af Mennesker. Naar Anholterne engang faar Brug for

et stort, pompøst Monument, saa tilbyder baade Sten og Stedet sig som saare passende, indtil da burde der ikke foretages noget med det ærværdige Istidsminde.

Et Sagn eller maaske snarere en Tradition fortæller, at der engang har staaet en kongelig Borg her oppe paa Sønderbjerg, og man paaviser endda Borgtomten nede paa Bunden af en lun Lavning. Ifølge Kong Valdemars Jordebog har Kongen virkelig haft et Hus paa Anholt. Men Jordebogens Ord behøver strengt taget ikke at betyde andet og mere, end at der var sikret Husly for Kongen, naar han engang imellem kom over til Øen for at drive Jagt. Man tør dog maaske alligevel forstaa Jordebogens Ord bogstaveligt, og en lille Udgravning vilde sikkert kunne afgøre, om her virkelig engang paa Valdemar Sejrs Tid har staaet en Bygning. I saa Fald kunde der maaske samtidig blive fundet middelalderlige Sager, og det vilde jo være højst interessant. Men bare ikke Romantikken forsvandt samtidigt med at det usikre og gaadefulde blev fuldt opklaret.

Hvis man følger Højdedraget oppe langs Kysten, maa man som god Bjergbestiger passe paa kun at træde fejl eller glide, hvor det er ufarligt. Turen er overraskende afvekslende, de sandede Stier bugter sig uafladelig opad og nedad, ind i Grantykninger og ud i fri og frisk Natur. Paa et Sted skærer en dyb, vandskyttet Kløft sig gennem Bjerget, Anholterne kalder den »Renden, der har dannet sig selv«.

Den ufortrødne Strejfer faar nu pludselig Øje paa et stort Kors, det maa vel være sat her til Minde om Mennesker, eller til Ihukommelse af en Begivenhed, og det maa vist kunne ses af Folk, der er langt ude paa Havet. Nær ved ses det, at Korset er to Meter højt og støbt af skærveblandet Cement. En indfæl-

det, stærkt forvitret Marmorplade meddeler den granskende Betragter følgende Fakta:

Paa Havet her udfor
henbare Englene
Elfrida Grentzmann
og
Gisela Thierry
i Abrahams Skiød
Luk. 11.
d. 17. Aug. 1891.

Dette er altsaa det første Kors af de to, som Dr. Thierry har ladet oprejse paa Anholt. Hele Familien hjalp til med at støbe det paa Stedet, og *Christen Møller* har indhugget Bogstaverne i Marmortavlen. Den Begivenhed, Korset melder om, er med gribende Ord skildret af *Gisela Thierrys* endnu levende Broder, Lektor *Gaston Thierry*:

»Det var den sidste Feriedag 17. August 1891. Henimod Aften gik Thierrys eneste Datter med en Broder- og Søsterdatter af Købmand *Grentzmann* til Vesterstrand for at tage endnu et Bad. De var allerede ved at gaa op af Vandet, da den ene fik Lyst til at tage endnu en Svømmetur. Pludselig bliver hun bange, Thierrys Datter skynder sig ud til hende og rækker hende Haanden, hvorved de begge synker. Den tredie unge Pige løber efter Hjælp og faar fat i en Dreng, der af alle Kræfter løber til Lægeboligen, hvor han grædende siger, at der er druknet to Mennesker ved Vesterstrand. I største Hast løber Thierry og en Søn til Stranden, hvor Anholtkutterens Mandskab er kom-

met til i deres Jolle. Det tager kun faa Øjeblikke at finde de druknede og bringe dem i Land, hvor Oplivningsforsøgene straks begynder. Snart er Fru Thierry og de yngste Sønner, Grentzmanns, ja næsten hele Øens Befolkning paa Stranden. Solen gaar ned, og Maanen staar op, medens Oplivningsforsøgene utrætteligt fortsættes. Først henad Midnat lader Dr. Thierry Hænderne synke og erklærer, at det er haabløst at fortsætte. Varsomt løftes de døde Legemer til Vogns i uldne Tæpper, og langsomt gaar Toget i den maanelyse Nat til de to Hjem.«

Naar man nu gaar omkring paa den gamle Kirkegaard nede i Byen, finder man et stort Gravsted, som Dr. Thierry lod indrette og arrangere, da de to unge Piger, hans Datter og hendes Veninde, skulde begravnes. Men der skulde blot hengaa nogle faa Aar, forinden Lægefamilien igen blev hjemsøgt af Ulykken. 1894 døde en Søn, som var i Skibstømmerlære. Pinsemorgen havde han siddet og manøvreret med en ladt Revolver, og saa gik Skuddet af og dræbte ham. En Tavle paa Gravstedet giver den unge Mands Data, han hed *Armand Thierry*.

Indskriften paa Mindekorset ved Veststranden, Indskrifterne paa Thierrys Gravsted, Indskriften paa »Frihedsstøtten« og paa Krigsmonumentet er indhugget af en Mand, som hed *Christen Møller*. Han var Jyde, »Morbroder til jydsk Karen, som var gift med en Anholter«. 1864 blev han Krigsfange i Wittenberg, og her fik han lært Stenhuggeriet. Han brugte sin Kunst paa Anholt, og foruden de nævnte mere monumentale Opgaver, som han fik at klare, kom han til at lave en Mængde ganske smaa Marmortavler, en Slags Brevpressere, som paa den ene Side bærer Gisela Thierrys Navn eller Elfrida Grentzmanns Navn og paa den anden Side et bibelsk Skriftsted. Af slige smaa Mindesten,

som Dr. Thierry bestilte hos Christen Møller, er mange i Behold hos Beboerne paa Anholt.

Lige i Nærheden af det store Cementkors udmunder en Af-

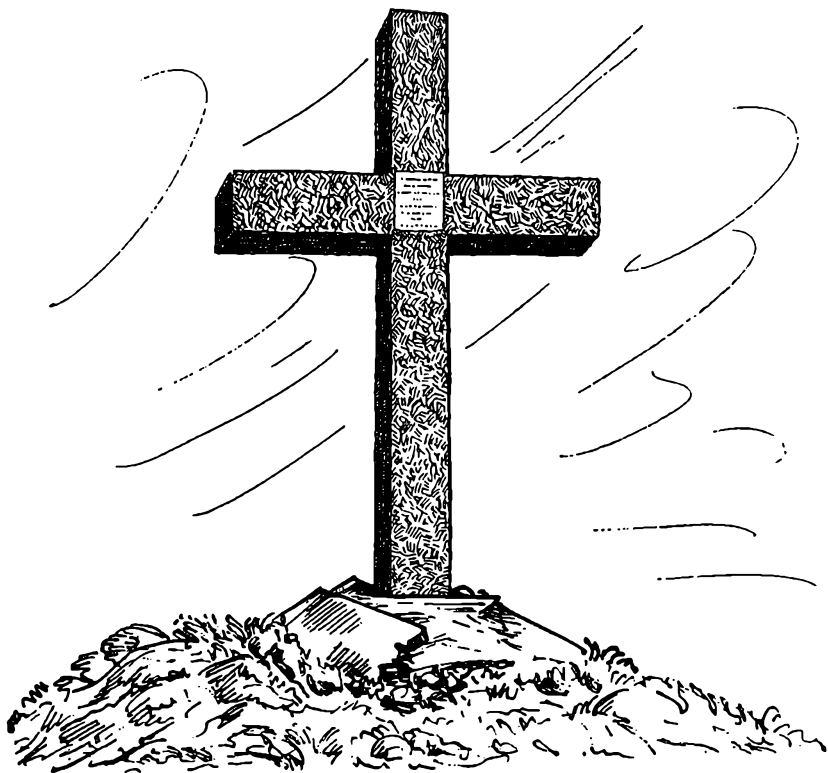
Døber-Kilden oppe paa Sønderbjerg.

vandingsgrøft, som hele Øens Befolkning har været med til at grave. Renden skulde afvande en lille Sø i Engdraget bag de vestlige Bakker. Resten af Søen, der kaldes »Avlsskiftet«, gror efterhaanden til og er lige ved helt at forsvinde. I Søen blev der i gamle Dage fanget Igler af særlig god Kvalitet; de væmmelige Dyr var jo i sin Tid lige saa højt estimeret som de opreklamerede

Lægemedler nuomstunder er det. Hvis man tør trodse Anstregelserne og Farerne ved en Tur gennem et ukendt lumskeligt, moseagtigt Terræn, bør man gøre det, thi Turen langs den gravede Rende ender med det skønneste Æventyr. Pludselig staar man i en tæt Lund af lyse Birketræer ved Bredden af en fuldkommen stille Sø. Alt herinde er ligesom fortryllet; der er vist ikke i hele Verden Mage til dejligt Sted og yndigt Syn.

Ved en Vej langs Højderne østlige Skraaning lidt Syd for Kæret ligger der en Kampesten, hvori der er indfældet en firkantet Metalplade med en graveret Indskrift, som siger, at »Kammerherrerinde Wilhelmine von der Maase plantede denne Skov omkring Aar 1895«. *Kammerherreinde Wilhelmine von der Maase*, født Neumann, blev 1905 Enke efter 24 Aars Ægteskab med Kammerherre *Fr. von der Maase*. Hun levede det meste af sit Liv paa Anholt, hvor hun ogsaa var ganske overordentlig afholdt af Befolkningen. Hun var meget interesseret i Plantningssagen og fik anlagt Plantagen »Hermansgave« i Ørkenens sydlige Del og Skoven »Wilhelmineslyst« paa Højlandet. Hun døde 6. Marts 1941 omtrent 91 Aar gammel og ligger begravet paa Anholts nye Kirkegaard. Mindestenen her ved Skovvejen blev afsløret paa hendes 80 Aars Fødselsdag 15. Maj 1930.

Hvis man fra denne lille Udflugt til lune, stille Egne igen slaar ind paa de sandede Stier, der bugter sig gennem Granskoven opad mod Bakkekammen, hører man den kære Lyd af Havets evige Leg med Kystens Rullesten, og snart staar man igen ved det store Cementkors. Man er ikke fri for at være blevet baade træt og tørstig efter den anstrengende lange Tur, og man savner nu kun to Ting i denne Verden nemlig to høje Pokaler fyldte med svalt og skummende Øl. Den poetiske tyske Montanist hav-

Cementkorset oppe paa Højdedraget ved Veststranden.

de jo virkelig Ret, da han skrev, at Bjergbestigning vænner Mennesket til sublime og mægtige Tanker.

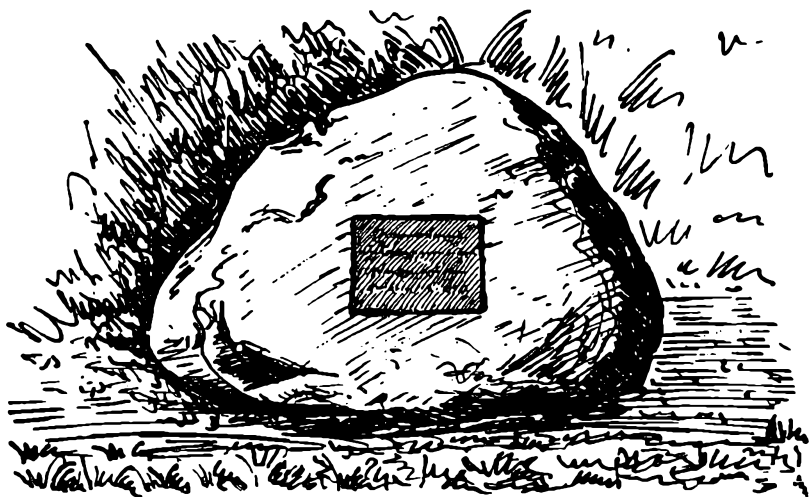
Saa genser man Havnen, der ligesom første Gang, man saa den, da Skibet lagde til ved Kajen, virker fuldstændig færøisk, ihvertfald paa en Turist, der aldrig har været paa Færøerne. Her

er Toldkontor og Telegraf og et Hus med malede Dannebrogsgflag paa Gavlen, altsaa en Redningsstation, og saa er her et Sømandshjem og et Mødelokale, som kaldes Jødekirken, og saa er her Solskin og brændende Hede og en herlig Udsigt og mange Mil til *det*, man er flygtet fra, og lang Tid til den sidste Ferie-dags sidste Farvel til denne herlige Ø, dette yndige Land med Lyksalighedens Strande.

Fra Havnen kan man jo komme ind til Byen ad den Snarvej, som de fleste Gaaende benytter, den der begynder med en stærk Stigning for saa, naar Højdedraget er passeret, at skraane jævnt nedad gennem Lavlandet langs den dyrkede Jord. Men man kan ogsaa komme til Byen ad den ganske plane Vej, Bilvejen, der følger Nordbjergs Skrænt for saa i en ret Vinkel ved Hjørnet af Nordstrand Klit at dreje af mod Byen. Langs Bilvejen er der nu og da seværdige Ting, man kan standse ved, og hele Tiden er her en dejlig Udsigt over Havet hinsides den brede Strandeng. Tæt nordøst for Havnen ligger et stort, fladt Terræn, som er dannet ved Tilsanding, det kaldes »Flaget«, og her er Hjemsted for tusindvis af forskellige Strandfugle, derfor er hele Arealet fredet, og det er utilgængeligt for Folk, som ikke netop studerer Fugle og Fugleliv. I en Linje paa tværs af Vejen staar der nedrammet nogle rød-hvide Pæle med Bogstaverne VBV, som betyder Vandbygningsvæsenet, Pælene angiver Havnens Arealgrænse. Man kommer ogsaa forbi et Par andre Spor af menneskelig Virksomhed. Tilvenstre for Vejen er der en veritabel Ruin af et cementstøbt Hus, og paa højre Side er der et Petroleumshus omgærdet med Palisader og oventil sikret med to Lynafledere. Lidt øst for Petroleumshusets Østgavl ligger der i den sandede Jord en firkantet Cementflise, som ikke ser ud af ret

Kammerherreinde
Wilhelmine von der Maase
plantede denne Skov
omkring Aar 1895.

Mindesten i Skoven »Wilhelmineslyst«.

meget, men denne Flise har dog en interessant Funktion, den dækker nemlig over et dybt Borehul, som Geologerne har lavet, og som de siden har forladt. Her paa dette Sted ved Foden af Nordstrand Klit har lærde Folk for faa Aar siden valgt at foretage en Dybdeboring for at komme til Kundskab om Anholts Undergrund, og her paa det samme Sted vil det nu være passende og hensigtsmæssigt, at den interesserede Turist faar ordentlig Besked om Øens Tilblivelse og ældste Historie. Det er Statsgeologen Dr. phil. V. Nordmann, der med Elskværdighed stiller sin Viden til Raadighed for den gode Læser:

Anholt skylder ligesom Størstedelen af det øvrige Danmarks Overflade Indlandsisen sin Oprindelse, idet det er den, som har aflejret de vældige Jordmasser, der danner den høje, vestlige Del af Øen. Disse Jordmasser, som alle er medbragt af Indlandsisen fra Skandinavien, bestaar dels af Moræneler, vort almindelige, stenede, frugtbare Markler, dels af Sand og Grus, aflejret af Isens Smeltevandsfloder. Sandet og Gruset er tydeligt lagdelt, fordi det er afsat af rindende Vand, og da Vandhastigheden har været meget vekslende, er der snart aflejret Lag af fint Sand, snart, naar der har været mere Fart paa Vandet, Lag af Grus. Moræneleret er derimod ganske uden Lagdeling. Det bestaar jo af de Masser, som Indlandsisen paa sin Vej fra Skandinaviens Højfjelde havde optaget i sin underste Del, og som den lod blive liggende nede i Lavlandet ganske uden Orden og Sortering. Først Smeltevandet fra Isen gav sig i Lag med at slæmme Materialet og sortere det i Lag af Sand og Grus. Moræneleret er altsaa meget uensartet i sin S sammensætning: snart kan det være ganske fedt og blødt, snart kan det være saa sandet, at man maa kalde det Morænesand, ja, endda Morænegrus, men stadig kendetegnes

det ved sit usorterede Stenindhold. Med Undtagelse af Kridtstenene, Flinten og nogle Sand- og Kalkstene, som hovedsagelig stammer fra Undergrunden i Danmark og Skaane, hidrører alle de andre Sten fra Skandinaviens forskellige Egne; der findes saaledes Rhombeporfyr og Syenitporfyr fra det sydlige Norge, Bredvad- og Grønklittporfyr fra Dalarna i Sverige og Stene fra Smaaland. Da det blev bearbejdet af Smeltevandsfloderne, har de fine Lerpartikler holdt sig længe opløst i Vandet, og de er derfor blevet ført længst bort fra det Sted, hvor Smeltevandet satte sit Angreb ind, og de aflejredes egentlig først, da det slamfyldte Vand kom ud i et Bassin, hvadenten det var en Sø eller et Hav. De to nævnte Jordarter er ulige fordelt over Øen, idet de kun er paavist i Højlandet, som danner den vestlige Del af Øen. Dette Højland udgøres af større eller mindre Bakker, der er ordnede kredsformet omkring en tørvefyldt Lavning »Kæret«. Bakkerne ser navnlig mod Vest endnu mere kuperede og toppede ud, end de i Virkeligheden er, fordi en stor Mængde Flyvesand er blæst op paa dem fra Stranden og har dannet uregelmæssige Klitter ovenpaa dem. Størstedelen af Bakkernes Indre dannes af Smeltevandssandet og Smeltevandsgruset, men det ses kun i Bakkensiderne, hvor der ved Havets senere Angreb er dannet Klinter. Moræneleret, som udgør Bakkernes Overflade, hvor Flyvesandet mangler, ligger som et forholdsvis tyndt Dække over Smeltevandsdannelserne.

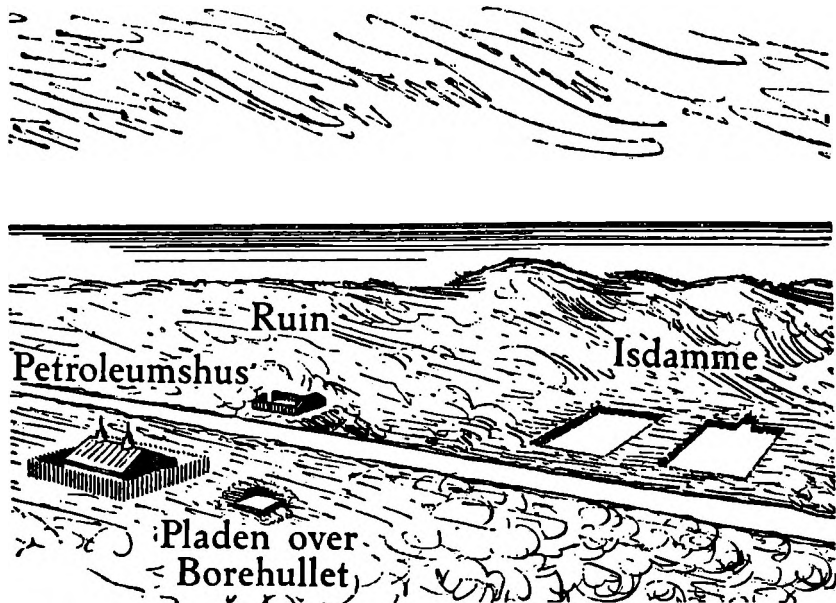
Men Istidsdannelserne er ikke det ældste her i Landet. De hviler paa ældre Jordperioders Aflejringer, og i den nordlige og østlige Del af Danmark er det først og fremmest paa Aflejringer fra Kridtperioden. Forholdsvis sjældent kommer disse Dybgrundsdannelser til syne; det kan dog ske, at man faar dem at

se i Kystklinter eller i meget omfattende, dybe Udgravninger. Paa Anholt kan de kun konstateres ved Boring, og der er da ogsaa foretaget en saadan Boring ved Foden af Nordstrands Klit i den Hensigt at faa Undergrundens Forhold undersøgt. Boringen er 225 Meter dyb, men de Jordarter, man fik op, er endnu ikke færdigundersøgte af Videnskabsmændene.

Øst for Anholts Højland, det ældgamle Istidsland, ligger Øens allerstørste Del som en vældig Flade af Sand og Grus, stadig smallere og smallere mod Øst, hvor den til sidst løber ud i en Spids, Totten. Denne Flade »Ørkenen« er langt yngre end Højlandet, idet den først er blevet til under Stenalderen, da Landet laa betydeligt lavere end nu.

Istiden antages at have hersket i et Tidsrum paa en Million Aar, maaske to Millioner Aar, og man regner med, at der er forløbet henved tyve Tusind Aar, siden Isen for sidste Gang forlod Anholt. Ørkenfladen derimod maa være begyndt at dannes for omkring syv-otte Tusind Aar siden. Hele denne udstrakte Landmasse bestaar jo nemlig af Stranddannelser, dels af almindeligt Strandsand, dels af lange, mer eller mindre rette Revler, Strandvolde, af ganske samme Slags som dem, der stadig dannes langs med vore Kyster. Følger man disse Strandvolde paa Anholt, ser man, at de allesammen løber ud fra Sydhjørnet af Højlandet, Øst-siden af Sønderbjerg; men der er tydeligt nok to Sæt af dem, to Systemer, hvis Retningslinjer ikke falder sammen. Det ældste Sæt udgøres af Volde, der fra Sønderbjerg løber mod Nord og efterhaanden bøjer af mod Nordøst. Det andet Sæt begynder derimod med østlig Retning for ret snart at dreje mod Nordøst og fortsætte helt ud i Spidsen af Øen. Det er det yngste Sæt af Strandvoldene, hvad man kan se deraf, at det har bortskaaret

Sydenderne af det andet, det ældre Sæt. Saavel det ældste som det yngste Sæt skyldes Kyststrømme, der er kommet vestfra, og som saa er smuttet udenom Højlandets Sydhjørne, Sønderbjerg,

Vejen langs Nordstrand Klit.

og straks har bøjet om langs Højlandets Østside; men efterhaanden som Landet voksede mod Øst, fik de saa en mere nordøstlig Retning. Senere da hele denne Strandflade er blevet hævet — den ligger nu gennemsnitlig otte-ni Meter højt —, saa er Sandet, der har ligget mellem Strandvoldene blæst op i store Flyvesandsklitter, der nu kan naa Højder paa omkring 25 Meter over Havet.

Anholt havde ved Istidens Slutning en betydelig større Ud-

strækning til alle Sider end nu. Rimeligvis var Anholt slet ikke en Ø dengang, men en Del af det øvrige Land; men saa trængte Havet ind over de lavere Dele af Landet. Der skete jo to Ting ved Indlandsisens Bortsmeltning, dels hævede Nordeuropa sig, befriet for Isens uhyre Vægt, og dels steg Havfladen, fordi Smeltevandets løb ud i Havet.

Paa Anholt er der nu ikke mange, ihvertfald ikke mange sikre Spor af denne Havstigning ved Istidens Slutning. I det nordlige Jylland, især i Vendsyssel, er det mere tydeligt. Paa Anholt kan man paa Sønderbjergs Østside se et fladt Plateau i 25—28 Meters Højde over Havet. Det er afgrænset mod det vestfor liggende højere Land ved et ret tydeligt Strandhak. Dette Plateau er højst sandsynligt den senere hævede Bund af det Ishav, som ved Istidens Slutning trængte ind over Land og aad bort af Højlandet. Men Bortædningen af Højlandet blev senere fortsat af Stenalderhavet, og ved denne Lejlighed gik Størstedelen af de Dannelser, som var afsatte af Ishavet, tilgrunde.

Da Isen var smeltet væk, og der ikke længere kom Tilførsel til Havet, kom Havfladen i Ro, hvorimod Landet stadig fortsatte sin langsomme Stigning lettet for Ismassernes Tryk. Ikke blot Anholt, men hele Danmark kom derved til at vokse i Omfang. Kystlinjerne kom til at ligge langt ude i Kattegat, fra Skagen Nord og Øst om Læssø og Anholt, ja, Landet hævedes saa betydeligt, at Danmark blev landfast ikke bare med Centraleuropa, som det er den Dag i Dag, men det blev mod Vest landfast med England, idet den sydlige Del af Nordsøen blev tørlagt, og mod Øst med Sverige. I denne Periode, Fastlandstiden, som vi kalder den, var det, at Dyr og Planter trængte ind i Landet, som blev dækket med store Skove af Birk og Fyr og Hassel; det

fremgaar altsammen tilstrækkeligt tydeligt af Planterester, der nu kan findes i de Tørvemoser, der dannedes lidt efter lidt, eftersom Højlandets Søer groede til.

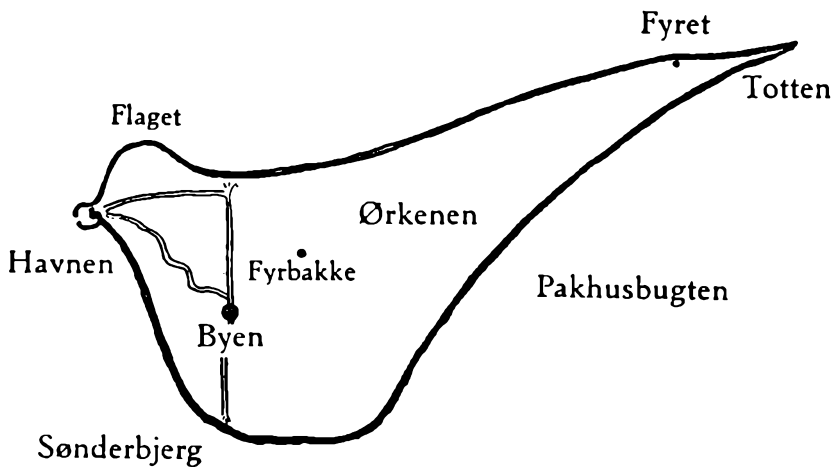
For en syv-otte Tusind Aar siden, da Klimaet var blevet saa varmt, at Egen og dens Følgesvende Elmen og Linden var begyndt at vandre ind i Danmark, og Skoven af Fyr og Hassel var ved at blive afløst af Egeblandingsskoven, saa steg Havet paany. Ganske vist var der paa den Tid ingen Indlandsis i Nordeuropa, for Klimaet var efterhaanden blevet mildt og varmt, men der var, som der jo stadig er det, store Masser af Indlandsis tilbage, baade omkring Nordpolen og navnlig omkring Sydpolen, og da Oceanerne over hele Kloden staar i Forbindelse med hverandre, saa maa en kraftig Afsmeltning af denne Indlandsis under varme Perioder faa Havfladen til at stige over hele Kloden. Det var det, som skete dengang, og man kalder den Periode, hvori Havet paany steg ind over Landet, Litorinatiden eller Tape tiden. Det første Navn har den faaet efter vor almindelige Strandsnegl *Litorina litoria*, som paa den Tid trængte igennem vore Farvande langt ind i Østersøen, helt op til den finske Kyst, medens den nu i vore Dage knap nok naar Bornholm. Det andet Navn har Perioden faaet efter Tæppemuslingen *Tapes*, som dengang var repræsenteret ved fire Arter i vore Farvande, medens der i Nutiden kun lever een Art. Litorinatiden omfatter ikke blot den sidste Del af ældre Stenalder, men tillige hele yngre Stenalder og Broncealderen. Først ved Begyndelsen af Jernalderen for 2500 Aar siden slog Klimaet om og blev køligt og fugtigt, og som Følge deraf standsede Havstigningen. Litorinahavet trængte ikke alene frem til Højlandets Fod, men ogsaa ind i den tørvefyldte Lavning mellem Bakkerne, som saaledes blev omdannet til en

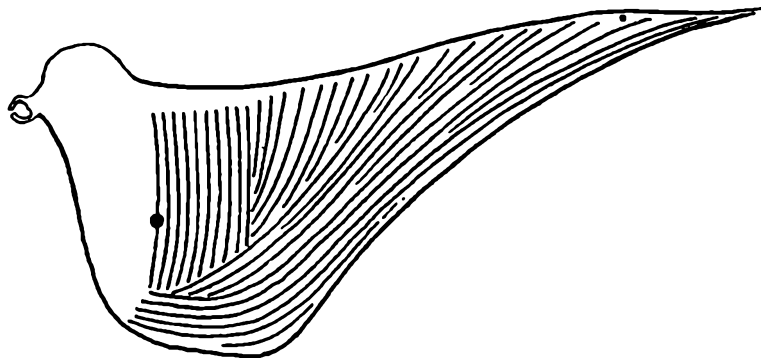
Fjord med Munden mod Øst; naar man graver ned gennem Tørven, træffer man da ogsaa under denne et Lag Strandsand med Skaller af Strandsnegl (*Litorina*), Tangsnegle, Blaamuslinger, Hjertemuslinger, Dyndmuslinger og Tallerkenmuslinger, allesammen Arter, som endnu lever i vore Farvande.

Ved at bore i den Rende, som man har gravet mod Vest gennem Bakkerne for at lede »Kæret«s Vand ud til Stranden og saaledes faa udtørret Tørven, saa Overfladen kunde opdyrkes, har man fundet dette Skallag liggende mellem to Tørvelag. Dette viser, at »Kæret« først har været en Ferskvandssø, i hvilken den nederste Tørv dannedes ved Tilgroning. Derefter trængte i Litorinatiden Stenalderhavet ind og omdannede Søen til en Fjord, som derefter paa Grund af Landets Hævning efter Stenalderen atter blev et Ferskvandsbassin, i hvilket det øverste Tørvelag dannedes. Skallagets Overflade ligger alle Steder højere end den nuværende Havflade, hvilket viser, at Landet har hævet sig — ca. 8 Meter — efter Skallagets Dannelselse.

Tidligere troede man, at der i Litorinatiden kun een Gang var sket en Havstigning med paafølgende Hævning af det nordøstlige Danmark. Men i Aaret 1937 lykkedes det Dr. phil. *Johannes Iversen* ved Rigsinstituttet Danmarks geologiske Undersøgelser at paavise, at der for Danmarks Vedkommende har fundet ikke mindre end fire Havstigninger Sted. Samtidig paaviste den unge Arkæolog *Jørgen Troels-Smith*, at der til Strandengene for disse Havstigninger var knyttet ganske bestemte Stenalderbopladsler, og at der for Redskabernes Vedkommende har fundet en saadan Udvikling Sted, at der maa være hengaaet ikke ubetydelige Tidsrum mellem hver af Havstigningerne. Disse Resultater er senere blevet bekræftet ved talrige lignende Iagttagelser.

Øen Anholt

Strandrevlernes Forløb paa Øen Anholt.

Egeblandingsskoven fik ingensinde fuldstændig fortrængt Fyrreskoven. Paa Anholt var der endnu langt op i den historiske Tid Rester tilbage, men de gik helt tilgrunde siden Kong Frederik den Anden havde beordret Oprettelsen af et Fyr til Vejledning og Advarsel for de Søfarende. Til Fyrbaalets Vedligeholdelse maa der være medgaaet en grulig Masse Fyrretræ.

Med mere Viden og dybere Indsigt end før kan Turisten nu fortsætte sin Tur i det herlige Landskab. Langt forude ses ganske tydeligt Anholt Fyr, men Afstanden hen til det er betydelig længere end den synes, og Udflugten til Fyret maa helst forberedes en Dag forud. Ved venstre Side af Kystvejen ser man nu to store firkantede Vandbassiner udgravet i den frodige Strandeng. Det er to Isdamme. Der er jo Brug for meget Is, naar Fiskefangsten skal nedpakkes og forsendes i den sommervarme Tid. Højdedraget bøjer ret pludseligt af mod Syd, og Kystvejen møder den lige Nordstrandvej, der fører ind til Byen og fortsætter videre til Sønderstrand. Selve Vejbanen er paa Stykket nærmest Byen aldeles fortrinlig, haard og fast, jævn og glat. Det er ikke, fordi Makadamiseringen er foretaget fornylig, men fordi den er flere Tusind Aar gammel. Vejbanen er nemlig en af de Strandvolde, som ligger nærmest Højdedraget, altsaa endda en af dem, der er dannet allerførst. Udsigten fra Vejen er hele Tiden smuk og afvekslende. Tilhøjre er der stadig stejle Højder med Fald og Sænkninger og med forskellig Bevoksning. Tilvenstre ligger Ørkenen med de mærkelige Bakker, de sælsomt skønne Farver og livligt skiftende Lys og Skygge. En af Bakkerne lærer man hurtigt at kende, fordi dens Form er saa bestemt og regelmæssig. Den er ret høj og har temmelig stejle Sider. Det er Ostebakken eller Fyrbakken, som 1899—1912 var indrettet til Opstilling af et

Lampefyr. Oppe paa Højdedraget paa Vejens højre Side har der indtil fornylig været et lille brøndagtigt Vandhul, som hed

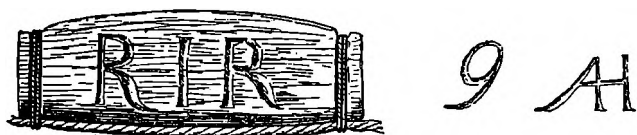

En Flaske Vin, som er opfisket fra Vraget af Ostindiefareren »Christian den Syvende«. Ejes nu af Karla Svendsen. — En Brændevinskaraffel og et Snapseglass, som før i Tiden blev sat paa Bordet ved Bryllupsfester. Ejes nu af Frederik Frederiksen.

Jydens Kilde. Pladsen er nu udjævnet og Vandhullet tilfyldt, men her er igen et Sted, som en Arkæolog faar Lyst til at undersøge. Skulde der mon ikke i Bundayndet gemme sig noget, som det nok var værd at faa bragt for Dagen. Der kan ligge mange

mærkelige Ting, tabte og henkastede Sager nede i Dyndet paa Bunden af slige ældgamle Kildebrønde.

Optaget af alt det skønne, som Turen byder paa, er Turisten pludselig naaet helt ind til Byen. Han passerer Lippekeld, Lægeboligen og Krigsmonumentet og staar straks efter ved Forsamlingshuset, dygtig træt og tørstig efter den lange Vandring. Han

Flaad til et Sildegarn og Bødenaal af Hyldetræ med indskaarne Bogstaver. RIR betyder Rasmus Jens Rasmussen, kaldet Ras Jensen. AH betyder Anholt. Nitallet betyder Aaret 1909.

vil nu hen paa Posthuset for at høre, om der er kommet Breve til ham fra den fjerne Verden langt hinsides Anholts Kyster. Han drejer derfor af ved den nye Skole og slaar ind paa en yndig Sti, der fører lige ud i Ørkenen, Posthuset ligger netop her paa Grænsen mellem Byen og det endeløse Øde. Bagved Posthuset staar en gammel Redningsstation fra 1890. Den er af røde Mursten. Sidemurene har skraa Støttepiller, hvis Forkanter er kalket hvide. I Gavlen er en stor tofløjet, grønmalet Port. Udenfor staar en høj Flagstang. Rummet benyttes nu af Byens Badmintonklub. De hvidmalede Flader paa Støttepillerne faar uvilkaarligt den

københavnske Turist til at mindes den Tid, da Hovedstaden var mørklagt, og alle fritstaaende Ting paa Gader og Pladser var hvidmalede eller hvidstribede, for at de kunde skelnes i Mørket og ikke være en Fare for Gaaende. Redningsstationen har i mangfoldige Aar skullet gøre Nytte, medens Nattemulmet rugede over den hele Ø, og saa var det praktisk med de lysende Flader, Tiden var jo kostbar, Minutterne kunde afgøre, om Mennesker skulde bjerges i Land, eller om de maatte omkomme paa Havet.

Paa et Stykke af Ørkenen er der anlagt en Begravelsesplads, et Anneks til den gamle Kirkegaard uden om Kirken, men det vil nu være mest naturligt at besøge Kirken og de to Kirkegaarde.

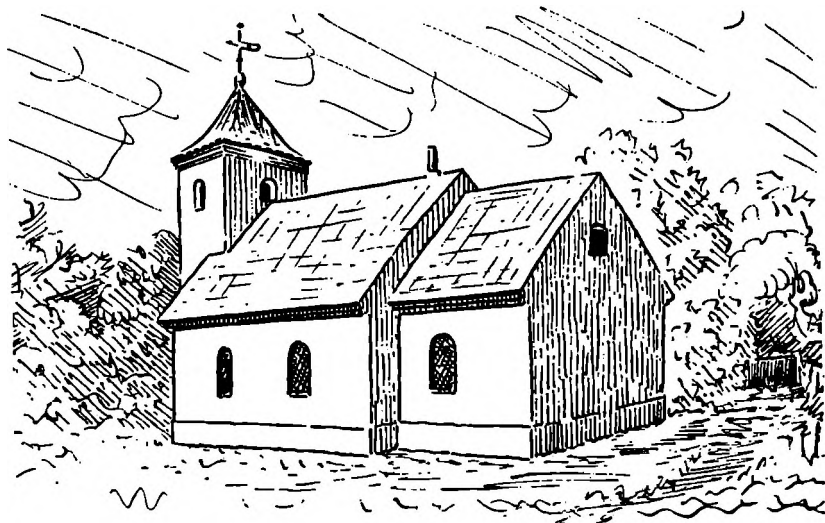
KIRKEN OG KIRKEGAARDENE

I kirkelig Henseende hørte Anholt i meget gammel Tid til Morup Sogn i Halland. Did over maatte man sejle, naar man vilde i Kirke, det var en lang og besværlig Kirkevej. Den første Kirkebygning paa Øen var en »Fjælebrakke« hedder det. Da den var blevet gammel og forfalden, gav Hollænderne Sten til en ny Kirke, som stod indtil den nuværende blev opført 1818. Om Øens kirkelige Forhold Middelalderen igennem vides ikke ret meget. Men maaske vilde indgaaende Efterforskninger i Arkiver og Bibliotheker kunne skaffe Klarhed over meget af det, som foreløbig er dunkelt. Der burde vist ogsaa foretages en videnskabelig Undersøgelingsgravning oppe paa Toppen af »Kirkebjerg« for her skal der efter en paalidelig Mands Udsagn være fundet Grundsten af en lille firkantet Bygning. Finderen

af Grundstenene kan stadig med ret stor Nøjagtighed paavise Stedet, og han kan vise, hvor der laa en Gulvstribе af faststampet Ler i Retningen Vest—Øst. Under en af Fundamentets Hjørnenen var der et lille Rum, og deri stod der en Lerpotte. Samme Lerpotte blev taget hjem, og der blev den slaaet itu af Børnene, og nu er der ikke saa meget som et Skaar tilbage af den. Det er selve Ejeren af den Jord, som Bygningstomten skjuler sig i, der er Finderen og Meddeleren, og han hedder »Skrædderen«. Det er jo ikke helt utænkeligt, at der virkelig engang skulde have ligget et lille Kapel oppe paa den Høj, som kaldes Kirkebjerget, men kun en videnskabeligt ledet Udgravning vilde kunne give tydelige Svar paa de mange Spørgsmaal, der melder sig angaaende de fundne Bygningsfundamenters Alder og Bestemmelse.

Den nu staaende Kirkebygning siges at være opført 1818. Om der hist og her endnu skulde skjule sig ældre Murværk bag Hvidtekalken, er jo ikke til at sige, men en Undersøgelse vilde sikkert kunne bringe interessante Resultater angaaende Stedets Bebyggelse i Fortiden. Hvis der i Middelalderens Dage har staaet en Kirke paa samme Sted, vil en Gravning langs med Sokkelstenene sikkert støde paa Spor og Rester af den, men saalænge en sliг Efterforskning ikke er foretaget, kan man kun fortælle, hvad man kan se, og Kirkens Stil og Byggemaade siger ikke noget, som hverken bekræfter eller afkræfter Traditionen om 1818 som Byggeaaret. I Aaret 1737 beskrives Kirken som værende i god Stand, men uden ringeste Zirater eller Prydelser. Det nævnes ogsaa, at Bygningen blev repareret 1683, og at det skete ved Familien Rostgaards Gavnildhed, »hvilket kan ses paa en 3½ Kvarter lang, 1 Alen bred Graasten indmuret over Vaabenhusdøren«. Den her 1737 omtalte gamle Indskriftssten eksisterer jo

endnu, og dens Indskrift skal gengives her nedenfor. Kirkens nuværende Ydre er som sagt ret beskedent, men trods sin forholdsvis ringe Højde kan Taarnets Pyramidetag sees viden om og langvejs fra, der er jo ingen anden saa høj Bebyggelse i Byen,

Anholt Kirke.

og selv de største Træer paa Kirkegaarden rækker ikke saa højt, at de ganske kan skjule Taarnet og Spiret.

Indgangen, den eneste der er, findes i Taarnet, som staar i Vest. Omkring Døren er en portalagtig Indfatning med frem-springende, graakalkede Kvadre, anden arkitektonisk Udsmykning forekommer som sagt slet ikke. Døren fører ind til Taarnrummet, der danner en lille Forhal til Kirken. Paa Muren til-

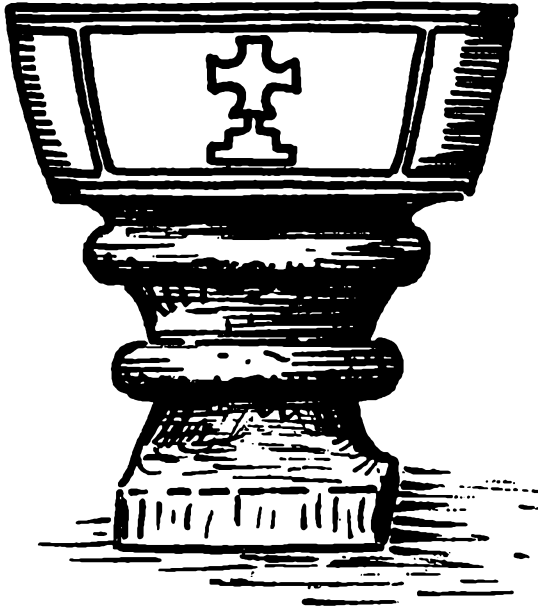

venstre for Indgangen til selve Kirkens Skib er den førnævnte Stentavle anbragt. Den er af Kalksten og bærer følgende Indskrift med daarlig Bogstaving og unødigt Gentagelse af et Ord:

ANNO 1683 HAFVE DETTE
LANDS HOSBOND EDELE HANS
ROSTGAARD KONGEL MAIST
AMBTS FORWALTER OFVER
OFVER CRONBORG AMBT MED
SIN SØN FRIDERICH ROST
GAARD HIULPEN AT DENNE
KIRCHE ER BLEFVEN
REPARERET
IENS ROSTGAARD.

Op ad Taarnrummets Sydvæg staar en gammel Sandstens-Gravsten af et ret usædvanligt Udseende. Hele Stenens Overflade med fordybet Indskrift er arbejdet ned i et Plan, som har udsparet en kraftig Reliefdekoration. I Hjørnerne er de fire Evangelister placeret i Medaillonrammer. Midt paa Stenen mellem to basunblæsende Engle ses et ovalt, kronet Felt med Bogstaverne C. K. slynget i Spejlmonogram. Oven over fremstilles Kristus staaende paa Jordkuglen med Sejrsfane i Haanden og med sin Fod trampende paa en Slange. Nedenunder er et Kranium og et Timeglas. Indskriften er vanskelig at læse og tyde, men man kan dog stave sig til, at Gravstenen er bestemt for den ædel-

dydige *Madame Chatarine Kofoed*, født *Kreidahl*, som blev født paa Bornholm 1758 og døde 11. Maj 1785. Vi møder hendes Navn inde i Kirken. I Kirkens Skib og Kor opbevares der adskillige

Døbefonten i Kirken.

Sager, som har historisk Interesse. Nogle af dem benyttes til Stadhed, andre er udelukkende til Prydelse eller til Amindelse om enkelte Mennesker i længst forbigangne Tider.

Alterbilledet forestiller en mirakuløs Tildragelse, som staar omtalt i Ny Testamente. Den mærkelige Scene foregaar ude paa Havet i en stjernefunklende mørk Nat. En høj, rank Mand, hvis

Skikkelse er malt med lysende Omrids, staar og træder paa selve Bølgerne, medens en anden Mand ved Siden af ham synker i til Livet og derfor livræd griber efter den staaende Mands hjælpssomt fremrakte Hænder. Bagved de to store Figurer ses en Baad bemandet med en Masse Folk, som forfærdet stirrer paa den usædvanlige Begivenhed, der foregaar i Nattemørket kun et Par Baadlængder foran dem.

Billedet, som er fint og forsigtigt malt, vinder betydeligt i Stemning og Effekt, naar de to høje Alterlys bliver tændt og fra Siderne kaster flakkende Skær henover det dramatiske Sceneri.

Kunstnerens Signatur staar skrevet i nederste højre Hjørne, og den ser saaledes ud *J. E. C. R. Jens Erik Carl Rasmussen* var Søn af en Skræddermester i Ærøskøbing, hvor han blev født 1841. Da han blev fjorten Aar, kom han i Kræmmerlære inde i København. Hans Lyst til Tegning bragte ham i Forbindelse med nogle betydelige Kunstnere, som venligt hjalp ham tilrette og skaffede ham Undervisning i Tegning og Maleri. Imidlertid stod han sin Læretid ud og blev en fin Krambodsvend, men snart efter tog han Hyre og stak tilsøs som Skibsdreng. Da han efter adskillige Rejser igen kom hjem til København, slog han sig med Begejstring og Energi paa Malerkunsten, og som 24-aarig udstillede han for første Gang. En Understøttelse fra Akademiet satte ham istand til at komme til Grønland, hvor han fandt Masser af Motiver, der tiltalte ham, og et stort Billede, som han sendte hjem deroppe fra, blev købt af den kgl. Malerisamling. I en Alder af 33 Aar havde han giftet sig, og efterhaanden fik han en stor Familie, som det ofte kunde være besværligt nok for den beskedne Kunstner at forsørge, og han fandt derfor ud af, at man kunde leve billigere og roligere, naar man boede langt borte fra Hovedsta-

den, og saa flyttede han med Kone og Børn til Marstal, hvor han stadig lige grundigt og flittigt ofrede sig for Malerkunsten. Men saa begyndte han paa religiøse Grublerier, og det tog snart Modet og Livslysten fra den stakkels Mand. I sin Kummer og Sorg forsøgte han at komme op til Grønland igen for at kunne

Sølvkanden paa Kirkens Alter.

leve en Tid i Ensomhed og Stilhed. Det lykkedes ogsaa, han naaede derop til det fjerne Land, men aldrig tilbage, thi under Hjemrejsen i Oktober 1893 faldt han overbord og druknede.

Paa Kirkeskibets Sydvæg hænger et andet Alterbillede, som er meget gammelt. Man ser tretten Mænd klædt i Kapper af skønne lyse, klare Farver sidde tilbords i en Højtidsal i et romersk Palads. Allesammen er de forskellige i Udtryk og Stilling og Bevægelse, det er aabenbart et højst dramatisk Øjeblik, Kunstneren har skildret. Han, der sidder i Midten, har lige sagt noget, som vækker stor Opmærksomhed og Forundring, og det resulterer i, at en af Gæsterne maa gaa sin Vej, luske bort fra

det gode Selskab. Billedet er tydeligt nok et dejligt Stykke Haandværk, dygtigt tegnet og dygtigt farvelagt, men alligevel er det ikke noget stort og ægte Kunstværk. Figureernes Hoveder og Hænder er ganske uden indre Liv og ganske uden Livets Udtryk. Det hele er blot en middelmaadig Gentagelse efter et af Verdenskunstens Mesterværker. Kun et eneste af de mange Ansigter formaar at fange Beskuerens Interesse, og det er netop Ansigtet paa ham, der bliver udstødt af Selskabet. Han knuger i Haanden en Pengepose, som nok skal indeholde mindst 30 Sølv-mønter. Men mon det nu er et Tilfælde, eller har Malerirestauratoren med Vilje til Forbillede for dette Ansigt benyttet et Portræt af den forræderiske Adelsmand Corfitz Ulfeldt?

Billedet er nederst i højre Hjørne forsynet med en næsten udvisket Signatur: C. Bøgh, Aarhus 1836.

Christian Bøgh blev født 1816 i Aarhus. Han lærte Faget hos sin Fader, der var Malermester, og han lagde sig især efter Portrætmaleri og Dekoration. 26 Aar gammel kom han til København, hvor han i et Par Aar gik paa Akademiet og tog Uddannelse i Miniaturemaleri. I Aarene omkring 1850 udstillede han adskillige Portrætter, som delvis var Kopier efter andre Kunstnere, men som allesammen var malet i meget smaa Formater. Hovedstaden bød ham imidlertid ikke al den Ros og Paaskønnelse, som han syntes, han fortjente, og derfor slog han sig ned i Aarhus, hvor man ganske anderledes forstod at sætte Pris paa ham. Han døde 1878. Hans Signatur paa Alterbilledet betyder ikke, at han har været Mester for det, men blot, at han har restaureret det. 1836, da Bøgh var 20 Aar gammel, var Alterbilledet henvend 200 Aar gammelt, det er jo ogsaa et typisk Renaissancearbejde. Trods alt bør Kirken være glad for Rasmussens Alterbillede.

Kirkens Altertavle skildres ret indgaaende i Aaret 1737, men det er ikke det nylig nævnte Billede, der er Tale om. Anholt Kirke maa have byttet og skiftet Altertavle adskillige Gange i de forløbne Aarhundreder. Om Altertavlen 1737 siges, at den er to Alen høj og har to Fløje. Øverst oppe staar Aarstallet 1585 sammen med de tre Bogstaver, vi mødte paa Trætavlen fra den gamle Skole, nemlig IHS. Altertavlens Midtparti var delt i tre Felter, hvori man saa: Slangen oprejst i Ørkenen, Korsfæstelsen paa Kalvariebjerget og Abraham i Færd med at slagte sin Søn Isak. Desuden var der en Mængde Skriftsteder paa Latin, og Fløjene havde været bemalet med Bogstaver, som allerede dengang var meget medtagne af Fugtighed, men det var Troens Artikler, saavidt man kunde opfatte.

Paa Kirkens Alterbord staar et Bæger af Sølv, en Kande af Sølv, en Æske af Sølv og tre Lysestager af Malm. Bægeret har en bred Fod med seks Udbugninger. Paa en af disse Udbugningers Overside er der fastloddet et lille Krucifix. Stilken mellem Fod og Kume er udarbejdet med seks smaa Fremspring ganske som det er almindelig ved Kirkebægre fra Slutningen af Middelalderen. Udvendig paa Kummen er graveret en Indskrift, som ser saaledes ud:

*Ædle Hans Jacobsen og Sing: Hieronimus Basbal,
Hafuer forærit denne Kalck og disch til Anholtz Kircke
gud til ære og andre guds børn til Exempel A 5 1694*

Et Stempel, som er indslaaet i Foden af Bægeret, siger os, at det er lavet af en Sølvsmed i Aarhus, der hed Johan Henriksen

Plumb. Han blev født 1657, tog Borgerskab 17. Januar 1684 og døde 1721. Af andre Arbejder fra samme Mands Værksted kendes en Kande, som er i Æbeltoft Kirke, og en, som er i Nationalmuseet, og den er et sandt Mesterværk af Sølvsmedekunst, den efterligner i det ædle Stof en Pibekande af Bødkerarbejde, det er et baade kønt og interessant Museumsstykke.

Kanden, som staar paa Alterbordet her i Anholt Kirke, er

*Til Anholts Kirke er denne Kande givet
af Fogden Jørgen Høfoed og Kæreſte
Gatharina Høfoed født Kreidal. A^o 1783*

Indskrift paa Alterkanden.

som sagt af Sølv, men den har en Hank, som er udskaaet af sort Ibenholt. Man kunde tro, at det er en fin Kaffekande, som var havnet her i Kirken, og det er det maaske ogsaa. Den prikkede Indskrift langs Foden paa Kanden fortæller, hvem der har skænket den skønne og kostbare Ting, og Stemplerne under Bunden fortæller baade, hvor den er lavet, og hvem der har lavet den, og hvornaar den er lavet. Endelig er der ogsaa et af de fine Guardeinstempler, Fabricius' Mærke, det, som gør en Sølvgenstand saa særlig eftertragtet af Kendere og Samlere.

Stemplet med de tre Taarne og Tallet 83 betyder, at Kanden er københavnsk Arbejde, og at den er blevet til i Aaret 1783. Det lille Stempel med en Figur, som ligner et V, er Stjernebilledet Vædderens Tegn, og det giver den yderligere Oplysning, at Sølvsmeden har gjort dette Arbejde færdigt i Dagene mellem

den 20. Marts og den 20. April, altsaa i Aaret 1783. *Lyngsøe* er Navnet paa den dygtige Sølvmed, der har hamret og formet den fine Kande. Han hed *Jørgen Petersen* til Fornavn. Han blev født omkring 1740, tog Borgerskab den 15. Februar 1776 og døde 1802. Af andre Arbejder af samme Mester kendes foreløbig kun et Alterbæger i St. Olai Kirke i Helsingør og en Altertallerken i Klosterkirken i samme By.

Stempel i Alterbægeret.

Stempler i Alterkanden.

I Englændertiden havde Gaardmand *Henrik Rasmussen* taget Altersølvet i Forvaring, det var forsigtigt blevet lagt ned i en Kasse, som han saa havde nedgravet i sit Udhus.

Den ovale Sølvæske, som staar paa Anholt Kirkes Alterbord, er forholdsvis ny og derfor foreløbig uden særlig Interesse.

De to store tykke Alterlys, som, naar de er tændt, saa fortræffeligt forstærker Stemningen i det dramatiske Maleri, bæres af to ret smaa Malmstager med sekskantede Fodplader, som igen hviler paa tre Kugler. Stagerne bærer en Indskrift paa Idersiden af Foden: »Af Friderich Rostgaard anno 1726 Foræret til Anholts Kirke«.

Midt paa Alterbordet staar en syvarmet Lysestage af Malm, en af den Slags, som i mangfoldige Eksemplarer er blevet forarbejdet efter et skønt antikt Forbillede, nemlig den Tempelstage

»Menoraen«, som er gengivet paa et Relief i Titusbuen i Rom. Relieffet forestiller jo Triumftøget med de fornemste Tempelskatte fra den ærværdige Helligdom, der blev ødelagt den 10. August i Aaret 70. Eksemplaret her i Anholt Kirke er en Gave fra en af vor Nationalscenes allermest beundrede Kunstnere, Skuespilleren *Eyvind Johan-Svendsen*. Stagen blev henstillet paa Alteret, og Lysene i den tændt for første Gang Juleaften 1943.

Kirkens Prædikestol er pænt Snedkerarbejde med pyntelig Staffering. I Fyldingsfelterne er de tre Kardinaldyder afbildet som Kvinder klædt i symbolske Farver og med symbolske Genstande i Hænderne. »Troen« staar klædt i Blaat og holder et Kors og en Bog i Favnen. »Haabet« i lysegrønt støtter sig til et Anker. »Kærligheden« i purpurrødt svinger et Røgelsekar, og i sin ene udrakte Haand bærer hun et brændende Hjerte.

Det er vel netop denne Prædikestol, der nævnes i følgende lille Notits, som staar at læse i en københavnsk Avis for Aaret 1818, som jo er Kirkens Opførelsesaar: »Skroget af den mellem Anholt og Aarhus forliste Jagt Anne Margrethe, er indbragt til Grenaae. Ogsaa Prædikestolen til Anholts Kirke tilligemed nogle andre Sager er kastet i Land der i Nærheden.«

I Kirkebeskrivelsen fra 1737 siges det, at Prædikestolen har Indskrifter paa Kanterne, men Ordene var paa Grund af Ælde blevet næsten utydelige. Man kunde dog stave sig til den vigtige Oplysning, at Prædikestolen i sin Tid var blevet bestilt og bekostet af Landsfogden *Anders Nielsen Pædov*. Den har formodentlig dengang været et Hundrede Aar gammel og er saa kaseret eller ødelagt sammen med Kirken i Englænderkrigens Dage.

Døbefonten er et overmaade prægtigt Arbejde. Udvendig paa den dybe, rummelige Kumme er der indhugget fire Kors, som

hver især staar løftet op paa tre Trin. Den gamle Stenmester har nok dermed villet antyde, at det var selve det hellige Kors paa Kalvariebjerget, som skulde smykke og signe Fonten. Døbefonten, som nok er sine 700 Aar gammel, er ikke udarbejdet af een Sten. Fodstykke og Kumme er nu samlet med Cement, efter at de i lange Tider hver for sig havde gemt sig paa højst mærkelige Steder. Før i Tiden ihvertfald for et Par Hundrede Aar siden hørte der et ottekantet Tinbækken til Fonten. Det er borte, i Stedet for er der nu et fortinnet Kobberfad.

Paa hver Side af Alteret, tæt op ad Kirkens Østvæg, staar en Malmklokke paa et Søjlepostament af Træ. Den Klokke, som staar Nord for Altertavlen, ser ud som en Skibsklokke og er uden støbte Ornamenters af nogen Slags. Senere er der blevet paanittet Klokken en lille Metalplade, hvori er graveret:

F. ROSTGAARD. 1716
H: F: V: D: MAASE. 1848

Det forholder sig sikkert saaledes, at den Klokke, som Frederik Rostgaard skænkede Kirken 1716, er blevet omsmeltet 1848.

Den anden Klokke, den der staar Syd for Alteret, har Form og Udseende som en Kirkeklokke, men er forholdsvis lille. Den har støbte Bladborter, som indrammer et omløbende Baand med denne Indskrift:

STØBT. AF. P. PTERSEN. KIØBENHAVN. ANNO 1806.

Klokkestøber *P. Petersen*, som ikke har kunnet stave sit eget Navn rigtigt, har heldigt signeret adskillige andre Kirkeklokker i Danmark. Hans Klokkestøberi synes at have floreret i Aarene

Kalemankes Kvindetrøje og Mønster som er paatrykt et Forklæde.
Fra Anholt. Nu i Nationalmuseet.

mellem 1801 og 1807. Virksomheden havde han overtaget efter en Fagfælle D. C. Herbst, og den laa i København i Landemærket mellem Købmagergade og Suhmsgade lige over for Trinitatis Kirke. Huset er forlængst ombygget.

I Aaret 1909 blev det bestemt, at de to Klokker, som dengang fungerede i Kirketaarnet, skulde omstøbes, men det var Anholterne ikke saa begejstrede for. Klangen af de smaa Klokker kunde ofte, naar Vinden bar fra Land, høres langt ud paa Havet, og den kønne, kære, kendte Lyd var en Hilsen inde fra den lille By og fra alle dem, der gik hjemme og ventede og med venlig Længsel tænkte paa de søfarende Folk. Men nu skulde Klokkerne altsaa smeltes om, og de var allerede bragt ombord til *Peter Petersen* i Postbaaden. Han var bedrøvet over sit Hverv, han var ked af at skulle sejle de to Klokker bort fra Øen, han vidste, at de i næsten Hundrede Aar havde klemtet og kimet og kaldt ad hele Øens Befolkning, som kendte Klangen og forstod, hvad Klokkerne raabte. I Sorgens Tider havde de sunget Trøst og Haab til bange Hjerter, og i Glædens Stunder havde de jublet med muntre Stemmer, og Malmet havde tonet saa livsaligt kønt henover den hele Ø. Postfører Petersen nænnede ikke at skille Øen fra dens kære gamle Klokker, og saa sejlede han tilbage med dem og sendte en Skrivelse til Højesteretssagfører Zahle, hvem han spurgte, om ikke Anholt kunde faa nye Kirkeklokker og alligevel faa Lov til at beholde de gamle, og det gik i Orden takket være Peter Petersens retsindige Syn paa Tingene.

Under Kirkens Loftsbjælker hænger en Skibsmodel, som er tiltaklet som en gammeldags Orlogsbrig.

Ifølge en meget gammel Beretning er der i Skibsmodellen, som nu hedder ANHOLT, indlagt en Skrivelse af følgende Ord-

lyd: »Denne Brig er til Taklet vinteren mellem 1810 og 1811 Paa Christianshavn og heder de trende venner af os Peter Freiesleben og Wulf Christian Møller og Jep Andersen og er kjøbt af Skipper Sven Larsen Holm og giver den til Anholt Kirke. Christianshavn d. 20de May 1819 — Peter Freiesleben«.

I Taarnet hænger to Klokker, som begge bærer Indskriften:

»TIL ANHOLT KIRKE GJORDE DE SMITHSKE KLOK-
KESTØBERIER I AALBORG MIG — FESTINA LENTE —
1910.« Paa den søndre Klokke staar tillige: »NAAR DEN
GYLDNE SOL FREMBRYDER TON DA OVER LAND
OG BY«. Og paa den nordre Klokke: »I DEN STILLE AF-
TENVIND LYD DA SOM EN HIMMELRØST«.

Saa er her ikke flere interessante Seværdigheder. I gamle Dage har Kirken haft en Pengeblok af Jern med forsvarlig Laas for, men den er væk nu. Her var ogsaa engang en Ligbaare. Den var 3½ Alen lang, og der var skaaret en lille Indskrift i den:

H. S. F. T. 1686.

Bogstaverne betød: Hr. Søren Flintough. Han var Præst fra 1679 til 1686, da han døde. Ligbaaren er altsaa blevet lavet i hans sidste Leveaar, medens Kirken var ved at blive istandsat, efter at den var ødelagt af Svenskerne.

Paa Kirkens udvendige Nordmur er der indsat to svære Jernholdere beregnet til at bære en lang Brandstige. Stigen er nu borte, men dens to Ophængningsindretninger angiver stadig det Sted, hvortil Digteren *J. P. Jacobsen* har knyttet en lille Situation. Mellem hans efterladte Skrifter findes et Fragment fra Efter-

Den store Ligsten, som er opstillet inde i Taarnrummet.

aaret 1872, betitlet »Wiebe Peters. Konturen til en Romanfigur.« Heri siger Digteren, at han husker: »at jeg en Middagsstund stod i den lille Smøge, der har Anholt-Kirke paa den ene Side og Plankeværket af en Have paa den anden. Inde i Haven stod der en Anholter-Kone, og med hende talte jeg. Jeg mindes det altsammen saa tydeligt, at saasnart mine Tanker falde derpaa, ser jeg Kirkens røde Brandstige og de blaa Klokkeblomster paa Kirkegaardsdiget; — — —«

Den gamle Begravelsesplads, der omgiver Kirken, rummer en Del Monumenter og Mindesten, som fortjener at blive bemærket. I Krogen ved Taarnets Nordside er der ovenpaa en Dynge profilerede Sandstensklodser opstillet en lille Gravsten udhugget i Sandsten. Stenens Udsmykning skyldes tydeligt nok den samme Stenhugger, som har lavet den store Gravsten, der er opstillet inde i Taarnet. Metoden med de kraftige Reliefprydelse, som ligger ovenpaa en Flade med Indskrifter, er ganske den samme paa begge Sten. Den lille Ligsten har i hvert Hjørne en basunblæsende Engel. De fire søde, buttede, nuttede Englebørn, for det er ikke fuldvoksne Engle, har hver især en pæn Ting i Haanden. De to øverste løfter en Saligheds Krone og en Ærens Krans, begge de to nederste har en Palmegren, som de henrykt svinger med, fordi Sjælen af den Døde med sin Dyd har besejret Satan og har faaet Del i en ærefuld Salighed. Midt paa Stenen ser man en lille Dreng, som sidder paa et stort Dødningeben. Gammelklog og eftertænksom hviler han sit Hoved i venstre Haand, medens han støtter Albuen paa et Timeglas. Med højre Haand rækker han et Dødningehoved frem for at indprente de levende, at alt er forkrænkeligt, vi skal allesammen dø, og Dødens Time nærmer sig. Gravskriften fortæller at:

Her
under hviler
Anna Bachaus Kofoed
født 15 September — død 21 Oktober 1781
hendes Fader var Jørgen Kofoed Birke Foged
paa Anholt, og Moderen
Chatharina Kreidahl

Til Slut staar der nogle gudelige Sentenser, men de er ikke til at tyde fuldstændigt.

De store Sandstensklodser, som er opstablet for at understøtte Stenen, er Fodstykket til de to Gravstene, *den* inde i Taarnrummet, og *den* her paa Kirkegaarden. De har jo oprindelig ligget ovenpaa Gravstederne ude paa Kirkegaarden.

I det sydlige Hjørne ved Taarnet staar en lille marmoragtig Gravsten med denne Indskrift:

Her under hviler
Maria Rebekka
født
19 og død 21 Janu.
1795
Datter
af
Fyhr Inspecteur
N. Holsøe
og
I. Müller.

Nord for Taarnet er der et Gravsted, som ser mærkelig oldtidsagtig ud. I hver Ende af et langstrakt, indhegnet Jordstykke er der af raa Granit og Cement opstabet vældige Stendynger med indsatte Marmortavler. Følgende Navne og Data forekommer i Tavlernes Indskrifter:

Louise Vilhelmine Elfrida Grentzmann,
født 1872, død 17. August 1891.
Anna Gisela Elisabeth Irmingerarde Claudia Louise Thierry,
født 1874, død 17. August 1891.

Anholterne reiste dette Minde
om d. 17. Aug. 1891
da Gisela Thierry forsøgte at redde Elfrida Grentzmann.
Joh. 15. 13.
Modets og Kjærligheds Gjerning
vidner om Menneskets Høihed
vor Slægt med Jesus.

Armand Thierry
født 1878 død 1894.

Tilhøjre inden for Laagen til Kirkegaarden staar en høj Sølvpoppel, plantet for et Hundrede Aar siden. Ved den skal en Kvinde Cicilie ligge begravet. Langs Kirkegaardens østre Hegn er Grave for »Fremmede«. Her ligger altsaa Folk, der ikke var

Den lille Ligsten, som er opstillet ved Taarnet.

Anholtere. Et Støbejernskors minder om Kaptajn *Cilius Nielsen*, og en Stentavle bærer Navnet *Andreas Dam*.

Omtrent midt udfør Kirkeskibets Sydside ligger *Hans Christian Petersen* begravet, født 1844, død 1884. Han nævnes endnu med stor Respekt paa Grund af sine sjældne Evner paa mangfoldige Omraader. Han var baade kløgtig og fingernem, venlig og hjælpsom, en saare nyttig Mand for hele Øen.

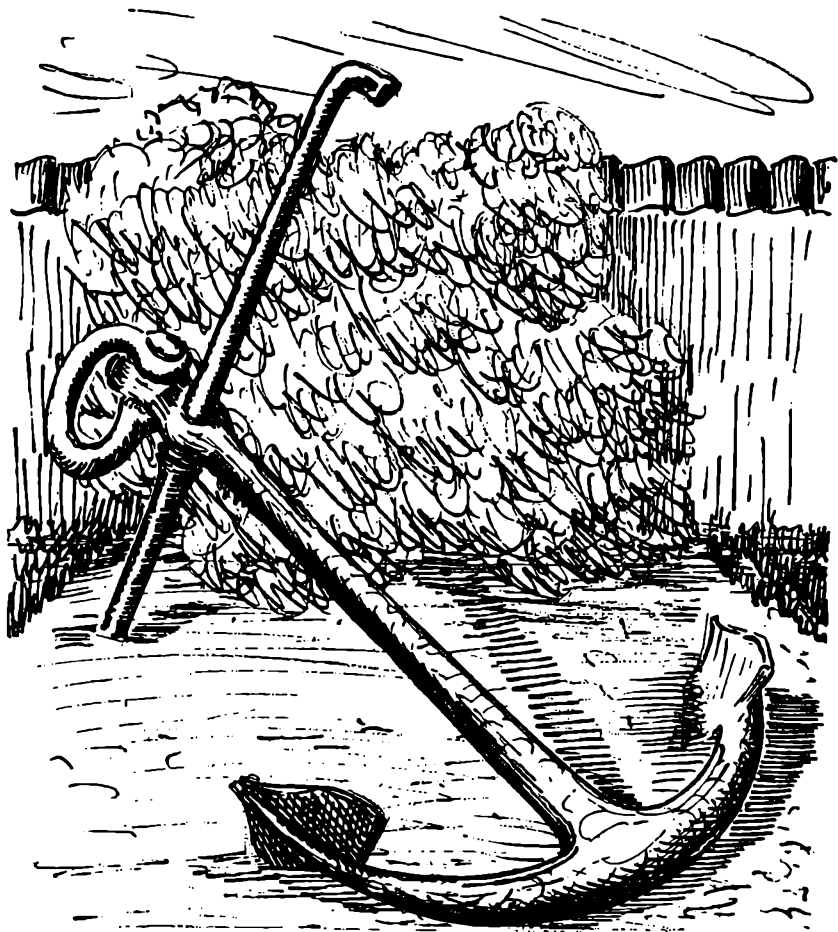
Ved Kirkegaardens vestlige Grænse, lige ud for Kirkens Indgang findes *Christen Sørensen*s Gravsted, men ingen Monument eller Navneplade betegner Stedet. Den fortjenstfulde Mand, Fisker Christen Sørensen, har i sin Tid klogt og flittigt og dygtigt indsamlet en Skat af Folkeminder fra Øen og givet Evald Tang Kristensen dem til Brug for Bogen »Anholt i Sød og Sagn«.

Christen Sørensen fødtes 14. Febr. 1856 og døde 2. Febr. 1899. Han fortjente et Mindesmærke paa den Ø, han kendte og holdt af.

De danske Officerer, som faldt i den ulykkelige Træfning 1811, er jo begravet her paa den gamle Kirkegaard, men ingen Monumenter eller Mindesten fortæller, hvor Gravene er. Den før omtalte Uniformsknap blev fundet syd for Taarnet, hvor der nu staar et Kors paa en Grav fra 1892.

Et lille Stykke øst for Byen ligger et firkantet Jordstykke, hegnet med en lav, graa Cementmur afdækket med røde Vingetegl. Det er Øens nye Kirkegaard, som blev taget i Brug i August Maaned 1905. Gravkapellet staar op ad Østmuren. Set fra Gavlen har det udadskraanende Sidemure, Trappegavl og allerøverst et Kors, alt af Cement. Midt i Gavlen er en stor rundbuet Port. Mod Nord og Syd er der Vinduer med kulørte Ruder.

Op til Kapellets Sydside ligger et stort Gravsted med Smedejernsrækværk næsten i Flugt med Kapellets Gavl. Kirkegaardens-

En ukendt Sømands Grav. Nye Kirkegaard.

muren er her erstattet med et Cementparti af gavlagtig Form
smykket med et Cirkelkors, og herunder er indfældet en lang-
agtig Marmortavle med Indskriften:

Frederik Christian Rostgaard von der Maase
f. 30. November. 1825 d. 7. September 1905

En yngre Marmortavle er stillet opad Muren, paa den læses:

Kammerherreinde
Wilhelmine von der Maase
F. 15 Maj 1850 D. 6 Marts 1941.

Langs Nordmuren er Gravsteder for »Fremmede«. I Hjørnet længst mod Øst staar en Bautasten til Minde om *Johanne Pilegaard Bay-Schmidt*, født 1861, død 1910, og *Erik Bay-Schmidt*, født 1890, død 1936. Kæden, som hegner Gravstedet, støttes i det forreste Hjørne af et lille Anker.

Naar man gaar vestpaa langs Muren, kommer man til en Grav med en Kampesten, som blot bærer Navnet *Wittusen* indhugget. Det var en Læge, som Anholterne stadig priser i høje Toner. Han var dygtig og venlig, altid parat til at besøge de Syge og hjælpe dem paa alle Maader, »en virkelig Læge, en velsignet Mand«, siger de om ham.

I Gravstedet vestfor, det som intet Monument har, er Kaptajn i Frelsens Hær *Gudnitz* begravet. *Christian Abraham Gudnitz*, »Fangernes Ven«, døde 67 Aar gammel i Efteraaret 1927.

Saa kommer vi til en Grav med en Kampesten, hvori der er indhugget et Par rimede Strofer oven over Aarstallet 1931.

Jeg trængte til at hvile og sove i din Jord,
som gold dog var min Barndoms og Manddoms søde Mor.

Det er Digteren *Carl Prosch Jensens* Grav. Her ligger han, der elskede Anholt og Anholterne saa højt, at han vilde begraves i Øens Sand, og før sin Død bad han saa mindeligt om at faa sin Kiste stillet saadan, at han kunde ligge og se mod Sønderbjerg, og det var jo helt paa tværs af en tusindaarig Vedtægt. Carl Prosch Jensen var en ægte Kunstner, en herlig Digter. Hans Anholt-Sang med Melodi af *Steffen Graa* kan sige os, hvor stor han var. Stadig mere vestpaa kommer vi til en Grav, som har et skønt og monumentalt Mindesmærke, et gammelt Skibsanker smedet i England. Under det uforgængelige Haabs Tegn ligger en ukendt Sømand. I det næste store Gravsted uden Monument ligger seks Englændere, de omkom ude paa Havet, og de drev som Lig iland paa Anholt Strand i de Dage, da den anden Storkrig rystede Verden, og helt henne i Hjørnet ved Vestmuren hviler Fru Grentzmanns Moder og Broder.

Mellem de mange forskellige Granitmonumenter over hensovede Anholtere, finder man seks, som bærer samme Dødsdato. Det er Jutlandia-Katastrofens Ofre, de begrædte og elskede og savnede, de hvis Navne stedse bevares i det kærligste Minde.

ØENS EJERE

Paa den Stentavle, som er indmuret i Kirkens Taarnrum, og som forhen har haft sin Plads over det forlængst nedrevne Vaabenhus, læser man Navnene Hans Rostgaard, Frederik Rostgaard og Jens Rostgaard.

Hans Rostgaard, der 1683 kaldes Øens Husbond, kom i Be-

siddelse af Anholt paa en overordentlig hæderlig Maade, han fik nemlig Herregaarden Krogerup og Øen Anholt af Kongen som Løn for den storartede Tapperhed og Snildhed, han med Bistand af sin Hustru havde udvist i Svenskekrigens Tid 1658—59. Hans Rostgaard var født 1625. Som ganske ungt Menneske kom han i Tjeneste hos Christian den Fjerde og deltog som 19-aarig sammen med sin 67aarige Konge i Søslaget paa Kolbergheide den 1. Juni 1644. Ligesom Kongen blev ogsaa Hans Rostgaard saaret af Granatsplinter, han fik sit Knæ kvæstet. Frederik den Tredie kom til at sætte stor Pris paa den kække og belevne unge Mand og gjorde ham 1650 til Foged paa Rosenborg. Imedens Rostgaard havde denne Stilling, besøgte han af og til en Mand, der hed Peder Christensen med Tilnavnet Svenske. Peder Christensen havde været Kammertjener hos Christian den Fjerdes Sønner Frederik og Ulrik og havde senere haft Københavns og Frederiksborgs Ladegaarde i Forpagtning. I Aaret 1652 havde han købt Bygningerne paa Krogerup ved Humlebæk, hvis Jorder dog ejedes af Kronen. I Sommeren 1655 blev Rostgaard trolovet med Peder Christensens yngste Datter. Det blev imidlertid ikke paa Rosenborg, han kom til at flytte ind som nygift, han var nemlig 1656 blevet beskikket til Ridefoged i Kronborg Amt, og Aaret efter fik han for Livstid Brev paa Krogerup, saa han kunde fejre sit Bryllup her i kongelig Naade og Yndest. Det var fra Krogerup, han foretog sine dristige Strejftog for at spionere i Svenskehæren. Han præstede jo saa mange modige og værdifulde Bedrifter, at det fortjente og ogsaa fik en kongelig Belønning. 1661 skænkede Frederik den Tredie ham og hans Arvinger Krogerup Jorder til frit, evindeligt Brug. Rostgaard mistede sin Hustru 1668. To Aar efter holdt han anden Gang Bryllup, idet han

giftede sig med en Datter af en rig og anset Købmand Asmus Lorentzen. I dette Ægteskab fødtes i Aaret 1671 som eneste Barn Frederik Rostgaard. Da den lille Søn var fire Maaneder, døde hans Moder, og to Aar efter giftede Faderen sig for tredie Gang. Rostgaards tredie Hustru hed Dorthe Rode, hun døde i Barsels-seng 1677. Rostgaard, der 1681 udnævntes til Amtsforvalter for Kronborg Amt, blev hentet af Døden 1684 paa Aarets sidste Dag. Om Hans Rostgaard nogensinde har besøgt Anholt, er tvivlsomt.

Frederik Rostgaard blev som sagt født paa Krogerup 1671. Takket være de mange Penge og den gode Forstand, han havde arvet, fik han en lykkelig, udviklende Barndom. Han rejste udenlands og var borte i ni Aar, og da han kom hjem, var han blevet en fuldendt Verdensmand med fuldkommen Dannelse og fuldkomne Manerer. Ved sit Giftermaal 1703 med *Conradine Revenfeldt* kom han let og hurtigt ind i Landets fornemste Kredse og erhvervede sig derved høje og fine Embeder med gode Indtægter. *Conradine Revenfeldt*, som Storkansleren Greve Conrad Reventlow havde erklæret for sin Datter, var sammen med to Brødre blevet adlet af Christian den Femte, det var altsaa Landets bedste Familie, *Frederik Rostgaard* var kommet ind i, og han forstod virkelig at skønne paa det altsammen, sit Held og sin Lykke. *Rostgaard* var virkelig en betydelig Personlighed, en Ynder af Lærdom og af Lærdommens ydmyge Dyrkere, og dertil var han en ivrig Bogsamler, en flittig Skribent, en talentfuld Digter, han var endda den første danske Digter, hvis Ord har lydt fra den danske Scene. Onsdagen den 23. September 1722 aabnedes den danske Skueplads. Den indviedes med Molières »Gnieren« oversat til Dansk, men forinden blev en Prolog fremsagt, og den var forfattet af *Frederik Rostgaard*. Paa sine ældre Dage kom den

stræbsomme og meget vindskibelige Embedsmand Frederik Rostgaard ud for Modgang, der bragte ham megen Sorg og Græmmelse. Det rettede og klarede sig dog efterhaanden altsammen, og da han døde 1745 som Geheimearkivarius var han højt estimeret blandt Lærde og Litterater baade herhjemme og i Udlandet. Længe i Forvejen havde han udset sig sit Hvilested tæt ved Alteret i Holmens Kirke. Gravkammeret var muret, og Stenen med Inskriptionen manglede blot Døds-Datoen. Paa Stenen staar et latinsk Vers, som Rostgaard selv har oversat saaledes:

Under hviden Marmor-Steen
Hviler Frederich Rostgaards Been.
Han mod Alskens Kors og Skiæbne
Vidste Hiertet at bevæbne.
Ofte brød han mod sin Gud,
Aldrig dog mod Kongens Bud,
Eller Fødeland og Næste.
Spørg kun Avind og de Bedste.

Kong Frederik den Fjerde adlede 1702 Frederik Rostgaard med et Vaaben, der ser saaledes ud: et rødt Skjold, hvori en paa grøn Jord til højre Side gaaende Sølv-Okse og paa Hjelmen et ligesaadant Oksehoved og Hals. Familien uddøde paa Sværdsiden 1745 med Stamfaderen.

Conradine Revenfeldt blev sammen med to Brødre adlet af Kong Christian den Femte 1695 og fik følgende Vaaben: et firdelt Skjold, hvis første og fjerde Felt Sølv, hvori et blaat Skjold omgivet med røde og gyldne Ringe og en Guldspids paa Toppen. Andet og tredie Felt rødt, deri en Guldhjælm med en Sølv-Hejre-

Sten med Fr. Rostgaards og hans Hustru Conradine Revenfeldts Vaaben. 1671 og 1687 er Rostgaards og hans Hustrus Fødselsaar. 1703 deres Vielsesaar. 1738 det Aar Stenen blev tildannet. — Opstillet ved Rostgaards Herresæde Krogerup ved Humlebæk i Nordsjælland.

Sten med indhugget Navn og Aarstal. Opstillet ved Krogerup i Nordsjælland.

busk mellem fire Sølv-Plumager. Paa Hjælmen, som er kronet, en harnisket Arm med et draget Sværd i Haanden, hvis Spids vender mod venstre. Ægteparrets Vaabenmærker ses indhugget i en stor Granitsten ved Krogerup og paa den store Kildekumme ved Strandvejen i Nærheden af Humlebæk.

Rostgaards ældste Datter Conradine Sophie var sin Faders Øjesten. Hun var i alle Maader ualmindelig velbegavet og talentfuld. 1719, da hun var i Femtenaarsalderen, blev hun forlovet med en Søn af Hofpræsten Masius. Denne Søn, som hed Frederik var i Aaret 1712 med sine Søskende blevet adlet med Navnet von der Maase og følgende Vaaben: Skjoldet firdelt, første og fjerde Felt rødt, deri et slet, svævende Sølvkors ledsaget i de to øverste Hjørner af to otteoddede Stjerner. Andet og tredie Felt Guld, deri laa en blaa flydende Strøm som en Bjælke. Paa Hjælmen to af Rødt og Sølv delte Ørneflugter belagte i det Røde med en otteodded Guldstjerne og imellem Ørneflugterne et lidet Skjold med andet Felts Skjoldemærke. Vaabnet er gengivet her i Bogen.

Familien blomstrer endnu, og til det for Stamhuset substituerede Fideikommis hører Anholt.

I Litteraturhistorien har Frederik Rostgaard erhvervet sig en rummelig Plads ved sin komiske Konflikt med Ludvig Holberg. Umiddelbart efter at første Bog af »Peder Paars« var udkommet i Efteraaret 1719, indgav Rostgaard en Klage til Kongen dateret 12. December 1719. Han indstillede til Kongen, at saavel Forfatteren som Bogtrykkeren og hvem der forhandlede Skriftet maatte vorde efterforskede og efter Fortjeneste satte til Rette, at Skriftet maatte vorde forbudt og konfiskeret, at de Eksemplarer, som kunde paagribes efter Lovens Bud (Danske Lov 2 — 21 — 4) af Bøddelen maatte vorde opbrændte. Holberg havde jo henlagt Sce-

nerne for sit Digt til Anholt, som var Rostgaards Ejendom, og han syntes, at Digtet var til hans og Forgængernes og Indvaanernes evige Beskæmmelse. Med stor Flid havde Rostgaard udtaget og sammenstillet alle de Steder, der var ham anstødelige, men al den Møje var spildt, thi da Sagen 12. Februar 1720 referedes i Konseillet, udtalte dette, at det hele var bare Morskab, hvad det jo ogsaa virkelig var, og Kongens Resolution lød: Vi lader dette ved Conseillets Betænkning bevende.

To Aar forinden Ludvig Holberg lod Anholt være Skuepladsen for sit Heltedigt, havde Frederik Rostgaard indsendt et Andragende, der gik ud paa at opnaa Eftergivelse af forskellige Skatterestancer for Anholt. Efter A. D. Jørgensens Mening er det ikke usandsynligt, at Holberg har faaet det mærkelige Dokument i Hænde og siden har parodieret det, som var sagt her, og aabenbaret det, som Rostgaard havde fortiet. Manden i »Peder Paars«, som møder de Skibbrudne i Klitterne siger nemlig:

»Det Eyland Anholt heder;
Indbyggerne hver Dag for Søe-Folk stedse beder,
At see dem her paa Land. De ofte blir bønørt;
Thi et og andet Skib blir lykkelig hidført.
De ere gode Folk, hvor vel man ey kand negte,
I gamle Dage de jo vare slemme Knegte; —
Nu derimod man seer dem bedres Dag for Dag,
Hver lever christelig, og nærer sig af Vrag.«

De tre første Paragraffer af Frederik Rostgaards Andragende ser saaledes ud:

»Uforgribelig Underretning Om Anholts Land og Indbyg-

gernis tilstand, saavel som og om dend store Baadsmands Skat, som bleev fordret af Landet i det Aar 1710.

1. Dend Insel Anholt, som snarer fortiener det navn af en Sandbakke end af et Land, var for 30 Aar siden udi landmaalningens tiid saanær af flyve Sand ødelagt, at det ikke kunde taxeris høiere, end for 11 tønder 2 fjerdingkar Hartkorn, hvoraf Præsten bruger 1 tønde 2 fjerdingkar og de andre 10 tønder ere fordelte paa 16 fattige Fiskere. Men at en liden andeel, som dend gang til Agerland og Engboond var tienlig, siden dend tid af dend forgyvtige flyve Sand merkeligen er fordervet og forminsket, befinder sig disværre alt for sandt, og kand lettelig sluttes af dem, som viide hvad magt flyve Sand haver, og hvorleedes et heelt Kirkesogn, med Adserboe Herregaard paa dend Nordre side i Sielland i grunde er ødelagt og under Sand begravet. Hvilket og befindis paa Anholt at være skeed, hvor flyve Sanden trenger saa nær ind, at baade Byen og Kirken staaer i største fare. Herforuden bortskyllis landet paa alle sider af Søens strenge magt, som har forvuldet at Fyren i dend forflytning som skeede i det Aar 1700 paa mange hundrede Alen nær ikke staaer paa det sted, dend i forrige tider har staaet, og at Landet er nu mangetusinde quadrat Alen mindre end tilforn.

2. Om Indbyggerne kand siges med sandhed, at de føre et armeligt og ynkværdigt levnet, i det at dend andeel Hartkorn, som Een Eeniste Bonde paa mangfoldige stæder i Danmark med et par tieniste Karle pleier at dyrke, er fordeelt paa 16 Mænd paa Anholt, hvoraf de umueligen kunde nære sig med Kone og Børn, dersom de ikke af Deres smaa Fiskerie og undertiden af Selhunde fangsten fik nogen hielp til at indkiøbe deres vinterføde fra Grenaa og Ebeltoft.

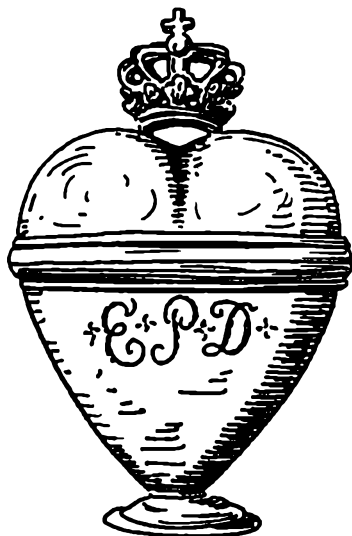
Den adelige Slægt von der Maase's Vaaben.

3. At nu disse Indbyggere, denne Deres slette tilstand uagtet, dog blive boendes paa Anholt, maa endeligen tilskrives dend gode Guds forsyyn, som ikke vil, at dette land for Folk skal være blottet, naar dend Søfarende Mand nogen hielp motte behøve. Og haver ei alleene et og andet af Hans Kongl. Mayts, egne, men endog adskillige af Hans tro Undersaatters Skibe, og mange af fremmede Nationer, som seiler igiennem Cattedgat, havt stoert gavn af dend hjælp, som Anholts Fiskere have beviist dem, nu med at losse deres ladning, saa de ere komne lykkeligen over Rifvet, og have fuldført deres Reize, nu med at bierge Deris ladning, naar Skibet ikke har staaet til at redde, og alle-tider med at frelse de forulykkedes liv, som er det allerkiere-ste en Mand eyer«.

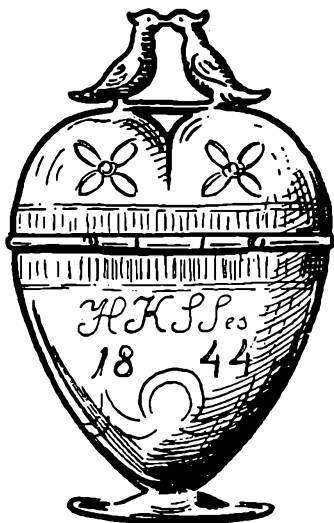
Hverken Ludvig Holberg eller Frederik Rostgaard har nogen-sinde besøgt Anholt, saa der er ingen Grund til at tage de tvende Forfatteres topografiske Skildringer for andet, end hvad de er, nemlig Kunst og Digt og kostelig Skæmt.

Jens Rostgaard, som er nævnt paa Stenen i Kirkens Taarnrum, var Fætter og nærmeste Slægtning til Frederik Rostgaard. Han var født 1650. Han blev i Aaret 1684 sin Farbroders Efterfølger som Ridefoged og Amtsskriver over Kronborg Amt. 1684 be-skikkedes han til Værge for den 14aarige Frederik Rostgaard. 1687 holdt han Bryllup med Else Iversdatter, hvad der gav Fre-derik Rostgaard Anledning til at digte Bryllupsvers. I Aaret 1700, den fjerde August om Eftermiddagen, gik Svenskerne i Land lidt nord for Humlebæk, midt for Tipperup Bakker, ganske tæt ved Krogerup. Det var Heltekongen Karl den Tolvte, som førte Land-gangshæren, og han var selv i Spidsen for sine Krigere, da de gik i Land. Nu viste Jens Rostgaard sig at være en lige saa modig

Mand, som i sin Tid Hans Rostgaard. Han red dristigt igennem Kugleregnet for at kunne vise det danske Rytteri, hvor det var bedst at sætte sig fast. Rytterne huggede flere Gange ind paa Fjenden, men de kunde ikke slaa Svenskerne tilbage, de var jo

Ejes af Anna Petersen.

Ejes af Ernst Christensen.

Hovedvands-Æg af Sølv.

for faa. Jens Rostgaard døde 1715 paa sin Ejendom Farumgaard.

I Helsingør St. Olai Kirke findes et Epitafium over Hans Rostgaard og hans to første Hustruer. Midtbilledet viser os de tre Mennesker staaende ved et Bord med et sælsomt Arrangement, en tankevækkende Sammenstilling af en frisk afskaaret, fyldig Rose og et hæsligt gammelt Dødningehoved. Menneskene, som Epitafiet skal bevare Mindet om, er hver for sig opfattet

med megen Skarphed og gengivet med fuld Troværdighed. De forskellige Karakterer er saa vel truffet, at Billedet bestandig vil være et Æresminde ogsaa over Kunstneren *Heinrich Dittmar*. Epitafiet har sin Plads paa en Pille nær ved Prækestolen, og Graven er lige nedenfor. Da der i Aaret 1938 blev foretaget en Omlægning af Kirkens Gulv, fandt man den Ligsten, som har ligget over Gravkammeret. Det er en stor rødlig Kalksten, som midtpaa har et firkantet Felt med en Indskrift, som næsten helt er bortslidt. I hvert Hjørne sidder en af de fire Evangelister. I Midten foroven ser man Jesus svæve op af sin Gravkiste, medens to Vagtsoldater bliver saa forskrækkede, at de tumler omkuld. Til hver Side af Indskriftfeltet staar en symbolsk Kvindefigur, den ene med Troens Sværd, den anden med Haabets Anker. For neden paa Stenen ses tre Vaabenskjolde, det midterste med Rostgaards Vaabenmærke, en Okse, de to andre har henholdsvis et brændende Hjerter og et Lam med en Korsfane. Stenen er nu anbragt op ad Væggen i Kirkens nordøstre Hjørne.

I samme Kirke findes et Epitafium over Fyrforvalter *Jens Pedersen Growe* med sin første og anden Hustru samt deres Børn, hvoriblandt er *Peder Jensen Growe* (1615—1673), som arvede sin Faders Embede og kom i Besiddelse af Øen Anholt. Han var første Gang gift med en Datter af Astronomen Christen Longomontanus. Hans anden Hustru hed *Dorte Steffensdatter Rode*, det var hende, der senere giftede sig med Hans Rostgaard og medbragte Anholt til hans Slægt.

I Aaret 1904 lod Krogerups daværende Ejer Hofjægermester *O. Bruun* en Broncestatue af Hans Rostgaard opstille i Parken ved Krogerup. Statuen, modelleret af Billedhuggeren *Petersen-Dan*, viser Hans Rostgaard staaende klædt i Ridefoged-Dragt.

TUREN TIL FYRTAARNET

Naar man har besluttet sig til at tage paa Tur ud til Fyrtaarnet, kan man gaa igennem Ørkenen, eller man kan følge en af Kysterne. Ørkenturen er den mest æventyrlige, og skulde man engang imellem fare vild i det vældige Øde, behøver man blot at

Kejserinde Maria Theresias Portræt paa en Mønt, som er fundet i Ørkenen. Ejes af Gisela Christensen

stige op paa en Bakketop, saa kan man altid orientere sig og faa sat Kursen ret imod det høje, hvide Taarn. Ørkenbunden er behagelig at gaa paa, især hvis man er i meget lette Sko. Et tykt Tæppe af Lav og Mos dækker det meste af Terrænet, kun Stenrevlerne, de gamle Strandvolde, er haarde og glatte, men til Gengæld overordentlig interessante at se paa med alle deres forskellige smukke, glatslebne Sten, hvoraf mange har stærke, ædle røde, eller grønne Farver. Det er en lang Vandring, men ingen sinde keder man sig, thi det hele Landskab under Himlens Skyer

er stadig afvekslende og det byder hele Tiden den naturkyndige Turist noget overraskende. Mennesker, som forstaar sig paa Geologi eller Mineralogi har nok at se paa, og hvis man samler paa Insekter, kan man gøre mange sjældne Fangster. Hvis man staar oppe paa en Bakketop kan man se Harer springe afsted dernede i Lavningerne, og det hænder ogsaa, at man faar Færten af en rød Rævehale, som forsvinder ind i en Plantage. Her er Masser af Fugle, Maager, Strandskader og Edderfugle, og her er Høge og Falke og Alliker og Solsorte og Stære og Graaspurve og mange, mange andre. Vigtigt og behageligt er det at vide, at her slet ingen Hugorme er, man kan ganske trygt trave gennem Lyng og Mos og Sand. Det er overordentlig fornøjeligt at be-
trækte, hvorledes Floraen skifter med Lokaliteterne, og hvorledes den paa samme Sted kan skifte fra Uge til Uge.

Anholts Planteverden er gentagne Gange blevet undersøgt af lærde Botanikere, i 1897 af *Ove W. Paulsen*, i 1930 af *Johs. Grøntved* og i 1932 af *Morten P. Porsild*. De videnskabelige Resultater af disse Undersøgelser er saa efterhaanden offentliggjort i Botanisk Tidsskrift.

I Sommeren 1870 foretog selvste *J. P. Jacobsen* en Rejse til Anholt og Læssø for at indsamle Planter. Jens Peter Jacobsen blev født i Thisted den 7. April 1847. Han var allerede i sin Skoletid en habil Botaniker, og i en Alder af 25 Aar vandt han Universitetets Guldmedaille paa en botanisk Afhandling. Da han mødte Darwins Tanker og revolutionerende Ideer, blev han saa begejstret for det nye Syn paa Verden og Tilværelsen, at han brød med alle de religiøse Overleveringer, der ikke kunde forliges med den frie Forsknings Resultater og levede sit videre Liv som overbevist Darwinist og Fritænker. Netop i den Periode,

da han foretog Studierejsen til Anholt og Læssø, blev han sig bevidst som Digter. 1869 havde han skrevet sine »Gurresange«. 1872 kom Novellen »Mogens«. 1876 udkom Romanen »Marie Grubbe« og 1880 Romanen »Niels Lyhne«. Sidenhen udkom de berømte Digte. J. P. Jacobsens samlede Værker fylder ikke ret meget paa en Boghylde, men de er jo Hovedværker i den danske Litteratur. En snigende Sygdom pinte Digteren i mange Aar, og da Livet endelig blev ham for drøjt, tog han hjem til sin Fødeby, og der befriede Døden ham den 30. April 1885. Under Ekspeditionen til Anholt og Læssø 1870 studerede han med utrættelig Flid, og han fik hjembragt en Masse værdifulde Notater og en Mængde pressede Planter. I sit beskedne Logi i Studiestræde Nr. 18 paa anden Sal sad han og bearbejdede alt sit indsamlede Materiale for sidenhen at overlade det i smuk Orden til Botanisk Museum. Mellem de mange Planter, som J. P. Jacobsen samlede paa Anholt, er der en »Ulvefod«, som han selv bestemte som »Bjerg-Ulvefod« (*Lycopodium alpinum*), da Bestemmelsen senere blev gjort tvivlsom, blev Eksemplaret oversendt til den russiske Botaniker Professor J. Borodin i Petrograd. Saa kom Verdenskrig Nr. 1, og man maatte fra dansk Side befrygte, at den lillebitte Plantestilk var gaaet tilgrunde i den store Krig og Revolution. Men i Aaret 1925 kom hele det udlaante Materiale tilbage fra Leningrad i fuldstændig uskadt Stand, og Borodin havde godkendt, at det af J. P. Jacobsen fundne Eksemplar virkelig var »Bjerg-Ulvefod«. Planten er sikkert en Relict, en Efterlevning, fra den barske Periode lige efter Istiden, den er en stor Sjældenhed i Danmark, og *Morten P. Porsild*, som er den sidste danske Botaniker, der har undersøgt Anholts Flora, foreslaar, at Plantens Voksested bliver fredet. Nu vilde det være Synd at udsætte de

faa levende Eksemplarer for tankeløse Menneskers Efterstræbel-
se, saa det er bedst og rigtigst ikke at meddele, hvor Voksestedet
er, botanisk Interesserede vil jo altid kunne skaffe sig den nød-
vendige Underretning. Slige Mennesker har jo den Glæde det
er at forstaa sig paa de Planter og Blomster, som med Farver og
Dufte fryder og fornøjer og henrykker enhver, der gaar Tur i
Anholts Højland og Ørken, eller følger Klitterne langs Kysten.
Af de mest almindelige Planter som træffes i Ørkenen og paa
Klitterne kan nævnes Sandstar, Hjelme og Marehalm, Smalbladet
Timian, Gulkællingetand, Blaamunke, Almindelig Pimpinelle,
Segl-Sneglebælg, Gul Snerre, Blaahat, Blaaklokke, Høgeurt,
Markviol, Gul Evighedsblomst, som paa Latin hedder Heliocry-
sum arenarium, Revling eller Krækkebær, som paa Anholt kaldes
Kragebær, Graaris, som Anholterne kalder Strandpile eller Pal-
mer.

Allerede i Aaret 1561 blev der ved bestemte Kyster langs dan-
ske Farvande oprettet Fyr, som kunde vejlede og advare de Sø-
farende. Fyrene fulgte det lange Stræk mellem Skagen og Øster-
søen, og de var netop placeret paa Skagen og paa Anholt og paa
Kullen. I Forhold til moderne Fyrtaarne med kunstfærdig ind-
viklet Lampemekanisme var de allerførste Fyr umaadelig primi-
tive, nemlig ikke andet end vældige Brændebaal, der blev hejst
tilvejs i en Mast. Alligevel har de sikkert gjort god Nytte, naar
der i mørke, stormende Nætter skulde manøvreres uhyre behæn-
digt for at undgaa de mange farefulde Kyststrækninger. Natur-
ligvis maatte de mægtige Baal kræve en gruelig Masse Brændsel.
Paa Anholt var der ganske vist store Skove, men at det kunde
være farligt og ødelæggende med al den Hugst kunde fornuftige
Folk godt indse, og derfor fandt man paa at erstatte Brænde-

baalet med tændte Tællelys, der blev opstillet i et lille Glashus oven paa et højt Stillads. Hvorledes det kom til at staa til med Pasningen af »Lygten paa Anholt«, kan man faa at vide af et

Det Eksemplar af
Lycopodium alpinum J. P. Jacobsen hjembragte
fra Anholt 1870. Botanisk Museum.

Par vrede Breve, som *Frederik den Anden* tilskrev *Lensmanden Jørgen Rosenkrantz*. Det første Brev er dateret 19. November 1583, og det lyder saaledes:

»Kongen har gentagne Gange givet dem, der have Strandlygterne ved Strandsiden i Befaling, Ordre til at holde dem vedlige med Lys og Blus, men som Regel gaar det saaledes med disse

Befalinger, at de nok efterkommes en Tid, men ad Aare kommer der Forsømmelser, hvorved mange Folk, der svarer Kongen Lygtepenge og anden Rettighed, komme i Fare baade med Liv og Gods. Det befales ham nu paany alvorligt at paase, at Lygten paa Anholt bliver holdt vedlige med Lys og Blus om Vinteren, saalænge man kan sejle.«

Et Par Aar efter nemlig den 26. Marts 1585 maa den kongelige Besked og Ordre gentages. Den er noget bestemtere i Tonen end den forrige. Den lyder saaledes:

»Der er ofte og deriblandt for nylig af de søfarende Folk klaget over, at Lygterne paa Strandsiderne i Vestersøen, ved Skafuen, Anholt og Kulden ikke holdes tilbørligt i Stand, skønt de svarer Kronen Penge derfor. Kongen tror jo nok om ham, at han har givet tilbørlige Ordre angaaende Lygten paa Anholt, men da de, som han har sat til at passe paa den, maaske vise sig forsømmelige og mangen fattig Mands Velfærd og Kronens Højhed og Rettighed beror derpaa, befales det ham at drage særlig Om-sorg for, at Lygten paa Anholt bliver holdt tilbørligt med Lys og Blus, saa ingen kunne have noget at klage over.«

I et Brev dateret 3. Maj 1602 faar *Henrik Belov* en Ordre fra Christian den Fjerde. Den angaar Lygtehuset paa Anholt og er typisk for den kongelige Sparsommelighed:

»Da det er nødvendigt, at det Spir og den Bygning, som Lygten paa Anholt staar i, med det første bliver opbygget, skal han med det allerførste lade dem genopbygge, dog med saa ringe Bekostning som muligt og lade denne føre til Udgift i sit Regnskab.«

Det ser ud til, at der ustandselig har været Grund til at klage over Lygten paa Anholt. Baade Mandskabet og Materiellet har

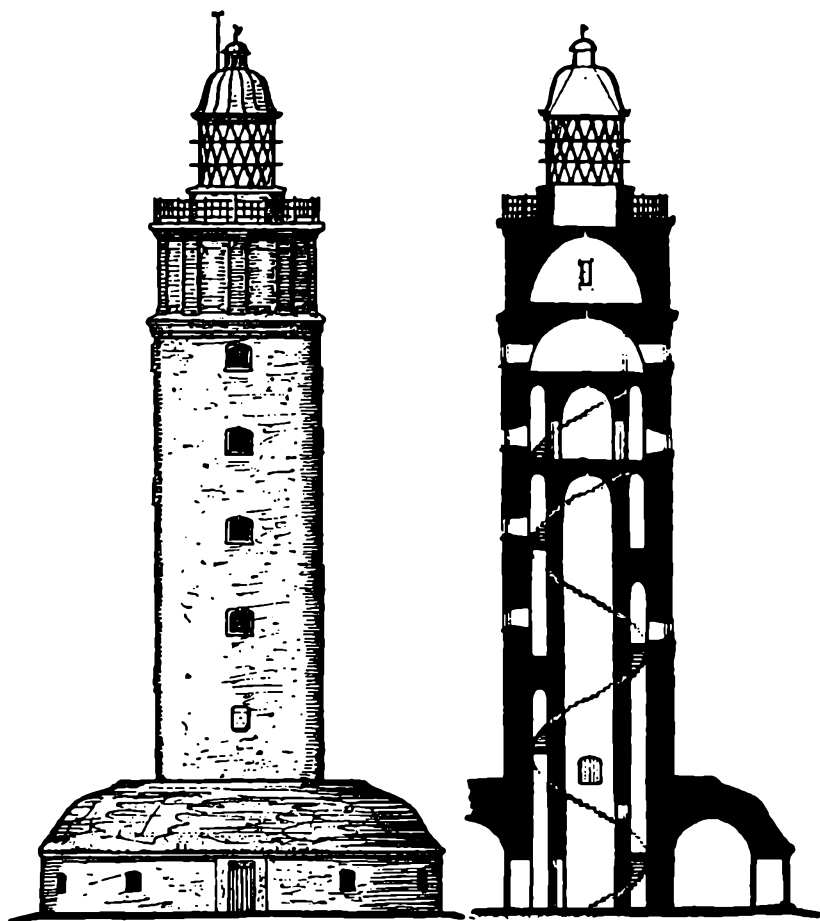
aabenbart ofte svigtet, og det kunde jo blive katastrofalt for de Søfarende, som fuldt ud stolede paa deres Forskrift for Sejladsen. Man begyndte derfor at eksperimentere med de ældre Metoder, og man byggede et Trætaarn og tændte Baal paa Toppen af det. Man forsøgte ogsaa at fyre med Kul deroppe, og det var nok altsammen meget godt, men Sliddet med at slæbe det tunge Træ og Kul op i Taarnet, det har afskrækket Folk, saa at de gode Teorier kom til at vise sig elendige i Praksis. Endelig løste man Problemet derved, at man nu indrettede Fyret som et Vippefyre. Den store Fyrgryde blev fastgjort i Enden af en meget lang Stage, som kunde vippes op og ned, alt som Pasningen krævede det. Det var en gammel aflagt Metode, man igen havde taget til Naade, men lige indtil Aaret 1788 fungerede dette Vippefyre ganske udmærket. I det Aar blev det høje Taarn bygget, det som endnu staar, det som støt og stadigt til Varsel og Vejledning for den søfarende Mand bærer og opløfter »Anholt Lygte«.

Det høje, hvide Taarn med Kassematkransen om sin Sokkel er et imponerende dygtigt konstrueret Bygværk. Fra først af har Taarnet haft en lige Afslutning oventil, heroppe, henved 30 Meter over Havet, stod Fyrkurven, hvori Baalet blev tændt, saasnart Mørket sænkede sig over Land og Hav. Røgen og det røde Brandskær synedes langt bort, og det uhyggelige Syn har for Skipperne og Styrmand været en alvorlig Advarsel mod at komme Anholts farlige Grunde og Rev for nær. Noget efter Aar 1800 blev Kulfyret omgivet med Glasvægge, altsaa indesluttet i en Lanterne. 1836 blev Kulfyret erstattet af Lampefyre med Spejle, og i 1842 indrettedes Lampefyret til at kunne rotere. I Aaret 1881 blev hele Fyret gjort højere, idet et Maskinrum løftede selve Lanteren, saa den nu er 40 Meter over Havet.

Et Besøg i Fyrtaarnet er en storartet interessant Oplevelse. Personalet tager venligt og elskværdigt imod Fremmede, de faar gerne Lov til at stige op ad Snegletrappen og bliver saa lukket ud paa en omløbende Vægtergang lige under Lanternen. Paa Vejen op ser man, at Vinduesblændingernes Kanter er hugget skraat af, det gjorde Englænderne, dengang de brugte Vinduerne som Skydeskaar. Her er flere Spor og Minder fra dengang, Taarnet var Kaserne og Fæstning, man ser, at der er hugget Huller i Spindelen ud for hvert Vindue, ad den Vej blev Ammunitionen hejset op og bragt hen til Kanonstillingerne. Øverst oppe ser man de tilmurede Udgange til Taarnets oprindelige Fyrplads. I gamle Dage blev Brændet og Kullene hejset op gennem den hule Spindel. Naar man er naet op til den 1881 tilbyggede Overdel paa Taarnet, ser man det fine Maskineri, som driver Fyrets Rotation. Alt bliver kyndigt passet og omsorgsfuldt kælet for, Staalet skinner som Sølv og alle Messingdelene som det pure Guld. De slebne Glasprismer, der efter Fysikkens og Søfartens Love skal dirigere Lysstraalerne, funkler pudsede og blanke. Den kostbare Mekanik er aabenbart i de allerbedste Hænder, den har uden Fejl og Kludder fungeret lige siden den for første Gang blev sat i Arbejde. Mekanikken eller Maskineriet er paa en Messingplade signeret saaledes:

BARBIER & FENESTRE
CONSTRUCTEURS
à PARIS
1880

Fyrtaarnet. Tegnet efter Opmaalinger i Det kongelige Fyr- og Vagervæsen.

Anholt Fyr har en Lysstyrke paa 48.000 Hefnerlys, giver hvidt Blink hvert 20de Sekund, og det kan ses i en Afstand af 20 Sømil, det svarer til 36 Kilometer.

Fra Vægtergangen oppe over den gamle Del af Taarnet er der naturligvis en mageløs Udsigt over Øens østlige Del og over Havet, som i en ubrudt Horisontlinje mødes med Himlen. Fjernt ude øjnes maaske et stort Skib, men om det nylig har rundet Ska-gen og snart skal staa Sundet ind eller om det fra Kattegat er paa Vej ud i Nordsøen og skal videre paa en maanedslang Rejse til fjerne Lande, det kan man kun afgøre, hvis man staa længe og følger Skibets Kurs for at opfatte, om den er Syd eller Nord. Er Vejret stille, medens man staa heroppe, kan man ganske tydeligt høre en Motors støtte Banken, selvom Øjet næppe kan skimte Baaden, der enten ivrigt og energisk skal skynde sig ud til en Fiskeplads eller stolt og glad vender hjem til Anholt Havn med sit Udbytte af en Nats strenge og slidsomme Arbejde.

Naar man holder sig godt fast i Vægtergangens Rækværk, tør man nok vove at læne sig lidt ud over den frygtelige Afgrund. Dybt nede ser man Fyrtaarnets nærmeste Omgivelser, som om de er tegnet paa et topografisk Kort. Fyrmestergaardens mærkelige stormlinjede Grundplan aabenbarer sig klart og tydeligt. Man ser ogsaa, hvor vældigt det Anlæg er, der skal beskytte Fyrtaarnet mod Havets uafledelige Slid paa Kysten. Landets yderste Odde »Totten« er nu blot en smal lav Vold, som Bølgerne næsten kan skylle henover, og det er da ikke saa længe siden, at her var et forholdsvis bredt Land med høje Klitter, der kunde yde Læ for en Redningsstation Mage til den, der er øst for Byen. Det grundmurede Hus, der blev opført her for 70 Aar siden, er nu forlængst blevet til en Ruin, ja knap nok det, thi alt

hvad der er tilbage, er kun en Dyngge røde Murstensbrokker og graa Cementblokke lige i Strandkanten.

Udsigten ind over Ørkenen er betagende og gribende. Et dybt Hjulspor i Ørkenens Bundflade maa i mangfoldige Bugtninger sno sig mellem Bakker og Højder. Man ser, at Hjulsporet standser ved Fyrmestergaarden, og man ved, at det længe efter at være tabt af Syne vil naa helt ind til Anholt By og derfra fortsætte ud til Havnen. I diset Fjernhed løfter det høje Vestland sig, og man synes at kunne skimte Sønderbjergs Kontur, og man husker den firkantede Stenblok med det fine nøjagtige Maalepunkt og aner den som en lillebitte sort Streg øverst oppe.

Efterhaanden bliver man helt fortrolig med sin Udkigsplads saa uvant svimmelhøjt tilvejs, og man begynder at anstille allehaande Betragtninger. Her nedenfor under det hvide Sand, som Stormen stadig flytter om med, saa det altid ser rent og pænt ud, her ligger den Skare Ungdom, som en fjern skumringsgraa Morgen segnede i en fortvivlet, haabløs Kamp om netop dette Taarn. Og nu kan man i al Behagelighed staa heroppe og nyde Sommerens Skønhed, den frie Tilværelses herlige Oplevelser og rige Glæder og lytte til den fortryllende Musik, som toner, hvergang Livet rigtig faar Lov til at blive levet.

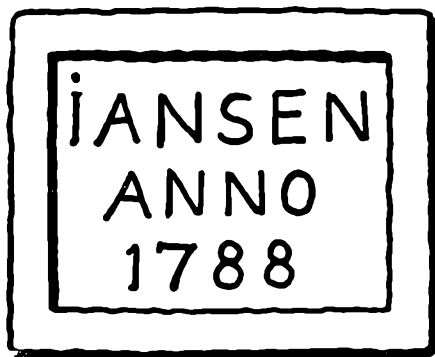
Tegningen til Taarnet skyldes *Henrich Ernst Peymann*. Han blev født i Hannover 1737, blev dansk Ingeniørofficer og sidenhen Infanterigeneral. Samtidig med at han i Aaret 1785 stod for Opførelsen af Anholt Fyrtaarn, havde han et andet Arbejde for i København, hvor han byggede Livgardens Kaserne ved Rosenborg. I det rædselsfulde Aar 1807 fik Peymann Overkommandoen i København og Ansvar for det hele. Det var en Ulykke for den gamle Mand, han kunde slet ikke klare det. Han var modig nok,

han var med i Udfaldet til Classens Have og blev ramt i Benet af en Musketkugle, men da Kronprinsen stak af, og Peymann stod med det højeste Ansvar, saa brød han sammen, og bagefter blev han endda sat under Tiltale, det var en trist Skæbne. Før han døde, det var i Aaret 1823, hviskede han, at det havde været bedre, om Kuglen, der traf hans Ben, havde truffet hans Hjerte. Det var altsammen tragisk. Peymann er altsaa Mesteren for Fyrtaarnets Konstruktion og Udseende. Den, der byggede det kunstfærdige Taarn, hed *Johannes Jansen*, hans Navn er sammen med Aarstallet 1788 indhugget i Slutstenen over den nederste Dør, der fører ind til Taarnets midterste Hulrum. Over en anden Dør ser man Christian den Syvendes kronede Monogram; det er dog blot malet paa en Zinkplade, men det erstatter et Kongemonogram, som i ældre Tid var at se udvendig paa Taarnet. Her er der ved den sidste Bygningsforandring opsat en stor Tavle med følgende knappe Indskrift:

OPFØRT
1785
OMBYGGET
1836
—
1881

Havet omkring Anholt gemmer mange mærkelige Minder fra længst forbigangne Tider. Ud fra Øen strækker der sig under søiske Banker, som er yderst farlige for Skibsfarten, og som derfor alle Dage har været frygtet af de Søfarende. Utallige Sejlskibe er slaæet til Vrag derude, og hvad der ikke blev reddet i Land

eller skyllet ind mod Kysten, det sank altsammen ned paa Havbunden, og der fik det Lov at ligge, og det ligger der endnu, for det er kun en ganske ringe Del af de mange værdifulde Skibsladninger, som Dykkere og Vragfiskere har faaet bragt for Dagen. Her skal nu blot omtales de meget interessante Fund af æld-

Murermester Johannes Jansens Navn
indhugget i en Sten, som er indmuret i Anholt Fyrtaarn.

gammelt Skyts, som fra Tid til anden er hævet op fra Havbunden omkring Anholts Rev.

I Aaret 1807 fik en Hornbækfisker, som hed *Peter Andersen*, fat i en Kanon, som laa sunket paa Havbunden i Nærheden af Anholt. Den ældgamle Skydeindretning har engang været bragt paa Rælingen af et Fartøj. Ved Hjælp af en yderst primitiv Mekanik har man kunnet indstille Løbet imod det Maal, der skulde sigtes efter. Krudtladningen er blevet fyldt i en særlig Jernbeholder, som kunde kiles fast ved Løbets Bagende, efter at en Kugle af Jern eller Bly eller Sten iforvejen var lagt i Løbet. Naar

der skulde fyres, blev der ført en brændende Lunte hen til Fæng-
hullet i Krudtkammeret, og for Fjenden eller for den, der blev
forfulgt, har Ilden og Røgen og Knaldet været frygtelig skræk-
indjagende. Man kalder slige Kanoner for »Svingbasser«, fordi
Løbet kunde svinges i alle Retninger. De hører hjemme i Mittel-
alderens Dage, dengang da Krudtet var en ny Opfindelse, et nyt
Krigsvaaben, som efterhaanden skulde faa hele Krigstekniken til
at ændre sig. Da Peter Andersen havde hævet sit sjældne og kost-
bare Fund, kom der til at staa en Notits i en Viborg-Avis for den
26. Februar 1807, og den lyder saaledes:

En Hornbechs Fisker har opfisket nogle Kanoner ved Anholt,
og deriblandt een fra Oldtiden 4 Alen lang, smal paa det forreste
Løb, men ved Bundstykket langt viidere, hvor der ligger en min-
dre Kanon 1 Alen lang, som endnu er ladet og Kuglen er ganske
blank, som den var ny.«

I September Maaned 1847 fandt man et Par Mil Nord for An-
holt et Vrag af et Krigsskib liggende paa ti Favnes Dybde. Skibet
var armeret med otte ældgamle Kanoner. Saavidt man i 1847
kunde iagttage det, var Skibet bygget af Egetræ, og det havde
under Dækket tre Rum, som det lykkedes at trænge ind i. I det
agterste Rum laa en Mængde Stangkugler af smedet Jern. I det
forreste Rum laa der Stenkugler af forskellig Størrelse. I det mel-
lemste Rum laa der massevis af Menneskeknogler. Der blev ogsaa
hentet et Par Ting op fra det samme Rum, og disse Ting fik
Finderne til at mene, at der havde været indrettet et Lazaret midt-
skibs, Tingene, der var af Tin, kunde nemlig se ud til at være
Alterkar til Sygeberettelse. De gamle Kanoner blev fordelt mel-
lem Oldnordisk Museum og Tøjhuset, dog blev en af dem sendt
til Rusland, og den findes stadig i Leningrad.

I Sommeren 1937 opfiskede Dykker Jensen af Hundested et Vrag i Nærheden af Anholt, det laa paa fem Favnes Dybde. Skibet var henved 30 Meter langt og henved 8 Meter bredt, det var lastet med Artillerimateriale og var armeret til Selvforsvar. Forliset maa være sket i Tiden omkring 1575. Det meget Jern havde sammen med Sandet nede paa Havbunden i Tidernes Løb forvandlet det hele til en sammenrustet Sandbanke, som maatte splittes med Sprængstof, for at faa Kanonerne fri. De ældgamle Kanoner, som hørte til Skibets Armering, svarer ganske til dem fra det forrige Fund, og de er allesammen havnet i Tøjhusmuseet. De Kanoner, som Skibet var lastet med, og som hver for sig var indsyet i Sejldug, var ganske nye og ubrugte, dengang Skibet gik tilbunds.

I Tøjhusmuseet opbevares ogsaa to »Ildrør«, som engang i forrige Aarhundrede er fundet ved Anholt Strand. Det ene er indrettet med Jerngaffel og Drejetap akkurat ligesom den langt større »Svingbasse«; det andet, som endnu er ladet med en Blykugle, har ligget fastgjort i en Træstok. De to ældgamle Skydevaaben danner Overgangen mellem Kanoner og Geværer. Meget hyppigt træffer Trawl og Vaad paa gamle Vragrester. Stundom bliver det til Tab for Fiskerne, som maa kappe Linerne og overlade Havet det kostbare Værktøj; men stundom følger de sunkne Skatte med op og kan blive halet indenbords. Der kunde blive en højst interessant Museumsudstilling af slige mærkelige Fund.

Anholt rummer naturligvis mange Gaader og uløste Problemer; langt ud i kommende Tider vil der for Forskere være Opgaver nok. Nogle af disse Opgaver taaler dog vist ikke at blive opsat altfor længe, det gælder særlig Klaringen af de sproglige og etnografiske Forhold. Der burde snarest muligt optages en Film, som kunde fortælle Eftertiden om Anholts Natur, og som kunde

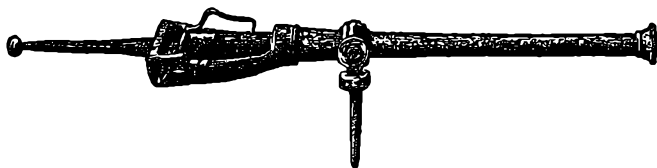

skildre Livet, som det leves paa den lille Ø i Kattegat. Overlæge *P. G. K. Bentzon* har med stor Dygtighed fotograferet Anholts Natur og Folkeliv og ogsaa komponeret en Film, der viser os Mennesketyper og Scener af Befolkningens Dagligliv. Det er et overordentlig fortjenstfuldt Arbejde, og det vil sikkert blive paa-skønnet, naar engang Forholdene har forandret sig saa grundigt, at disse Billeder er blevet Historie. Der burde ogsaa snarest muligt iværksættes Grammofonoptagelser af Anholternes Tale og Sang, for ellers smutter det mærkelige Anholtersprog væk, inden Forskerne faar det undersøgt. Der bør utvivlsvist ogsaa foretages Undersøgelser vedrørende enkelte Sider af Naturen og Menneskelivet paa Anholt i Nutid og Fortid. Bare et saa specielt lille Emne som Leg og Spil har under en kyndig Mands Behandling givet overmaade interessante Resultater for Anholts Vedkommende. *Fr. Knudsen* har i »Træk af Boldspillets Historie« samlet adskillige Oplysninger om Boldspillet paa Anholt, og han siger, at Boldene her var af særligt tykt Læder og den kyndige Forfatter fortæller tillige adskilligt, som bekræfter, at Anholterne maa have ældgammel Hævd paa den Ø, de beboer.

Massevis af Opgaver falder inden for Naturvidenskabens Omraade. Anholts Fortid er ikke nær nok udforsket, saa Arkæologien maa ogsaa se at faa klaret de mange Spørgsmaal, der melder sig. For en flygtig Betragtning ser det ud, som om Flintetipperne holder sig inden for det Omraade af Ørkenen, der er opbygget af det ældste Sæt Strandrevler; mon ikke slige Forhold kunde hjælpe til at datere henholdsvis Revlerne og Flintsagerne. Spørgsmaalet om Anholt i Middelalderen staar jo foreløbig uløst hen. Ja, saadan vrimler det med ubesvarede Spørgsmaal, uløste Gaader, uerkendelige Forhold, men det er jo bare indtil, de rette

Folk faar fat i Problemerne, saa vil det sikkert altsammen blive klaret, men som før sagt, noget af det taaler ikke lang Opsættelse.

Her kunde nu være god Grund til at nævne nogle Kunstnere,

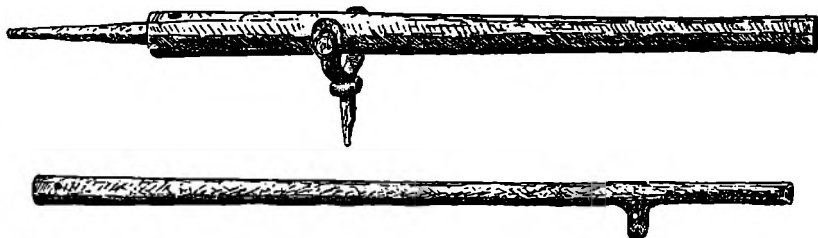

Tre middelalderlige Kanoner opfisket fra Vrag ved Anholt.

De to øverste i Tøjhusmuseet, den underste »Svingbassen« i Nationalmuseet.

som har ladet sig inspirere af Anholts Natur og Mennesker. I det foregaaende er J. P. Jacobsen og Harald Kidde nævnt. *Holger Drachmann* har skrevet en Novelle, som hedder »Togtet til Anholt«, men Digteren har vistnok ingensinde gæstet Øen. *Harry Søiberg* har været her og fik ogsaa skrevet lidt om Anholt, vist et Par Kronikker i »Politiken«. Af yngre Forfattere, der har gæstet Anholt, maa *Carsten Nielsen* nævnes. Han har i en Artikelserie i

»Berlingske Tidende« gjort Rede for sine Indtryk, som han erhvervede under et Besøg paa Øen i Krigens Dage. Et særligt for-tjenstfuldt Arbejde er præsteret af *Karen Sander*, som med stor Flid og Grundighed og med fin Forstaaelse har indsanket gamle Anholtermelodier og Sange, som nu tillige med en Mangfoldighed af forskellige andre Oplysninger er deponeret i Folkemindesam-lingen paa Det kgl. Bibliothek.

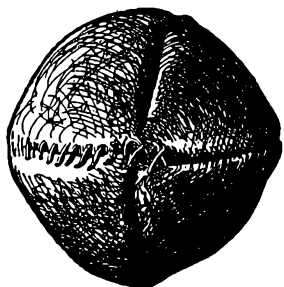

To Ildrør fra Middelalderen. Fundne paa Anholt Strand. Nu i Tøjhusmuseet.

Af Malere, som har hentet Motiver paa Anholt, kan foruden Altertavlens Maler *J. E. C. Rasmussen*, nævnes *Haagen-Müller*, *Axel Bentzen*, *Johannes Larsen*, *Acton Friis*, *Krause*, *Riis Carstensen*, *Esther von der Maase*, *Ole Berg* og *Harald Hansen*. Sidstnævnte Kunstner er vel nok den fornemste Skildrer af Anholts Havn og Fyr og hele friske Natur.

For den, der er blevet noget fortrolig med Anholt og Anholterne, er det tydeligt, at der snarligt forestaar mange og store Forandringer paa Øen. Hvis der engang kommer en Tid, da Menneskene indser, at ikke alle Forandringer ubetinget har været til det bedre, saa er der kun een Trøst, nemlig den, at det er Menneskene selv, der har haft Ansvaret. De kunde bare have ladet Naturen raade og været tilfredse med at være dens Gæster. Nu vil mange

være dens Ejere, og det maa sikkert ende med Fortrydelse. Men foreløbig er Anholt en herlig, paradisisk Ø midt ude i det Hav, der med lumske Farer og mangehaande Rædsler værner om en Herlighed, der faar Mennesket til at undres og begejstres. Det gør i Grunden ikke noget, at der er saa langt fra Knippelsbro til Anholt Havn. Rejsen lønner sig.

Bold af svært Læder fra Anholt.

NAVNEFORTEGNELSE

Albertsen, Johannes	74	Dauw, F. J. V., Præst	8, 14 f.
Andersen, Carl, Billedhugger ..	79	Falsen, J. C.	36 f., 41 ff., 49
Andersen, Jep	144	Flintoug, Søren, Præst	144
Andrésen, Cyril, Vaabensamler	37	Frederiksen, Alfred	77 ff., 81
Basballe, H., Borgmester ..	15, 137	Frederiksen, Frederik	97, 127
Bay-Schmidt	152	Freiesleben, Peter	144
Beck, Maanedsløjtnant	38, 44	Friis, Acton, Maler	182
Bentzen, Axel, Maler	182	Georg den Tredie	35, 53 ff.
Berg, Ole, Maler	182	Graa, Steffen	23, 66 f. 153
Bonnesen, Carl, Billedhugger ..	30	Grentzmann, Elfrida	111 f., 115, 148
Borgen, Kaptajn	42	Grentzmann, Marie	79
Boye, Vilhelm	85	Growe, P. J., Fyrforvalter ..	9, 164
Buhl, Peter	43	Grøntved, Johs., Botaniker	166
Bøgh, Christian, Maler	136	Gudnitz, C. A.	152
Carlsen, Fernanda	97	Haagen-Müller, Maler	182
Carlsen, Johannes	79	Hansen, Harald, Maler	182
Carstensen, Riis, Maler	182	Hjorth, Hans	30
Christensen, Ane	79	Hoffmann, Vilh., Entreprenør	19, 84
Christensen, Egon	77 ff. 81	Holm, Sven Larsen, Skipper ...	144
Christensen, Ernst	97, 163	Holsteen, C., Kommandør	59
Christensen, Gisela	70, 72 f., 165	Holsteen, Carl, Premierløjtnant	40, 46 f., 54, 58
Christensen, I. C., Konseilspræsident	31	Holsteen, E., født Jan	59
Christiansen, Jens, Fyrmester ..	17	Holsøe, N., Fyrinspektør	147

Iversen, Johannes, Geolog	124	Paulsen, Ove W., Botaniker	166
Jacobsen, Hans (1694)	15, 137	Petersen, Anna	74, 163
Jacobsen, J. P., Digter	144, 166	Petersen, Alfred	73
Jansen, Johannes, Bygmester	176 f.	Petersen, Hans	68, 150
Jensen, Carl Prosch	67, 153	Petersen, Peter, Postfører	74, 84, 143
Jensen, Ras	23, 70, 72, 128	Petersen, P., Klokkestøber	141
Johan-Svendsen, Eyvind	140	Peymann, H. E.	175
Kidde, Harald	22	Plumb, J. H., Sølvsmed	138 f.
Kofoed, Anna Bachaus	147, 149	Porsild, Morten P., Botaniker	166 f.
Kofoed, Chaterine, født Krei-		Prydz, Edel Helene, født Fischer	59
dahl	133, 138, 145, 147	Prydz, J. L., Kaptajn	
Kofoed, Jørgen, Foged	138, 147		42, 46 f., 51, 54, 59
Krause, Emil, Maler	182	Rasmussen, Henrik	139
Larsen, Johannes, Maler	182	Rasmussen, J. E. C., Maler	134
Larsen, Karl	77 ff., 81	Rasmussen, Kurt	77 ff., 81
Larsen, Lars Peter	70	Robin, Emile	17 f.
Larsen, Viggo	77 ff., 81	Rostgaard, Frederik	
Lundberg, Peter, Sognefoged	66		10, 132, 139, 141, 155, 157
Lyngsøe, J. P. Sølvsmed	139	Rostgaard, Hans	9, 132, 153, 163
Månson, Jøns	30	Rostgaard, Jens	132, 162
Maurice, James Wilkes	36, 38, 40, 51	Sænder, Karen	182
Melstedt, Major	37, 42, 46, 54—58	Smed, Peter	28
Melstedt, Lene, født Borchgre-		Svendsen, Karla	127
vink	56	Svendsen, Svend	77 ff., 81
Møller, Christen, Stenhugger		Svenstrup, Carl, Bibliotekar	75
	30, 111 ff.	Søiberg, Harry	181
Møller, Wulf Christian	144	Sørensen, Christen	150
Nielsen, Carsten, Forfatter	181	Telleqvist, General	33, 44, 50
Nordmann, V., Geolog	118	Thierry, Armand	112, 148
Olsen, Havnemester	31	Thierry, August, Distrikts-	
Padrov, Anders Nielsen, Foged	140	læge	82, 106
		Thierry, Elisabeth	82
		Thierry, Gaston	111
		Thierry, Gisela	111 f., 115, 148
		Thierry, Raymond	83, 87

Troels-Smith, Jørgen, Arkæolog	124	von der Maase, H. F. R., Kam- merherre	20, 141
Valdemar Sejr	110	von der Maase, H. F. R., Kam- merjunker	54 f.
Wittusen, Læge	152	von der Maase, Wilhelmine	84, 114, 117, 152
von der Maase, Esther	182		
von der Maase, F. C. R., Kam- merherre	19, 152		
von der Maase, F. (1777)	157	Øvlesen, Stenhugger	79